

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

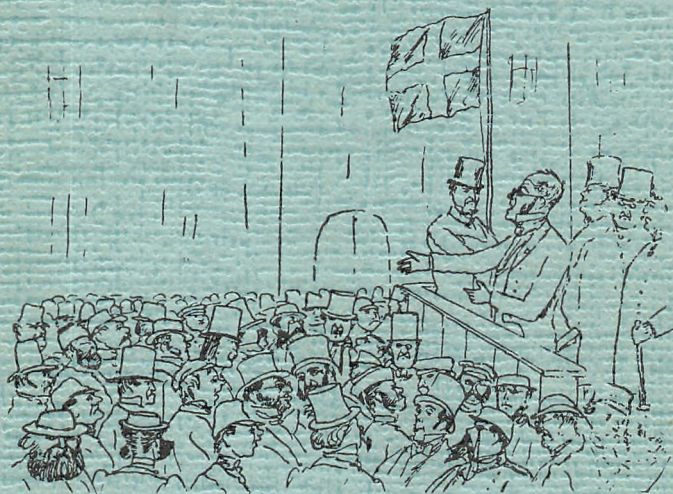
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VALGENE I FYENS STIFT

TIL DEN GRUNDLOVGIVENDE
RIGSFORSAMLING

Af

HAKON MÜLLER

SKANDINAVISK BOGFORLAG

1948

HAKON MÜLLER
VALGENE I FYENS STIFT

HAKON MÜLLER

VALGENE I FYENS STIFT

TIL DEN GRUNDLOVGIVENDE
RIGSFORSAMLING

F E M T E O K T O B E R 1 8 4 8

SKANDINAVISK BOGFORLAG

1948

**COPYRIGHT BY
SKANDINAVISK BOGFORLAG**

—
**TRYKT I
FYENS STIFTSBOGTRYKKERI
1948**

I 1847, Aaret efter Korntoldens Ophævelse i England, hjemsoegtes Europa af en alvorlig økonomisk Krise paa Grund af fejlagtige Spekulationer i Jernbaneaktier og Korn. Dyrtid satte ind, Prisen paa Livsfornødenheder steg. Et Rugbrød, der i 1846 havde kostet 18 Skilling, steg til 30 Sk. En Tønde Rug, der før havde kostet 25 Mark, steg i 1846 til 48, i Maj 1847 visse Steder endog til 84 Mark. Kartoffelpriserne steg ogsaa. Det blev svære Aar for Fattigfolk. Mange maatte ty til Kautjoner. Der kom færre Indskud i Sparekasserne.

Misfornøjelsen bredte sig. I Odense gik der Rygter om, at det førende Kornfirma Ploug & Richardt paa Grund af Dyrtiden havde tilbageholdt 2000 Tdr. Rug til Byens Forbrug, indtil Rug fra Østersøen kom frem. Lørdag 1. Maj 1847 kom det til tumultuariske Optrin i Byen i Anledning af Kornprisernes Stigning. »Fædrelandet« gav en farverig Skildring af Optøjerne. »Fyens Stiftstidende«, Øens mest udbredte Blad (ca. 2000 Abonnenter) blev fornærmet over, at »vor skikkelige By er blevet skildret i et ufordelagtigt Lys«. Det var Drenge med nogle Sjøvere iblandt, som havde lavet Tumulterne. Ruderne blev slaaet ind hos to Købmænd. Søndag Eftermiddag ankom med Posten »Berlingske Tidende«, som bragte Efterretning om, at den enevældige Regering resolut havde grebet ind og stillet 100 000 Rigsdaler til Raadighed til Nedsættelse af Brødpriserne, de 50 000 til København, den anden Halvdel til Købstæderne, saaledes at Kommunalbestyrelsen ved Trommeslagning kunde bekendtgøre, at den meget snart vilde se sig istand til at skaffe Brødet til lavere Pris. Søndag Aften var der en

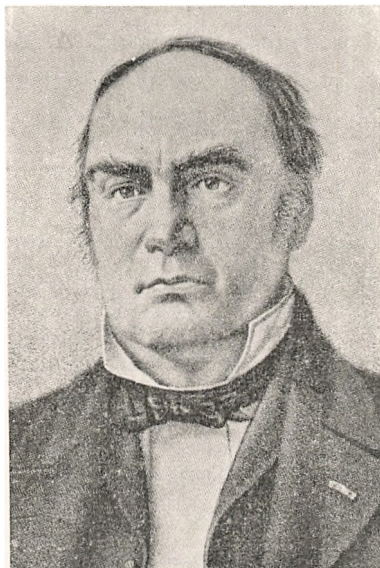
Masse Mennesker paa Benene. Der var Smaaopløb. Politiet viste »Maadehold og Fasthed«, men der forefaldt intet foruroligende. Den Holdning, »Fyens Stiftstidende« havde indtaget som Smaakaarsfolks Organ, førte til en livlig Bladfejde mellem dette og det andet — frihandelsvenlige — Blad »Fyens Avis«, hvor en Række af Byens førende Mænd rykkede frem med alvorlige Angreb paa Bladet. Erklæring fulgte paa Erklæring; efterhaanden faldt Sindene dog til Ro. Men ude i Europa gærede det fremdeles. Dyrtiden holdt Utilfredsheden ilive. Til de sociale Krav føjedes der politiske: Virkeligt Folkestyre, almindelig Valgret. Februarrevolutionen i Paris 1848 fejdede det borgerlige Kongedømme tilside. Borgere og Arbejdere kom til Magten. Martsrevolutioner fulgte i Tyskland og Østrig. Branden nærmede sig det danske Monarkis Grænser. Christian 8's Død 20. Januar havde givet Liberalismen Vind i Sejlene. Bevægelsens Førere, Professorerne *Schow* og *H. N. Clausen* udsendte det Kampskrift, de havde liggende parat. Det indeholdt et Forfatningsudkast, der var Udtryk for Eiderpolitikken: Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget. Københavns liberale Borgerskab sluttede op om Forslaget. 28. Januar fulgte Regeringens Kundgørelse om en ny Forfatning, der bebudede en liberal Helstatsforfatning med en Udvidelse af Ständerstyret, men med Oprettelse af en Repræsentation af Fællesstænder, der skulde samles hvert Aar skiftevis i København og paa Gottorp. Slesvig-Holstenerne fik næsten Ligeberettigelse med Danskerne.

Fra omtrent alle Sider, baade i Kongeriget og Hertugdømmerne, blev Kundgørelsen modtaget med levende Uvilje. De nationalliberale havde lagt sig fast paa Ejderpolitikken. Slesvig-Holstenerne var bange for et dansk Flertal i Fællesstænderne.

Februarrevolutionen skabte en helt ny Situation, Revolutionerne i Tyskland og Østrig fik en stærkt national Farve. Indenfor det danske Monarki kom de nationale Hensyn inden længe til ganske at overskygge de politiske.

Under Indtryk af de store Begivenheder udarbejdede og udsendte

Overlærer, Dr. phil. *Caspar Paludan-Müller*, Odense Katedralskole i Begyndelsen af Marts en lille Pièce: »Hvad er nu at gjøre i Danmark«. Dens Hovedkrav var: En almindelig Rigsdag samlet om Kongen saa snart som muligt. Medens den vakte stor Opsigt og Diskussion paa Fyn, fik den, da den afveg væsentligt fra det officielle, national-liberale Standpunkt, en kølig Medfart i »Fædrelandet«, men satte sig blivende Spor under Valgkampen i Odense, der 5. Oktober førte til Paludan-Müllers overlegne Valgsejr. Fra 18. Marts fulgte Begivenhederne Slag i Slag. Rendsborgmødet, Casinomødet, Folketoget til Kongen, Dannelsen af Martsministeriet, Oprøret i Hertugdømmerne, Krigsbegivenhederne i Sønderjylland April—Juni.

Caspar Paludan-Müller
(Efter Litografi af Ad. Lønborg)

4. April bebudede Ministeriet, at Kongen vilde indkalde en grundlovgivende Rigsforsamling. Med Hensyn til Valgloven var Meningerne i høj Grad delte indenfor Ministeriet. Tscherning holdt uden Forbehold paa lige og almindelig Valgret, Monrad ligeledes, dog foretrak han, at en vis Del af Medlemmerne valgtes af Kongen. Hvidt nærede en vis Mistro til Bondestandens Intelligens og ønskede visse personlige Kvalifikationer og blev heri støttet af Bluhme. De mere konservative Helstatsministre vilde have Vælgerne inddelt i to Valgklasser eller indirekte Valg. Ministerchefen A. W. Moltke vilde have Garantier for de valgte saglige Dygtighed. Resultatet blev et Kompromis: Een Vælgerklasse med 30 Aars Valgret, de kongevalgte skulde udgøre en Fjerdedel af det samlede Medlemstal. Valglovsudkastet blev forelagt de

to kongerigske Stænderforsamlinger, som var valgt i Decbr. 1846—Januar 1847 og traadte først nu i Funktion. Det store Flertal tiltraadte begge Steder med Smaaændringer Regeringsforslaget. I Roskilde vendte navnlig Bondevennernes Fører *Balthasar Christensen* og Jernstøber *Lunde* sig mod Kongevalgene. Den fynske Stænderdeputerede, exam. jur. *C. A. Maaløe* ønskede i hvert Fald de kongevalgte begrænset til en Sjettedel. Balthasar Christensens Mindretalsforslag om Udskydelse af de kongevalgte blev forkastet med 48 Stemmer mod 17, deriblandt de fynske Deputerede *Trydemand* og *C. V. Thalbitzer*. Med denne Spaltning mellem de nationalliberale, hvis Spidser havde stemt for Kongevalgene, og Bondevennerne, var Hovedlinjen trukket op for den kommende Valgkamp. Gamle Venner stod nu som skarpe politiske Modstandere. Krigsbegivenhederne medførte ret naturligt, at Forhandlingerne i Viborg Stænder ikke omfattedes med samme Interesse som Østifternes. Ligesom i tidligere Stænderforsamlinger indtog Jyderne et mere konservativt Standpunkt. Kun een, Redaktør *Bernhard Rée*, Aalborg, stemte mod Kongevalgene. 7. Juli udstedte Regeringen Valgloven. Den væsentligste Indrømmelse til Stænderne var, at Valgbarhedsalderen blev sat til 25 Aar, og at skriftlig Afstemning, hvis den blev begæret efter Haandsoprækningen af 50 Vælgere (efter det oprindelige Forslag 25), skulde finde Sted umiddelbart efter, og hvis det var fornødent, fortsættes den følgende Dag. Efter det oprindelige Forslag skulde den først foregaa Trediedagen efter.

Striden om Kongevalgene blev fra Stændersalene overført til Presen. I en lidenskabelig Artikel i »Almuevennen« 21. Juli fremhævede J. A. Hansen Faren ved Kongevalgene og anbefalede Vælgerne at vælge faste, bestemte og ægte folkeligsindede Mænd. Han fraraadede direkte Valg af de Mænd, der havde talt eller stemt for Kongevalgene, fordi de »ved et saa overordentlig vigtigt Spørgsmaal har lagt for Dagen, at de, naar Friheden og Ministeriet gaar hver sin Vej, da hellere følger Ministeriet end Friheden, hvilket Folket ingenlunde er tjent med«.

Dette gjaldt Mænd som H. N. Clausen, Schouw, Hother Hage, Hammerich, C. C. Hall, J. P. Mynster, alle de Godsejerdeputerede, Fynboerne: Prokurator *J. J. Hansen*, Odense, Agent *H. B. Bruun*, Assens, *Maaløe*, Gaardejer, Prokurator *M. Hansen*, Sødunge samt alle de jyske Stænderdeputerede undtagen Bernhard Rée. For de 4 førstes Vedkommende trak J. A. Hansen i Land i et følgende Nr. og erklærede »dog ikke at ville modarbejde deres Valg, hvor de staar ligeoverfor Kandidater af Aristokratiet og Bureaukratiet, thi de er dog Frihedens Venner til en vis Grad, hvorhos deres Dygtighed altid vil kunne gøre stor Nytte i Forsamlingen«. De fik dog alle 4 Modkandidater, H. N. Clausen faldt i Præstø for Væver *Hansen*, Mern, *Hage*, i sin Fødeby Stege for *Fr. Barfod*. Carl Ploug forsvarede de kongevalgte, og de to Modstandere tilføjede hinanden drøje Hug.

Der var udarbejdet et foreløbigt Forslag om Landets Inddeling i Valgkredse, men først 9. September fik det kongelig Aprobation. Næste Dag fulgte den kgl. Resolution om Valgets Afholdelse Torsdag 5. Oktober. Denne Usikkerhed med Hensyn til, til hvilket Valgdistrikt de enkelte Landsogne vilde blive henlagt, gjorde, at man mange Steder først sent kom igang med Valgforberedelserne. Tilmeldelserne til Valglisterne gik ret trevent. Størst Interesse vistes der fra Haandværkerstandens Side, navnlig Skomagernes, f. Eks. i Svendborg.

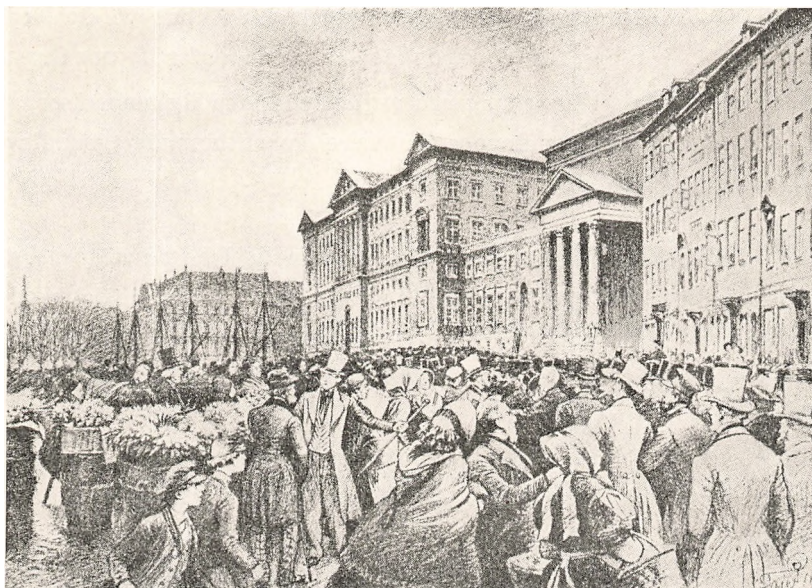
Medens de førende Hovedstadsblade og Provinsbladene først i sidste Halvdel af August for Alvor tog fat paa Valgagitationen, arbejdede »Almuevennen« fra Nr. til Nr. maalbevidst for Valg af bondevenlige Kandidater. Alene Titlerne paa Artiklerne taler deres kraftige Sprog: Om Kongevalgene. — Hvem bør Folket ikke vælge til Rigsforsamlingen (4 Artikler) — Hvem bør Folket vælge til Rigsdagsmedlemmer. — Bør Husmandsstanden ikke være valgberettiget? — Til den elskede Husmandsstand — Er her Fare for et Bonderegimente? — Et Vidnesbyrd om Bondestandens Fædrelandskærlighed. — Blind Alarm af en Godsejer. — Premierministeren som Godsejer — Enighed gør stærk — Om Embedsmænds Valg til Rigsdagen (Hivs Valget staar mellem

en Embedsmand og en Privatmand med lige Kvalifikationer, bør man ubetinget erklære sig for Privatmanden).

Artiklen »Om Præsterne som Valgkandidater« raillererede over det paafaldende store Antal Præster, der ved Prøvevalgene optraadte som Bondestandens Vejledere og bød sig til som Valgkandidater. Nu havde de pludselig, da Rigsdagsmandaterne vinkede, faaet god Tid; før havde de undslaaet sig med for knap Tid til at deltage i det offentlige Liv, naar de »tilbørlig skulde arbejde i Herrens Vingaard«.

En Række Artikler bragte Angreb paa Godsejere, navnlig paa Lange-land, hvor J. A. Hansen havde levet i ca. 30 Aar, og hvor han ansaa det for sin Pligt at stille sig mod Kongevalgsmanden, Provst *Plesner*, der iøvrigt som Stændermand havde været Bondestandens, specielt Husmændenes varme Talsmand. Et Angreb paa Provsten som Arbejdsgiver for sine Fæstere tydede dog paa, at hans egen Praksis ikke stemmede med hans idealistiske Teori. »Bondevenneselskabet« havde sine Tillidsmænd rundt om i Herreder og Sogne, Mænd, som var trænede i kommunalt Arbejde i Sogne- og Amdsraad og i Kraft af deres personlige Anseelse var udmærkede Agitatorer Mand og Mand imellem. I Forbindelse med Bondevenneselskabets Bestyrelse virkede en af »Valgreformforeningen« nedsat Komité, som afholdt offentlige Møder til Forhandling om det Valgprogram, der skulde forelægges de Kandidater, som ønskede Komitéens anbefaling. De bærende Kræfter var Balthasar Christensen, J. A. Hansen, Lunde, Rée og C. C. Alberti. De holdt deres Møder i Hippodromen — vore Dages Folketeater, hvorfor de ofte i Valgkampen kaldtes Hippodrommændene eller af Modstanderne Hippodromedarerne! I Midten af August udsendte de et Valgprogram med 10 Hovedpunkter:

1. Folkets Repræsentation udgaar alene af umiddelbare Folkevalg.
2. Enhver fuldmyndig Mand af uplettet Rygte er valgberettiget og valgbar.

Folketoget til Christiansborg Slot d. 21. Marts 1848. (Tegning af Tom Petersen)

3. Det angivne Valgprogram gennemføres i Kommunen.
4. Kommunen er berettiget til selv at vælge alle sine Embedsmænd.
5. Lighed i Byrder og Rettigheder: Ophævelse af Fødsels- og Standsprivilegier, Rang og Titler; ligelig Beskatning, almindelig Værnepligt og Folkevæbning.
6. Religionsfrihed og lige Berettigelse for alle Trosbekendere, Pressefrihed, Foreningsfrihed, Reform i Næringsforholdene.
7. Suspensivt Veto, saa at Kongen er berettiget til at nægte Samtykke til en tagen Rigsdagsbeslutning, men forpligtet til at forelægge Sagen for en nyvalgt Rigsdag til Afgørelse.
8. Etkammersystemet (Folkerepræsentationen samlet i eet Kammer).

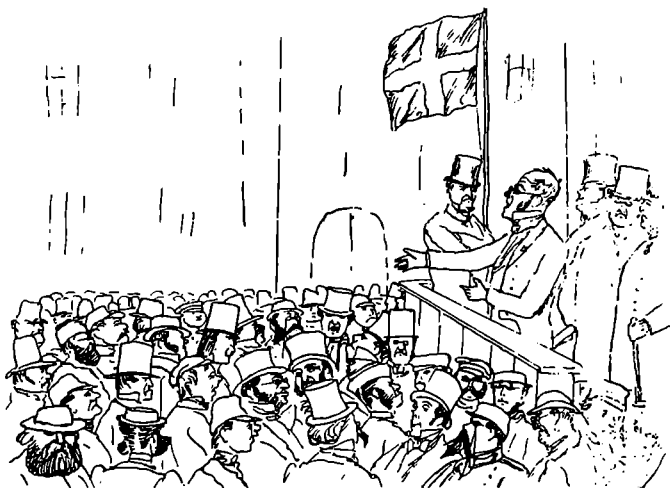
9. Udsondring i Rigsforsamlingen af de kongevalgte Medlemmer, forsaavidt denne kan ske indenfor Lovens Grænser, til Eksempel ved reglementariske Bestemmelser.
10. Rigsforsamlingen bør være konstituerende (grundlovgivende).

Med velberaad Hu havde man af Hensyn til Købstadvælgerne, af hvilke mange holdt paa det gamle Lavsvæsen, saaledes som det havde vist sig ved Valgene 1846—47, kun i al Almindelighed nævnt Reform i Næringsforholdene. Selve Ordet Næringsfrihed var ikke nævnt. Landboreformer ligesaa lidt.

Medens der blandt Valgkandidaterne var saa godt som almindelig Enighed om Punkterne 5 og 6, kom Diskussionerne særlig til at dreje sig om 1—2, 7, 8, 9 og 10.

Fra nationalliberal Side udsendtes der af 113 kendte Mænd, navnlig Københavnerne, et Program, der kun indeholdt den almindelige Sætning, »at den Ordning af Fædrelandets indre Forhold, som skal udgaa af den forestaaende Rigsforsamling, bør være *et konstitutionelt Monarki bygget paa et demokratisk Grundlag*«. Stridspunkterne: Eetkammer—Tokammer, Kongevalg, suspensivt eller absolut Veto tog man ikke Stilling til.

Den gamle Frihedsmand *J. Chr. Drewsen* var blandt dem, der i Roskilde havde stemt for Kongevalgene. Hans Valg bekæmpedes af »Almuevennen«, der fremstillede ham som saa alderdomssvækket, at man ikke længere burde lytte til hans Ord. Resolut brød han med sine gamle Venner indenfor Bondevenneselskabet og bekæmpede dettes Kandidater. Han og hans Venner udsendte 12. September paa Opfordring af mange Vælgere i Østifterne en Liste over Kandidater, som de »efter modent Overlæg« vilde anbefale Vælgerne. Den ene Liste omfattede »saadanne, som antages at ville modtage Valg i de hofsføjede Distrikter«. Af Fynboer nævntes Forpagter *N. E. Hofman-Bang*, Hofmansgave for et Distrikt i det nordlige Fyn, Gaardmand *J. R. Jacob-*

Et Folketingsvalg. (Penne-tegning af Constantin Hansen)

sen, Lundby paa Taasinge, for Taasinge. Den anden Liste omfattede »saadanne, som man ønsker maatte blive opfordrede og vil modtage Valg«. Af Fynboer de tidligere Stænderdeputerede Pastor *Albert Leth* i Middelfart og Provst *Plesner* paa Langeland.

»Københavnsposten« interesserede sig egentlig kun — og uden Held — for Valg af Hippodrommænd i København og spottede i lige Grad de nationalliberale københavnske Professorer og Provinsens skrivende Adjunkter.

Paa Fyn var der en stærk Tilbøjelighed til at følge Selvforsyningsprincippet: at vælge en Mand fra selve Distriktet eller et Nabodistrikt — 11 af de 15 valgte var bosat i Distriktet. De i Stiftet opstilede Kandidater udenfor Stiftet havde alle haft Tilknytning til deres Valgkredse. J. A. Hansen havde — som nævnt — boet paa Langeland i 30 Aar, Lektor Schiern havde tilbragt en Del af sin Barndom i Nyborg, Overretsprokurator L. C. Larsen var en Gæstgiversøn fra Odense. Alle udnyttede denne lokale Tilknytning kraftigt i den personlige Agitation.

Det mest udbredte fynske Blad »Fyens Stiftstidende« arbejdede — modsat sine senere konservative Traditioner — maalbevidst for

Hippodromens Kandidater eller Mænd, der som Larsen stod dem nær uden dog at følge dem i tykt og tyndt. »Svendborg Amtstidende« arbejdede for de nationalliberale uden dog at lægge Fanatisme for Dagen i Bekæmpelsen af Bondevennerne, noget, Redaktøren overlod til en Række anonyme Indsendere, Stiftets tredje Blad »Fyens Avis«, dengang oftest kaldet »Milos Avis«, redigeredes 11. Oktober 1847—1. Oktober 1848 af Overlærer *K. Sick*, Odense Katedralskole. Han var en meget kundskabsrig Mand med en glødende politisk Interesse; hans Kærlighed til Sønderjylland var dyb og ægte. En noget uligevægtig og ufrivillig komisk Fremtræden gjorde ham uegnet baade som Lærer og offentlig Person: hans Distraktion er blevet legendarisk. Han redigerede sit lille Blad i uforfalsket nationalliberal Aand, saa at han tit fik at høre, at det var en Aflægger af »Fædrelandet«. Han og hans Kreds virkede i første Omgang for at faa opstillet københavnske »Notabiliteter« i de fynske Kredse, men uden Held. Han tog ud til Prøvevalgene i Kroerne og søgte at paavirke Bønderne i Retning af at opstille Akademikere, men synes i en sjælden Grad at have opnaaet det modsatte af, hvad han tilsigtede som Vejleder for Bondestanden. Bønderne stillede sig mistænksomt overfor den odenseanske Akademikerklike og sluttede tættere op om Mænd af deres egen Midte, fra deres eget Distrikt. Betegnende er det ogsaa, at den eneste af de Kandidater, som »Bondevenneselskabet« og J. A. Hansen anbefalede i de fleste Distrikter, men som totalt faldt igennem ved Prøvevalgene, var den fra de skandinaviske Studentermøder kendte, cand. phil. *H. P. Poulsen*, Frederiksberg. Bønderne i Sønder Brobykredsen trodsede J. A. Hansens Parole og valgte baade ved Prøvevalget og paa selve Valgdagen en Bonde fra Distriktet, selvom han ikke var videre godt skaaret for Tungebaandet. Med Undtagelse af Kertemindekredsen og Langeland synes Bønderne gennemgaaende at have trykket sig ved at tage Ordet, naar der var Præster, Herredsfogeder og andre Embedsmænd tilstede. Disse sparede sig ikke, hvor det gjaldt om at bejle til Bøndernes Stemmer. Indledningssangen fra Johanne Louise Hei-

bergs Vaudeville, »En Søndag paa Amager«, som havde haft Première i Marts 1848, med Linierne:

*Nej, Bonden, min Fa'r, er en Magt i vor Stat,
han søges af de liberale —*

hilstes med bragende Bifald, hver Gang den lød fra det kgl. Teaters Scene. Den fik nu ny Aktualitet. En smart Teaterdirektør var under Valgkampagnen paa Tourné i de fynske Købstæder med »En Søndag paa Amager« og et af *H. P. Holst* bearbejdet fransk Lystspil »Trækplastret«, der for Tilfældet fik Titlen »Valgkandidaten eller Trækplastret« (Kgl. Teater 1842). Emil Aarestrup har truffet Hovedet paa Sømmet med sin Sonnet »Politisk Indsigt«, digtet 10. Okt., 5 Dage efter Valget:

*»Jeg ynder frit Erhverv for frie Hænder:
Med almen Væbning finder jeg det haster;
Tokammeret jeg ligefrem forkaster
og holder mig til Eidergrænsen, Venner!«*

*»Jeg til en modsat Mening mig bekender;
Thi Frihedens Udsvævelser og Laster
Har kun i Dobbeltkammeret sit Plaster
Og helt mit Hjerte for en Helstat brænder.«*

*»Om Kirke, Skole, Krig og Fred Debatten
Belærer mig, stol paa mig da som Dommer!«
Saa taler Per og Poul, og Folket klapper.*

*Det er saa vist som 9 og 9 er 18,
At naar det egentlig til Stykket kommer,
Saa tæller Per og Poul paa deres Knapper.*

Embedsmænd, der før havde været Enevældens haandgangne Mænd, blev mere og mere liberale, jo nærmere Valgdagen kom. Men

man mærkede Hensigten og blev forstemt; af de 47 Kandidater, der havde været fremme ved de endelige Prøvevalg eller blev opstillet paa Valgdagen var hele 11 Provster og Præster. Efter de Avis-referater, vi har, var de dog enkelte Steder ude for respektløse Til-raab og anden ilde Medfart fra Tilhørernes Side. Bortset fra »Almue-vennen«, som havde sine fleste Abonnenter paa Landet, hvor Bladet gik fra Haand til Haand, beskæftigede den københavnske Presse sig kun i forsvindende Grad med Valgkampagnen i Fyens Stift. Uge-dagen før Valget udtalte »Fædrelandet«, at det paa Drewsens Kandi-datliste »for et fynsk Distrikt savner Overlærer *K. Sick* i Odense, der med utrættelig Iver og stor Opofrelse, som er mindre offentlig bekendt, men hvorom den ærede Komité maatte være vel vidende, i mange Aar privat og offentlig har arbejdet i den nationale Sags Tjeneste og derfor har et Krav paa Medborgeres Paaskønnelse, hvilket hans publicistiske Virksomhed og kraftige Deltagelse i Kampen for den politiske Udvikling kun kan forstørre, ikke at tale om, at hans fler-sidige Kundskaber kan være Rigsforsamlingen til Nytte. Fremdeles savner vi Lektor *F. Schiern*, der har stillet sig for Nyborg og tilhørende Distrikt, og som i et og alt tilhørende den ny Tid medbringer en omfattende historisk Viden, der paa mangt et Punkt af Forfatnings-arbejdet vil kunne være til Oplysning og Vejledning.« To Dage før Valget meddelte Bladet, at Schiern ved Prøvevalget havde faaet 325 Stemmer, en stedlig Præst 10, Sick 0! Schiern, Pastor Leth, Middelfart og J. R. Jacobsen, Taasinge, var saa heldige at blive anbefalet fra begge Sider og valgtes ved Kaaring.

Selvom der i et Par Landdistrikter blev valgt andre Bønder end dem, »Bondevenneselskabet« og J. A. Hansen officielt havde anbefalet, blev Valgdagen dog en straalende Sejr for Bondevenerne. De hjemførte Sejren overalt, hvor det overhovedet kunde ventes. 12 af de 15 valgte henregnedes i Rigsforsamlingen til Venstre; de 9 af dem var Bønder. I Odense og Svendborg—Faaborg dukkede den gamle Lavsaand op og gjorde Udslaget. Lokale Akademikere valgtes med

Haandværkernes Stemmer. Medens den sejrrige Kandidat havde Flertal baade blandt Købstadens og samtlige Vælgere i Distrikterne Odense, Børgense, Middelfart, Svendborg, Faaborg og Nyborg, sejrede Landboernes Kandidat i Distrikterne Assens, Kerteminde og Rudkøbing. Dr. med. Colding, Svendborg, og Schiern, Nyborg lod sig ikke indrullere nogetsteds og henregnes til »Friskytterne« stemmende snart med Venstre, snart og mest med Højre. Paludan-Müller var den store partiløse Ener, paa enkelte Punkter radikal, men som oftest paa højre Fløj. Fra konservativ Side, navnlig fra Præsternes, havde det ikke manglet paa Angreb paa Bondevennerne som Kommuniste, Revolutionære, Republikanere m. m. men denne Agitationsform havde ganske forfejlet sin Virkning blandt den fynske Bondestand. Dertil kendte den sine egne Folk for godt.

VALGENE I FYENS STIFT

5. OKTOBER 1848

H = Højre, C = Centrum, Nationalliberal, V = Bondeven

Distrikt	Indbyggertal	Vælgertal	Afgivne Stemmer	Stemme-procent
Odense Amts 1.	Odense (Odense Købstad: 729 Vælgere)	11530	817	644 78,8
			C. Paludan-Müller HC	448
			L. C. Larsen V	196
Odense Amts 2.	Højby	12570	661	Cornelius Petersen V
			valgt ved Kaaring	
Odense Amts 3.	Vissenbjerg	12680	538	N. Madsen V
			valgt ved Kaaring	
			Thomas Hansen	
Odense Amts 4.	Assens	12720	680	422 62,1
			Hans Dinesen V	227
			J. C. Jacobsen	70
			H. V. Ettrup	63
			Cederfeld de Simonsen CV	62
			Thomas Friis traadte tilbage	
Odense Amts 5.	Middelfart (Middelfart Købstad: 108 Vælgere)	12704	841	Albert Leth V
			valgt ved Kaaring	
			M. G. Kragh C	
Odense Amts 6.	Bogense Bogense Købstad: 53 • Borgere • 9 Embedsmænd 4 Dagl., Huskarle 66	12091	726	487 67,1
			Fr. Jespersen V	358
			C. A. Maaløe HC	129
Odense Amts 7.	Søndersø 363 Gaardmænd 267 Husmænd 12 Indsiddere 46 udenf. Bondest. 688	12030	688	477 69,5
			H. Chr. Johansen V	191
			H. J. Trydemand V	165
			Blixen-Finecke	42
			N. E. Hofman Bang	32
			S. Sørensen	24
			L. Pedersen	23

Distrikt	Indbyggertal	Vælgertal	Afgivne Stemmer	Stemprocent
Odense Amts 8.	Kerteminde (Kerteminde Købstad : 248 Vælgere)	12611 1078	Chr. Larsen V A. C. L. Heiberg C N. Andersen C P. Petersen C	912 84,6 693 210 7 2
Svendborg Amts 1.	Rudkøbing (Rudkøbing Købstad : 127 Vælgere)	11643 1090	J. A. Hansen V U. A. Plesner C	831 76,2 570 261
Svendborg Amts 2.	Tranekær	11614 929	J. R. Jacobsen V valgt ved Kaaring J. E. Heilmann C	
Svendborg Amts 3.	Svendborg (Svendborg By : 475 Vælgere) (Faaborg By : 239 Vælgere)	12468 1291	(Bjørnø mangler) J. C. Colding Løsg. N. Rasmussen V J. L. Rohmann C C. T. Horn C traadte tilbage	1038 80,4 712 248 78
Svendborg Amts 4.	Nyborg (Nyborg By : 285 Vælgere)	12159 932	F. E. A. Schiern valgt ved Kaaring	Løsg.
Svendborg Amts 5.	Kværndrup	11955 1152	Hans Christensen V D. A. Holberg CV	864 75,0 606 258
Svendborg Amts 6.	Korinth	12240 696	J. Rasmussen V H. S. Blom C	508 73,0 409 99
Svendborg Amts 7.	Sønder Broby	11740 914	K. C. Høier V A. Jørgensen Sehestedt-Juel H O. H. Hansen	673 73,6 495 82 78 18

Kongevalgte Medlemmer fra Fyens Stift: Klædefabrikant, Raadmand *P. L. Brandt*, Odense, H×, Købmand, Agent *H. B. Bruun*, Assens, H×, Kammerjunker, Godsejer *H. C. J. Cederfeld de Simonsen*, Erholm og Søndergaard (Assens), C(V), Kammerherre, Godsejer *C. Sehestedt-Juel*, Ravnholt (Sønder Broby), H. og Konferentsraad *F. V. Treschow*, Brahesborg, H. — × paa Grænsen af Højre.

ODENSE AMTS 1. DISTRIKT

ODENSE

Distriktet omfattede *Odense Købstad* og *Vor Frue, St. Knuds* og *St. Hans Landsogne*. Tronskiftet 20. Januar 1848 og Februarrevolutionen i Paris, hvor Begivenhederne gik Slag i Slag, gjorde et dybt Indtryk paa Historikeren, Overlærer, Dr. phil. *Caspar Paludan-Müller*, Odense Katedralskole. Ved Siden af sin Lærergerning og sin historiske Forskning havde han med Liv og Sjæl fulgt Udviklingen i Odense og var en af Forgrundsfigurerne i Byens kulturelle Arbejde. Politisk set havde han hidtil været Enevældens Mand. De voksende nationale Brydninger i Hertugdømmerne fyldte ham med dyb Bekymring. De store Verdensbegivenheder fyldte hans Sind med voldsom Bevægelse. Paa faa Dage skrev han en lille Pièce: »Hvad er nu at gøre i Danmark? Tanker og Forslag.« Som det fremgaar af et Brev (5/3) til Vennen, Pastor, senere Provst *J. L. Rohmann*, Rønninge, der ogsaa var Historiker, stod der en Kamp i hans Sind, om han skulde lade Piécen blive i Skrivebordet eller udsende den. Det sidste Standpunkt sejrede. »Jeg sender Dem her et Ord, jeg troede at burde sige højt — gid det maa være et Ord i rette Tid og finde et godt Øre! — Det laae i min Pult i Fredags, da De besøgte mig, men jeg var dengang endnu ikke kommet til Beslutning; mere end een Gang havde jeg paa Læberne at spørge om Deres Mening, men min egen Ubestemthed holdt mig tilbage. Aldrig veed jeg, at en Beslutning har kostet mig en saadan Kamp, som denne: Det var næsten en Nødvendighed, at jeg gjorde Ende paa Spændingen, der som Nerverne skulde kunne holde ud. — Nu er Ordet sagt, lad det virke, kalde til Liv, ikke til Vildskab. Og henveires det uden Frugt, — nu saa deler jeg kun Skiæbne med saa mangen brav Mand, der maa nøies med at have villet og stræbt. — Kammerherre *Bardenfleth* er kommet hertil igaar! og jeg, som troede, at Statsraadet nu maatte være permanent og overlægge Dag og Nat, hvad der kunde være at

giøre.« Piècen udkom 4. Marts, 2. Oplag fulgte allerede 7. Marts, 3. 11. Marts. Ved »det fjerne Brag af en styrtende Trone« maatte det øjeblikkelig paatrænge sig enhver dansk Mand, at »ogsaa Danmarks Sag er rykket hen paa et andet Standpunkt end det, hvor den stod for otte Dage siden. Ogsaa over vore Hoveder vil Uvejret drage hen, ikke fordi Bevægelsen i Paris kan »tænde enkelte urolige Hoveder blandt os selv«, men fordi »Schweitz, Italien, Polen og Tyskland vil bæve i deres Grundvolde.« Det danske Folks Selvstændighed er i Fare, fordi »man vil stræbe at løsrive vore danske Brødre i Sønderjylland fra os. Med Holsten gaa det, som det kan . . . en Æressag derimod er det for vort Folk at holde paa sine egne Lemmer.« Enig og rask Handling maa der til. Forfatningsreskriptet af 28. Januar kan hverken national- eller socialpolitisk virke midtsamlende. De erfarne Mænds Forsamling skal først træde sammen, »naar Tyskland maaske alt staar i lys Lue.« *P. Chr. Stemann* og *A. S. Ørsted* formaar ikke at standse den rullende Lavine. Men der er den, som er stærkere end Stemann og klogere end Ørsted: det enige om sin Konge samlede Folk. I een Sætning udtrykker Paludan-Müller sit øjeblikkelige Program: »*En almindelig Rigsdag samlet om Kongen saa snart som muligt.* Valgloven til denne skal være paa bred Basis. Blandt Rigsdagsmændene vil Kongen finde dem, Folket har Tillid til.« Tanken om et parlamentarisk Ministerium er hermed udkastet. Piècen sluttede med en Henvendelse til Fynboerne, specielt Odense-nerne om at tage Stilling til dens Tanker og Forslag for at det kan blive godtgjort, om der er Stemning for at »indgive umiddelbart til H. M. Kongen et Andragende om Sammenkaldelse af en almindelig Rigsforsamling for at møde den truende Fare og ordne Statens offentlige Forhold.« I Midten af Marts indgav virkelig en Del ansete Mænd fra Odense og 50 fynske Landboere et saadant Andragende om at indkalde en Forsamling og at lade samme forelægge til Forhandling og Antagelse et Udkast til en fri Forfatning paa Grundlaget af den »fuldstændige administrative Adskillelse mellem Danmark

og de til den danske Stat hørende tyske Forbundslande«. Alt-
saa en eiderdansk Forfatning. Paludan-Müllers Forudsigelser med
Hensyn til Udviklingen i Italien, Tyskland og Hertugdømmerne
slog til. I Odense blev Paludan-Müller i nogen Grad betragtet som
en Profet. En vis gammeltestamentlig Tone gik gennem Piëcen.
Hans Kollega, Overlærer *Sick*, for hvem det nationale, det sønder-
jyske Spørgsmaal var Nr. 1, udtalte som Redaktør af »Fyens Avis«
sin Glæde over det »varme og kraftige Indlæg fra en fuldkommen
stemmeberettiget Mand ikke, fordi det af ham ytrede er eller kan
være nyt, men fordi de nationale Bestræbelser har hidtil her i Pro-
vinsen ikke haft nogen Talsmand eller noget Organ udenfor vort
Blad.« Men som tro Discipel af »Fædrelandet« stillede han det
Spørgsmaal, om det »ikke var mere praktisk og hensigtsmæssigt at
slutte sig til de lignende Skridt, som er foretaget eller kan ventes
i Hovedstaden.«

Da Paludan-Müller i Piëcen havde været saa formastelig at ud-
tale, at Tiden var løbet fra den københavnske Nationalitetserklæ-
ring af 23/2, gengivet i »Fædrelandet« 28/2, fik hans Pièce en
noget syrlig Modtagelse i »Fædrelandet«. I en Leder 10/3 gav
Ploug et Hib til »den ærede Forfatter, der hidtil har været kon-
servativ i Politik og ikke kunnet finde sig i en friere Bevægelse.«
Erklæringen af 23/2 forlanger ikke Frihed, »fordi »Selvstændig-
heden« er Frihedens absolut nødvendige Betingelse, fordi Friheden
er os forjætted af Kongen selv og altjaa ikke nu behøver at fordres,
inden vi erfarer, hvilken Frihed Kongen af fri Magtfuldkommenhed
vil skænke os, . . . fordi Fornødenheden ikke er, snarest muligt at
faa en Forfatning sammenklappet ligegyldigt hvordan, men at faa
en Forfatning, der virkelig betrygger vor Selvstændighed og paa
denne Basis sikrer os en virkelig Frihed.« Bladet stiller sig an, som
om det ikke har forstaaet, at det er en grundlovgivende Forsamling,
P.-M. ønsker, og begriber derfor ikke, hvad han vil give sin alm.
Rigsdag at bestille. »Københavnsposten« var derimod meget aner-

kendende og fremhævede P.-M.'s varme Fædrelandskærlighed og alvorlige Overbevisning. Martsdagene fik snart »Fædrelandet« til at indtage et andet Standpunkt. Da der 23/3, Dagen efter Martsministeriets Udnævnelse, afholdtes et Møde i Odense om en Adresse til Kongen, viste den nylig nævnte Skillelinje mellem Paludan-Müller og Sick sig paany. Den første mente, at man i Adressen paa Grund af Forholdene i Slesvig burde stille Frihedssønskerne over de nationale Fordringer, men blev imødegaaet af Sick, der fandt det »i højeste Grad betænkeligt at trænge Nationalfølelsen i Baggrunden ved ensidig at fremhæve Frihedssønskerne.«

Begivenhederne i København stillede Paludan-Müllers Pièce helt i Skyggen. Kampene i Sønderjylland og Tanken om Slesvigs Deling interesserede mere end Forfatnings-

planerne. Reaktionen begyndte snart at faa Vind i Sejlene, navnlig i visse københavnske Kredse. Dette kaldte en tredie Lærer ved Odense Katedralskole frem paa Arenaen, Forfatteren, Adjunkt *H. P. Kofoed-Hansen*. Han havde hidtil mest interesseret sig for Æstetik og Søren Kierkegaards Filosofi. En længere Udenlandsrejse i Vinteren 1847—48, der havde ført ham ind paa Livet af Begivenhederne i Italien og Paris, fik ham til med eet, men kun for en kort Tid, at lade alt andet vige for det politiske. Under Mærket S. S. udsendte han midt i Juli en flammende Pièce, der i Udstyr og Titel kunde minde om hans Ven Paludan-Müllers: »Er der da intet at gøre i Danmark udenfor København? En upolitisk

H. P. Kofoed-Hansen
(Efter Tegning af Elisabeth Jerichau)

Betragtning.« — Den var i højeste Grad politisk! »Fædrelandet« var blevet grebet af en uheldsvanger Anelse, en Angst. Tanken om Slesvigs Deling var først fremkommet i dets Spalter. I Provinserne hører man Rygter om Ministeriets Spaltning, om Reaktion. Martsministeriet nyder en større Tillid hos det danske Folk end noget andet for Tiden vil kunne erholde. Naar dette falder, vil Mistillid og Slappelse og Sløvhed blive almindelig. Hvorfor har vi ikke allerede en Rigsforsamling. I den Retning er han utilfreds med Ministeriet.

»Fynboerne og Jyderne har ingen Stemme i disse Omstændigheder, men maa staa ørkesløse og se til, hvorledes Stormen vil dreje i København.« Ude i Europa er der Revolution. »Vi derimod giver os god Tid, ja selv Pressen har i denne Henseende en mærkværdig Taalmodighed.« — Valgloven var først blevet udstedt 7. Juli. — Med Henblik paa Paludan-Müller slutter han: »Kun een Stemme hævdede sig i denne Henseende, det er i Forhold til Begivenhedernes fremstyrtende Masse længe siden, men denne Stemme — der kun var altfor sand — blev overhørt, overhørt eller med en vis Fornemhed overset selv af dem, der altid har været redebonne til at bebrejde andre Mangel paa Syn og Hørelse . . . Der er altsaa intet at gøre i Danmark udenfor København. Vi skal rolig modtage, hvad Herrerne derinde finder for godt at lade gaa ud over os.«

Sick var næppe i Tvivl om, hvem der var den nye Pièces Forfatter. Lærerpersonalet paa Odense Katedralskole maa dengang have været et rent *Collegium Politicum*: Kofoed-Hansen stillede sig, men trak sig tilbage for Paludan-Müller. Sick var Redaktør og Dumpekandidat, blev langt senere Landstingsmand 1864-66, Adjunkt, senere Pastor *Gollich Strøm* var en Periode Sicks Medredaktør, blev senere Landstingsmand, *Faber* Byrådsmedlem og Folketingsmand 1861-64, *Hannibal Kragh* Byrådsmedlem i 19 Aar. I sit Blad sablode Sick Piécen ned og kunde ligesaa lidt som i Paludan-Müllers finde noget praktisk og nyt. S. S. hævdede i en Replik, at Sick ikke havde op-

fyldt en redelig Anmelders Pligt og Hverv, idet han havde behandlet Piècen som et Opkog af en tidligere og ikke med eet Ord peget paa Piècens egentlige Øjemed: at advare mod den snigende hjemlige Reaktion.

I Begyndelsen af August begyndte Indtegningen til Valglisterne. »Fyens Stiftstidende« agiterede kraftigt for Tilslutning, bl a. ved Vedlæggelse af en Løbeseddel om Tidspunktet for Fristens Udløb, noget, Sick fik galt i Halsen. De »Venligheder«, den bondevenlige *Seedorff* og den nationalliberale Sick hvert Øjeblik udvekslede i de kommende Uger, skal vi imidlertid lade ligge, med mindre de har Interesse for Udviklingen indenfor de Valgdistrikter, der laa indenfor deres Interessesfære. En Tremandskomité, hvori Paludan-Müller havde Sæde, indbød til et offentligt Møde i Katedralskolens Festsal 18. August med følgende Diskussionspunkter: Den tilkommende Valglovs almindelige Grundlag. Eet- eller Tokammerssystem. Kongens Veto. Betydningen af den statsborgerlige Lighed. Dernæst foreslog man at nævne eventuelle Kandidater, dog uden derom at foranledige nogen Diskussion, som formentlig bør forbeholdes et Prøvevalg, til hvilken Komitéen skal gøre fornødent Forslag. Ca. 150 Vælgere havde indfundet sig. Man naaede kun at behandle Punkt 1.

Seedorff fandt Mødet langtrukket, Symptomer til Utaalmodighed begyndte at vise sig. Man savnede det friske Liv, der havde præget Hippodrommøderne. Paludan-Müller lagde for med en Tale, hvori han gjorde sig til Talsmand for »et retarderende (tilbageholdende) Element, der kunde tilvejebringes ved, at f. Eks. $\frac{1}{3}$ valgtes af de samme Vælgere, som valgte de $\frac{2}{3}$, men efter bestemte Kvalifikationer, som da vilde blive at søge dels i Hensyn til Formuen, dels i den godtgjorte aandelige Kapacitet.« En følgende Taler ønskede, at der i den kommende Valglov maatte blive taget Hensyn til Varetagelsen af Købstædernes Interesser. Diskussionen kom ind paa et Sidespor, idet den mest drejede sig om den formentlige Modsætning mellem Købstad og Land. Sick advarede mod at sætte dem op mod hinanden.

Seedorff udtalte sig i mere »demokratisk« Retning end de andre Talere. Pastor, Magister *Wiborg*, Rynkeby, afviste Prokurator *S. Hansens* Ord om Bondestanden som fjendligt stemt mod Købstæderne. Den nylig udnævnte Stiftsfysikus, Dr. med. *Kayser*, havde Tro til Bondens sunde Sans.

Et nyt Møde afholdtes 21/8. Mødet var svagere besøgt end det første. Sick »savtede noget det ønskede Liv blandt Tilhørerne. Grunden hertil maa vel fornemmelig søges i Mangelen paa tilstrækkelig Forberedelse til at have en Mening om saa vigtige og saa dybt indgribende Spørgsmaal. . . . Diskussionen holdt sig maaske lidt for meget paa et blot Købstadsstandpunkt.« Diskussionen kom mest til at dreje sig om Eet- eller Tokammersystem. Kun en enkelt Taler naaede at komme ind paa de to sidste Forhandlingsemner. Modsat Hippodrommændene mente Kofoed-Hansen, at der var mange og vægtige Grunde for Tokammersystemet. Komitéen meddelte, at Kayser, Kofoed-Hansen og Overauditor *T. A. F. Paulsen* stillede sig som Kandidater. Iøvrigt vedtoges det at udskyde det egentlige og endelige Prøvevalg til kort før Valgdagen. — »Almuevennen« var naturligvis ikke tilfreds med de to Møder og skrev 28/8: »Odense lader til denne Gang at ville blive sin tidligere Karakter tro, idet dens Kandidater udtaler sig for tilbageholdende Elementer. Det er viselig ikke alene ønskeligt, men højst fornødent, at Købstæderne faar Mænd ind i Forsamlingen, der kender deres Forhold og ved, hvad det er, der nu i en lang Aarrække har trykket dem, men vi tror ingenlunde, at de rette Mænd i saa Henseende er Læreren ved en Latinskole eller en lægevidenskabelig Embedsmand, der nylig er kommet fra Hovedstaden og staar aldeles udenfor Handels- og Næringsforholdene. Af dem skal man ikke vente megen Sagkundskab i saa Henseende, og hvorvidt Købstæderne vil vinde ved at sende Folk i tilbageholdende Retning, det skulde de vist nok meget alvorligt betænke. Odense kan sende en dygtig, praktisk Købstadmand til Forsamlingen, thi den vælger selv en Deputeret, og vi mener, den

paadrager sig et stort Ansvar mod de øvrige Købstæder ved ikke at gøre det, ved at sende en teoretisk Lærd.« — Overauditøren var holdt udenfor. — Paludan-Müller var blevet bragt i Forslag, men havde undslaaet sig paa Grund af sin stærke Tunghørighed. Som han 12/8 skriver til Pastor Rohmann: »Naar jeg ikke stiller mig ved denne Leilighed, er det kun, fordi min Hørelse er for svag til at følge Discussionerne i en større Forsamling, saa at jeg altsaa har en fysisk Hindring.« Des stærkere søger han at faa Vennen til at overvinde sine Betæneligheder: »Jeg tilstaar oprigtig, at jeg ikke kan finde dem tilstrækkelige, især da De dog ikke undgaar Bonde-regimentet ved at holde Dem tilbage, skyd det fra Dem, saa langt De vil, det kommer dog ind af halvaabne Døre og Vinduessprækker, hvis man ikke *nu* holder det ude af den nye Forfatning. Derfor mener jeg, at enhver som *kan*, bør tage fat *netop* ved denne Leilighed. . . . Desuden, kjære Ven! naar De holder Dem tilbage, berettiger De for Deres Vedkommende Mænd af Deres Stand og Stilling til at gjøre det samme. Saaledes overlades Pladsen ene til Bonde-agitatorerne: kommer der et uheldigt Resultat ud af Rigsdagen, vil De dog ikke kunne sige Dem ganske fri for al Skyld. Det kan være, at De falder igiennem i Valgkampen, men saa har De gjort Deres. Betænk dog dette — betænk, at det er ved denne Leilighed, det giælder om at handle. Er det da ikke paa en Maade Pligt at tage fat med? . . . Maaskee bliver jeg for varm, men denne Sag sætter mig i levende Bevægelse, da jeg troer, at Danmarks Fremtid og hver dansk Mands Velfærd for en stor Deel beroer derpaa.« Desværre har vi ikke Rohmanns Breve om Valgkampen i Kertemindekredsen, hvor han boede, og Svendborgkredsen, hvor han stillede sig. 20/9 skriver Paludan-Müller: »Det var rigtignok ikke meget trøsteligt, hvad De skrev om Prøvevalget i Kiertemindekredsen, og desværre hører jeg fra alle Kanter, at Bønderne absolut kun ville have Bønder. Men mon man kan gaa ud fra, at det er Bonde-manoevrer, der stikke bag denne Eensidighed? eller skulde det

ikke snarere være Bondens sædvanlige Mistanke til de Høiere-staaende? Med andre Ord kan man just antage, at Bondekandidaterne ville blive blinde Tilhængere af de Radikale? Overalt forekommer det mig saare vanskeligt at danne sig nogen bestemt Mening om den Vending, denne og vore andre Sager ville tage.« P.-M. omtaler dernæst Vaabenstilstanden og refererer Rygter om, at Rigsforsamlingen kun skal give en Ministeransvarlighedslov og vore Ministeriet flere Penge. Resten skal vente, til Slesvigs Skæbne er afgjort. Faa Dage efter — 24/9 — meddeler han Rohmann, at den gamle Skovrider *J. C. V. Oppermann* paa Brahetrolleborg og andre udenfor Bondestanden arbejder kraftigt for Rohmanns Valg i Svendborg Amts 4. Oppermann nyder Agtelse paa sin Egn. Hans Ord er ikke betydningsløse. »Af Hempels Avis seer De, at Chr. Larsen og Konsorter er blevne vrede over Deres Ord ved Kiertemindemødet. Nu, uden Puf gaaer det ikke af mere.«

Paa samme Tid offentliggjorde Paludan-Müller et Par store Artikler i Sicks Avis (9. og 12. September): »Ogsaa et Ord i Anledning af Valgreformforeningens Program«. Vel staar han endnu paa den almindelige Valgrets Grund, men udtaler endnu stærkere end før Ønsket om et tilbageholdende Element. Hans Formaal med Artiklerne er at advare Bønderne mod Hippodrommændene. Forhastede sociale Reformer vil ikke blive til økonomisk Gavn for de smaa i Samfundet. Han er bange for, at Demokratiet ikke vil agte Mindretallets Ret. Særlig tænker han paa Slesvig: »Her bliver da atter en (tysk) Minoritet, hvis Ret kan trues, hvis den danske Folkemagt skal herske ene og uden Skranker. Alle Retsindige maa i Billighedens og den sande Fædrelandskærligheds Navn forlange lige Ære og lige Ret for Tysk og Dansk, hvis de skal samles i een Stat; men kun en lovgivende Forsamling, hvis Sammensætning og hvis Former sikrer Maadehold, Besindighed og Retfærd den afgørende Stemme, kun en Kongemagt stærk nok til at forsvare de Færre mod Flerhedens mulige Misgreb, kan tilfredsstille denne Fordring — altsaa

kun en saadan Forsamling og en saadan Kongemagt, som ikke vilde kunne fremgaa af en constituerende Forsamling efter Partiets Program.«

21/9 optraadte en fjerde Kandidat paa Arenaen: Overretsprokurator *L. C. Larsen* (1813—73), der var Søn af en Gæstgiver i Odense og Student derfra. Han offentliggjorde sit Program i »Fyens Stiftstidende«. I de fleste Punkter havde han ikke noget væsentligt at erindre mod Hippodromprogrammet. Han var Tilhænger af Eetkammerssystemet. Han ønskede dog ikke at binde sig ved en bestemt Erklæring. Med Hensyn til Kongevalgene mente han, at man maatte betragte disse som en Kendsgerning og ikke forlange nogen Udsondring. Han maatte misbillige, at man i Stedet for at anbefale Handels- og Næringsfrihed havde valgt det meget tvetydige Ord: Reform i Næringsforholdene.

Selvom »Fyens Stiftstidende« hilste *L. C. Larsens* Kandidatur med Glæde: »Vi har i ham en Mand, der ikke blot ifølge Tidens Tvang gør Demokratiet nogle Indrømmelser«, havde *Larsen* med sine Udtalelser om Næringsfriheden lagt Strikken om sin egen Hals. Den Lavsaaend, der ved de sidste Stændervalg i Januar 1847 havde fældet »den røde Bisp«, den liberale Oberst *Abrahamson*, vaagnede paany i gamle Odense. Ved Prøvevalget 2. Oktober fik *Larsen* ganske vist flest Stemmer — 59 —, men ikke absolut Majoritet. *Kofoed-Hansen*, der i det væsentlige var nationalliberal og Tilhænger af Tokammerssystemet, udtalte sig dog ved dette Møde paa flere Punkter i nøje Overensstemmelse med det radikalt demokratiske Hippodrom-Program og fik 25 Stemmer. De to rent nationalliberale Kandidater *Paulsen* 19 og *Kayser* 17 Stemmer. *Kayser* trak sig straks tilbage. Alle 4 Kandidater udtalte sig i eiderdansk Aand. Men nu skete der en mærkelig Vending, saaledes som *Paludan-Müller* har skildret det i et Brev til *Rohmann* af 8/10: »Det var Prøvevalget i Mandags, der gav Vendingen. Overaud. *Paulsen* slog sig selv ganske ihjel ved et meget instructivt, men yderst trættende, upraktisk Fore-

drag, og Proc. Larsen talte svagt og vaklende, saa at han ingenlunde tilfredsstillede. Kayser havde stedse ringe eller ingen Udsigt til at trænge igiennem, og Kofoed-Hansen, som ellers talte godt (ifølge »Fyens Avis« med Varme) havde paa Frimurerne og nogle Venner nær, ingen synderlig Sympathi, fordi hans hidtilværende Virksomhed har ligget Politiken altfor fjern. Saaledes kom det, at en enkelt Haandværksmand en Timestid efter Prøvevalget (— paa hvilket jeg endnu havde tilbagevist to Mænds Anmodning om at stille mig, fordi det kun vilde have bidraget til end mere at splitte Stemmerne) spurgte mig, om jeg vilde træde frem, hvis jeg fik en Opfordring af 100 Stemmer. Hvad var hertil at svare? Jeg forlangte et Par Timers Betænkningstid; men Tanken om, at det vilde være affecteert Beskedenhed, ja vel endog Feighed, hvis jeg forsaagt veeg tilbage, hvor saa mange Stemmer kaldte mig, uagtet jeg ikke een, men flere Gange har fremhævet min svage Hørelse (hvilket jeg ogsaa gjorde paa Valgdagen to Gange i min Tale, skjøndt det trykte Referat ikke siger det) — denne Tanke fik Overhaand. Jeg modtog da en Opfordring fra 112 Haandværkere (et Møde i Byens Lav blev afholdt samme Aften) — og saaledes blev Sagen afgjort den sidste Dag før Valget.« Kofoed-Hansen og Paulsen trak sig begge tilbage for Paludan-Müller. »Fyens Avis«, der midt i Kampens Hede havde skiftet Redaktør, idet Sick 1. Oktober var blevet afløst af cand. jur. W. Kofoed, støttede Paludan-Müller »som den første, der fandt Gaadens Ord og ligefrem udtalte Nødvendigheden af en almindelig Rigsdag«. »Fyens Stiftstidende« kom i en sand Kattepine. »Hr. Larsens aabne og retskafne Karakter er kendt i hans Fødeby og hans og Bladets Anskuelser stemmede i alt væsentligt. Men Paludan-Müller er en virkelig Notabilitet paa det historiske og politiske Gebet, han hører ikke til de lærde, der er forstenede i deres Anskuelser, men med en ungdommelig Friskhed opfatter nye Tider«. Bladet afslører, at det først af alle havde opfordret ham til at stille sig, »skønt hans politiske Anskuelser i nogle ikke uvigtige Punkter afviger fra vore.«

Seedorff indrømmer ærligt »den Usikkerhed, hvori Red. maa tilstaa at være stedet«. Baade han og Sick stemte paa Larsen.

Paa Valgdagen anbefaledes Larsen af Læge H. C. Helweg, Kasserer Hansen og Købmand Lollesgaard. Paludan-Müller af Skomagermestrene Eriksen, Hassing og Rex og Møller Kragh. (Landstingsmand 1854-59). Larsen søgte i Slutningen af sin Tale at trække i Land i Næringsspørgsmaalet: »Det er indlysende, at Spørgsmaalet om Næringsforholdene ikke behøver at besvares i Grundloven. Jeg foranlediges til denne Bemærkning ved den Modstand, som jeg har erfaret, at mine Ytringer om Næringsforholdene har fundet. Ikke er det Tilfældet, at jeg er af dem, der opgiver en Mening, fordi denne finder Modstand, og ligesaa lidt er jeg af dem, der ikke vil give andres Grunde Gehør. Men denne Modstand har vist mig Nødvendigheden af, at Spørgsmaalet paa det nøjeste drøftes, forinden det afgøres. Og jeg erklærer derfor, at hvis jeg skulde faa Sæde i Rigsforsamlingen, vil jeg af fulde Overbevisning paa det bestemteste modsætte mig, at der i Grundloven optages nogen Udtalelse, der kunde indeholde en foreløbig Afgørelse af Spørgsmaalet om Næringsfriheden. Dets Løsning maa forbeholdes kommende Rigsforsamlinger.«

Paludan-Müller vedstod ærligt sine tidligere Anskuelser: »Der er vel de, der mindes, at jeg i Frederik VI's og Christian VIII's Dage ikke hørte til dem, der stred for en fri Forfatning. Jeg har altid erkendt det danske Folks Modenhed og Værdighed til Friheden og kan godtgøre denne Mening ved offentlige Ytringer lige fra Christian VIII's første Dage; men det var min Tro, og er det endnu, at en saadan Frihed, som der dengang kunde være Tale om, maatte medføre et Brud i den bestaaende Stat — et Brud, jeg ikke begreb, at nogen turde paatage sig Ansvar for . . . Da brød den europæiske Revolution løs — og det maatte da blive klart for den tænkende Mand, at nu var ogsaa Danmarks Sag hensat paa et ganske andet Standpunkt, og at nu ene en Rigsforsamling paa bred folkelig Basis kunde bringe Frelsen. Jeg kunde saa meget mindre unddrage mig

Paavirkningen af denne Sandhed, som jeg aldrig var Partimand eller ubetinget Tilhænger af noget politisk System; — og saaledes maatte jeg nu træde frem blandt dem, der forlangte den fuldstændige statsborgerlige Frihed.«

Med Hensyn til Stridsspørgsmaalene: Eet- eller Tokammer, absolut eller suspensivt Veto vilde P.-M. ikke i sin Tale tage Stilling, da »Rigsdagsmanden maa beholde sit Sind frit.« Med Hensyn til de socialpolitiske Spørgsmaal: Næringsfrihed og Landboforholdene var han klar over, at de fleste Stemmer maaske vilde blive afgivet just med Blikket paa disse Spørgsmaal. Lav og Korporationer kan ikke fordre at staa urørt gennem alle Tider, men bør ikke kuldcastes af den blotte Teori om fri Handel og fri Næring. Han var ingen Tilhænger af ubunden Konkurrence. Der burde gennemføres Lighed i Landboforholdene, men med Agtelse for Ejendomsretten. Der burde gives billig Erstatning til Godsejerne for de Rettigheder, der virkelig kan henregnes til Ejendom. Tilslut bad han Vælgerne, hvis de var i Tvivl om Rigtigheden af hans Anskuelse, »ikke at spille en eneste Stemme paa mig, men hellere samle Dem alle om den hæderlige Mand, der idag staar her som min Medbejler.« Begge Foredrag hørtes med spændt Opmærksomhed, og under P.-M.'s Foredrag lød af og til Akklamationer. Der kom ingen Interpellationer. Resultatet af Afstemningen, der fandt Sted i Ridehuset, blev, at Paludan-Müller valgtes med stort Flertal 448 Stemmer mod Larsens 196. Udfaldet hilstes med Jubel, og P.-M. takkede i hjertelige Ord for Vælgernes Tillid. I det ovenfor nævnte Brev til Rohmann gav P.-M. Udtryk for sine Følelser overfor Valgresultaterne i Odense og andetsteds: »Hvad der passerede i Svanninge (Korinth), Sønder sø og tildeels i Kierteminde maa være nedbrydende for enhver Fædrelandsven; og hvad siger De til Ørstedes, Ussings og Bangs Valg? Tænk en saadan Høire, og dertil en Masse Bønder, der som en Sanddyngte kastes hid og did af hvert Bølgeslag! Det kan see galt nok ud.

Læs min lille Tale i Aviserne, og sig mig Deres Mening om den.

De vil troe mig paa Ordet, at jeg kun har sagt, hvad der var min inderlige Overbevisning. Jeg gik til Valget for saa vidt med stor Rolighed, at jeg snarere ønskede at falde igiennem end at vælges, fordi jeg altfor vel føler den særegne Vanskelighed for mig — derfor stak jeg intet under Stolen, saalidt som jeg snakkede nogen efter Munden. Talen maa iøvrigt synes meget ufuldstændig, men deels turde jeg vel forudsætte mine Anskuelse om mange Punkter tilstrækkelig bekendt af mange skriftlige og mundtlige Yttringer, deels forudsatte jeg, at Interpellationer vilde give mig Leilighed til at udtale mig nærmere. Men der kom ingen, hverken til Larsen eller mig. « — Faa Rigsdagsmænd har sikkert følt deres Ansvar saa tungt som P.-M. En dyb Pessimisme fyldte ham. Til sin Ven, Rigsarkivar *Chr. Lange*, Oslo, skrev han 9/10: »...Jeg ligger paa Reisen til vor Rigsdag, som Gud i Naade forhindre fra at blive en polsk. Ja, min lærde Ven! ogsaa i denne Henseende er mit Sind fyldt af Bekymringer. Vi have Elementer til indre Splid, hvis ikke alle Partier forfærdes for den Afgrund, de kunne styrte Danmark i; men naar har man seet, at Partikampen kan føres med Maadehold?« 19/10 skrev han til Rohmann: »Idag gaar jeg til Kbhvn., om der bliver Plads med Personposten. Bed en god Bøn for mig — dog ikke for mig, men for at denne Rigsdagshistorie maa blive Danmark til sand Gavn. Jeg har mere Frygt end Haab, især fordi Regeringens Holdning Dag for Dag bliver mere ubestemt og ubegribelig. Det lader til, at den vil kaste Ansvar et paa Rigsdagen og spørge den, om hvad der skal gøres. Men gør den det, da tager den Laaget af Pandoras Daase, da ville alle de individuelle Meninger fare ud til alle Verdenshjørner.

Staar derimod Regeringen frem med en bestemt Villie, afgjorte Forslag og en velbetænkt Plan — og det kan man dog med Føie forlange af den, — saa trækker den Majoriteten til sig, og da er der endnu Haab, men jeg vil see det, før jeg tror det. Nu mangler der blot, at Kiøbenhavnerne begynde igien paa Casinomøderne og Mini-

sterfabrication paa Gaden, saa havde vi den livagtige babyloniske Forvirring.«

I Rigsforsamlingen henregnedes Paludan-Müller ene af alle fynske folkevalgte Repræsentanter til Højre Centrum. Med sine sammensatte Anskuelser følte han sig ret rodløs og ensom i Forsamlingen. I Henhold til sit Mandat talte han med Styrke Købstædernes Sag og kritiserede Grundlovsudkastets § 69: »Alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Arbejde, som ikke ere begrundede i det almene Vel, skulle hæves ved Lov«. Sit betydeligste Indlæg leverede han i Debatten om Folkekirkens Stilling. Han fremstillede Faren ved, at Kirken blev afhængig af en bevægelig, uberegnelig Folkemening i Rigsdagen. »Lad den danske Kirke saa meget hellere gaa sin egen Vej: dens indre Livskraft skulde nok vide at gøre sig selv gældende.« Overfor Lokketoner fra detyderste Højres Side stod han fast paa den almindelige Valgret. Han stemte Ja til Grundloven, men mod Valgloven. Han stillede sig ikke oftere og anbefalede ved Decembervalget 1849 Justitsminister Bardenfleth til Odenses Vælgere.

L. C. Larsen stillede sig forgæves i Københavns 1. 1849, men valgtes der September 1854—61, i Københavns 3. 1864—72. Han blev en velanskrevet Borgmester i København. C. J. Kayser valgtes i Lyngby 1852—54, i 1853 efter »en amerikansk Valgkamp« mod Tscherning, der uden Resultat forlod sin sikre Svinningekreds, 1861—64 i Københavns 2. Kofoed-Hansen havnede inden mange Aar i en saadan Reaktion, at han vilde have »alle Dagblade, Jernbaner, Telegrafer og alle Datidens Opfindelser afskaffet, og alle Rigsdage jaget fra hinanden med Stokkeprygl.« (Johs. Fibiger).

Hvad Odense-Valget angaar, er vi, takket være det fyldige Materiale, istand til nøje at afgøre Stemmernes topografiske og sociale Fordeling.

	Paludan - Müller	Larsen
Odense Købstad (729 Vælgere)	443	120
St. Knuds Landsogn (8 Vælgere)	4	2
Vor Frue Landsogn (47 Vælgere)	0	47
St. Hans Landsogn (33 Vælgere)	1	27
	448	196
 Henhørende til Lavene	 220	 30
Haandværkere udenfor Lavene . . .	44	11
Købmænd	33	21
Næringsdrivende	83	35
Embedsmænd	41	16
Bønder	5	76
Andre Personer	22	7
	448	196

Blandt de 21,2 Procent, som ikke afgav Stemme, var paafaldende mange Embedsmænd, deriblandt Paludan-Müller selv.

Medens der foreligger mere eller mindre fyldige Skildringer af Valgkampen i samtlige Valgkredse i Svendborg Amt, er Materialet desværre saare spinkelt for de 6 af Odense Amts 8 Valgdistrikter.

2. DISTRIKT - HØJBY

omfattede 18 Landsogne: *Højby, Fraugde, Allerup, Davinge, Sønder Næraa, Nørre Søby, Nørre Lyndelse, Stenløse, Fangel, Brøndekilde, Bellinge, Dalum, Sanderum, Paarup, Ubberud, Korup, Næsbyhoved Broby og Allese*. Ved Prøvevalget i Højby 22. Sept. var samlet en stor Del Vælgere af forskellige Stænder. Eneste Kandidat var

den »dygtige og retsindige Bonde«, Gaardejer *Cornelius Petersen*, Davinge, ivrig Grundtvigianer og Bondeven.

Han udviklede sine Anskuelser i demokratisk Retning uden dog at gaa i Enkeltheder og vandt især Bondestandens velfortjente Bifald.

Cornelius Petersen

Forgæves opmuntrede han den eller dem af Forsamlingen, der ansaa sig dueligere end han, til at stille sig som Kandidat. En af Vælgerne anmeldte, at Proprietær *Mortensen*, Ellegaard i Paarup Sogn, vilde stille sig, men da denne ikke var mødt personligt, vilde Forsamlingen ikke indlade sig derpaa.

Cornelius Petersen fik 345, dels personlige, dels skriftligt anmeldte Stemmer. Paa Valgdagen kaaredes han. Han udtalte sig enkelte Gange i Rigsforsamlingen om Værnepligtssagen og Grundlovsforslaget. Af hans Breve fra den Tid fremgaar det, at han syntes, Talestrømmen

flød alt for rigeligt. 1849 stillede han sig ikke, 1852 og 1853 stillede han sig i Nyborg og samlede anelige Minoriteter. 1854—72 valgtes han i Vemming, de fleste Gange ved Kaaring. Da han via Mellempartiet havnede i Højre, flyttede han 1872 over i den formentlig sikre Kertemindekreds, hvor han med 129 Stemmers Flertal sejrede over *Klaus Berntsen* og repræsenterede Kredsen til sin Død 17. Decbr. 1876.

3. DISTRIKT - VISSENBJÆRG

omfattede 14 Sogne: *Vissenbjærg, Tommerup, Brylle, Vemming, Søllested, Vedtofte, Ørsted, Skydebjærg, Orte, Barløse, Kerte, Sand-*

ager, Holevad og Tanderup. Ved Prøvevalget i Verninge Kro 5. September var der kun mødt 50 Vælgere, repræsenterende 4 Sogne.

Amtsraadsmedlem, Gaardejer, exam. jur. *N. Madsen*, Asperup, fik Flertal. »Fyens Stiftstidende« vilde anse det for en Vinding for Folkets Sag, om han valgtes. I Forsamlingen var der delte Meninger om Kongevalgene og flere andre Punkter i Hippodromprogrammet. Kun i kærlig Samdrægtighed med Kongen kunde man enes om den bedst mulige Grundlov til Danmarks fremtidige Held og Lykke. Religionsfrihed kunde i en vis Forstand være rigtig, dog ingen Jesuitter, Munke eller Proselytmagere burde taaes. En Rigsret skulde dømme ansvarlige Ministre. Brygger *C. H. Hansen* (jvf. Sønder Broby) var mødt og »bragte megen Livlighed i Forsamlingen«. Paa Valgdagen hindrede det daarlige Vejr ca. Halvdelen af Vælgerne i at møde op.

Visedigteren, Husmand *Thomas Hansen*, Tommerup, der anbefalede af flere Husmænd og Inderster fra sit eget Sogn, havde »hverken forberedt sig eller opfattet Sagens Kærne«. Ved den kollektive Afstemning fik Th. Hansen 18 Stemmer, Madsen stort Flertal. Der krævedes ikke skriftlig Afstemning. Niels Madsen valgtes ved Kaaring. »Fyens Avis« var meget tilfreds med Udfaldet. Madsen var en indsigtfuld og praktisk dygtig Repræsentant, demokratisk uden at være ultra. Han udtalte sig flere Gange i Rigsforsamlingen om Grundlov, Valglov og militære Spørgsmaal. Han stillede sig ikke oftere og blev faa Aar efter Birkedommer og Skriver ved Wedellsborg Birk.

4. DISTRIKT - ASSENS

Foruden *Assens Købstad* og *Landsogn* omfattede Distriktet *Kærum, Dreslette, Sønderby, Helnæs, Haarby, Køng, Flemløse, Søby, Turup* og *Gamtofte* Sogne. Sønderjyden, tidligere Lærer, Gaardejer *Hans Dinesen**) (1781—1855), Saltofte, der havde skrevet

*) Selv skrev han sit Navn Dinsen.

Artikler i »Fyens Stiftstidende« om Fæstesagen, sejrede ved Prøvevalget. Overlærer *Sick* bedømte Situationen forkert, naar han tippede, at Godsejer, Kammerjunker *H. C. J. Cederfeld de Simonsen* til Erholm og Søndergaarde, som han gennem sin Broder var beslægtet med, vilde sejre i Kredsen. Ogsaa Godsejerstanden burde være repræsenteret. Paa Valgdagen stillede hele 6 Kandidater sig. *Hans Dinesen* fik 227 Stemmer, Pastor *H. C. Jacobsen*, Helnæs 70, Prokurator *H. V. Ettrup*, Assens 63, *Cederfeld* 62, Gaardejer *Thomas Friis*, Akkerup traadte tilbage for *Dinesen*. *Dinesens* Valgtale blev trykt i »Fyens Stiftstidende«. Den viser os en brav og beskeden Mand: »Uagtet jeg ikke er øvet i at holde offentlige Taler og ikke kan henregne mig til Danmarks mangfoldige kundskabsrige og dannede Mænd, saa gløder ogsaa i min Sjæl Kærlighed til min elskede Konge, mine Medborgere og mit Fødeland. Efter flere Vælgeres Ønske stiller jeg mig uden derfor at binde mig enten til Bondevennernes, Hippodromforsamlingens eller andre hemmelige eller aabenbare Selskabers Grundsætninger«. Hans egne Anskuelser gaar ud paa, at ingen Stand skal have Overvægt paa andres Bekostning, En enkelt Stands Regimente vilde være værre end Enevoldsmagten. Han er for eet Kammer og forsvarer Kongevalgene som et Bolværk mod en enkelt Stands ensidige Herredømme, ønsker Frihed, men ingen lovløs eller tøjleløs Frihed. Købstadsborger og Bonde maa holde sammen. »For mig har Valgdagen saa alvorlig en Betydning, at jeg har ønsket, at der den Dag, da det blev bekendtgjort, at Valghandlingen skulde foretages idag, var blevet opsendt Bøn i alle Landets Kirker til ham, der kender Hjerterne, og i hvis Haand Landes og Rigers Skæbne staar, om hans Velsignelse til Værket. Dog har jeg det Haab, at Danmarks Vælgere idag vil være paa deres Post, og at de har opnaaet et saadant Trin af Selvstændighed, at de ikke vil lade sig lede som Børn og ikke lade sig bruge som viljeløse Redskaber i ærgerrige og herskesyge Lederes Hænder og give deres Stemmer til Kandidater, hvis Karakter er dem ligesaa ubekendte som de Mænds Hensigter, der søger at lede deres Valg,

thi ellers bliver det Vælgernes egen Skyld, om den Forfatning, Folket nu i mange Aar har ønsket, og som Hæderskongen Frederik VII nu skænker os, skal blive til Fordærvelse — dog dette forbyde Gud!»

Paa selve Valgdagen blev der klaget over, at flere stemmegivende Bønder ikke personligt havde afgivet deres Stemme. Indsigelserne befandtes at være begrundede, blev ført til Protokols og henvist til Justitsministeriets Afgørelse. For den grundlovgivende Rigsforsamling forelaa der ikke nogen Klage over Valget.

Dinesen fremsatte nogle korte Bemærkninger i Rigsforsamlingen. Han stillede sig uden Held i Assens i 1849, 1852 og Maj 1853. Cederfeld blev kongevalgt Medlem af Rigsforsamlingen og en af dennes Sekretærer. 30 Aar efter blev han konservativ Landstingsmand 1878—86. Prokurator *Ettrup* valgtes i Assens 1852 og Februar og Maj 1853 (død 10/5 1854).

5. DISTRIKT - MIDDELFART

Middelfart Købstad med Landsogn samt Kavslunde, Gamborg, Føns, Ørslev, Udby, Husby, Gelsted, Rørup, Balslev, Ejby, Nørre Aaby, Ingslev, Asperup, Rørslev og Vejlbj Sogne.

Odensebladene synes Valgdagen fraregnet ganske at have savnet Meddelere i dette Distrikt. Bondevennernes Kandidat og Drewsens Fælleskandidat, Pastor *Albert Leth* (1795—1849) valgtes ved Kaa-ring. En anden Sognepræst *M. G. Kragh*, Gelsted havde ogsaa stillet sig. »En talrig Forsamling fulgte Valghandlingen med Ro og Opmærksomhed, der vidnede om dybtfølt Interesse for Sagen.« Leth havde fra 1847—48 været Stænderdeputeret for Odense Amts 4 mindre Købstæder. Han udtalte sig i Rigsforsamlingen om Grundlov og Valglov og Slesvigs Stilling. I et lidenskabeligt Indlæg talte han Proletariatets Sag. Han var ivrig Grundtvigianer. »Han var en begavet Mand med et varmt Hjerte; i hans Ligtale blev der sagt om ham, at,

mens andre maatte kæmpe med Egenkærligheden, maatte han kæmpe med Kærligheden, at den ikke skulde blive til Svaghed.« (L. Koch).

6. DISTRIKT - BOGENSE

	Antal Vælgere	Jespersen	Maaløe
Bogense Købstad	66		
Fjelsted-Harndrup	117		
Sørslev (ingen Valgliste) .			
Skovby	39	22	9
Brenderup	89	17	13
Ore	51	34	1
Veflinge	104	63	9
Haarslev	94	32	22
Guldbjærg	17	7	7
Nørre Sandager	24	9	12
Ejlby-Melby	40	20	15
	641 (726)	204 (358)	88 (129)

I de 4 manglende Sogne maa Jespersen have faaet ca. $\frac{3}{4}$ af de afgivne Stemmer. Valgdeltagelsen har været svagest i de Sogne, der laa længst væk fra Valgstedet i Bogense.

Ved Prøvevalget i Haarslev tog kun de to Kandidater Prokurator *Fr. Jespersen* (1811—91), Bogense og fhv. Stænderdeputeret, Gaardfæster, exam. jur. *C. A. Maaløe*, (1802—53) Aagaardeved Bogense Ordet. Jespersen fik stort Flertal blandt de 200 Deltagere. Nogle Vælgere fra Distriktet vendte sig i »Fyens Stiftstidende« mod den Tendens, der kom til Orde andre Steder, at vælge en Bonde fra selve Distriktet. Man skulde i første Række se at faa valgt »en Mand med en sund, lys og fordomsfri Forstand.«

Valgdagen bekræftede Prøvevalget. Jespersen fik 358 Stemmer,

Maaløe 129. Jespersen hørte i Rigsforsamlingen til paa yderste venstre Fløj og var næst J. A. Hansen den Repræsentant for Fyens Stift, der oftest tog Del i Forhandlingerne. 1849—52 var han Folkestingsmand for Børgense og Ordfører for Lovene om Hartkornets Udjævning og Jagtretten. 1865—66 repræsenterede han Kerteminde i Rigsraadet Folketing, udtalte sig meget skarpt mod Ordener og Titler, men stemte ligesom sin politiske Fører for den gennemsete Grundlov. Maaløe blev Landstingsmand (Centrum) Juni 1853, men døde en Maaned senere.

7. DISTRIKT - SØNDERSØ

Dette Distrikt omfattede 17 Landsogne: *Søndersø, Vigerslev, Klinte, Grindløse, Skamby, Uggerslev, Nørre Højrup, Nørre Næraa, Bederslev, Krogsbølle, Norup, Otterup, Skeby, Østrup, Hjadstrup, Lunde og Lumby*. De politiske Forhold i Distriktet var ret brogede. Ved Prøvevalget i Søndersø Kro 2/9 var der mødt 200 Vælgere. Prokurator *Jespersen* (se ovenfor under Børgense) dirigerede og talte for Lighed for Loven. 5 Kandidater mødte frem. Forpagter *N. E. Hofman-Bang*, Hofmangave vilde have Valgretten knyttet til Betingelsen af at være gift og have egen Husstand. Hans varmeste Fortaler, hans Sognepræst, *Søtoft*, Norup, ønskede en mere indskrænket Valglov, kun en langsom Overgang til politisk Frihed, formenende, at navnlig Bondestanden endnu ikke havde tilstrækkelig Oplysning eller politisk Dannelse. Iøvrigt protesterede han skarpt mod »Fyens Stiftstidende«s Referat. Hans Kritik gjaldt ikke Valgloven til Rigsforsamlingen, men den kommende af Jespersen m. fl. foreslaaede 25 Aars Valgret. Han mente, at en forbedret Almueoplysning maatte komme i første Række, saa at Valgretten med Tiden kunde indrømmes hver fuldmyndig Mand. »Netop i Danmarks lykkelige Bondestand ser jeg for Tiden et Værn fast mod alle hovedkulds Omvæltninger, ser den Vægt, der i disse bevægede Tider skal holde Statens

Skib paa ret Køl, og det trods alle *deres* Bestræbelser, hvem det under Navn af Bondens Venner er lykkedes hist og her at hilde hans Blik.*

Jespersen erklærede det for aldeles ulovligt, at den vordende Rigsforsamling skulde anses som konstituerende (grundlovgivende). Skoleforstander *Sørensen*, Odense, der var stillet af flere, hævdede, at det vilde være at prædike ligefremt Oprør imod vor suveræne Konge, hvis man paastod, at Rigsforsamlingen uden Monarkens Samtykke skulde være grundlovgivende.

Den ofte omtalte Brygger *C. H. Hansen* var ude for at fiske i rørt Vande. Bondevennernes officielle Kandidat, fhv. Stænderdeputeret, Gaardejer *H. J. Trydemand*, Fjelsted, og en Gaardfæster fra Kredsen, *H. Chr. Johansen*, Østrup, »aflagde deres Trosbekendelse med faa Ord.« Gaardfæster *Maaløe* (se Bogense) aflagde Regnskab for sin Stænderfærd; han vilde ligesom Dirigenten Jespersen stille sig i sit eget Distrikt.

Efter flere Timers Diskussion skred man til Afstemning. Trydemand fik flest Stemmer, dernæst Sørensen og Hofman-Bang. Trydemand var ifølge »Fyens Stiftstidende« en Mand, som ethvert Distrikt vilde have Ære af at sende til Rigsforsamlingen.

Paa Valgdagen mødte der ikke mindre end 7 Kandidater. Ved Haandsoprækningen havde Trydemand paany flest Stemmer. Afstemningens Resultat bragte en stor Overraskelse, et Nederlag for J. A. Hansen. Bonden fra Kredsen Johansen sejrede med 191 Stemmer, Trydemand 165, Baron *C. F. A. B. Blixen-Finecke*, Dallund 42, Hofman-Bang 32, Sørensen 24, Gaardejer, Kanalfoged *L. Pedersen*, Seden, 23, Gaardejer *N. Hansen*, Grindløse, traadte tilbage.

Hofman-Bang offentliggjorde sin Valgtale i et Følgeblad til »Fyens Stiftstidende«, som i flere Henseender er bemærkelsesværdigt som Indlæg i Landbospørgsmaalene.

»Lighed for Loven, ingen Adelsforrettigheder, Kongen absolut Veto. Det frie Hartkorn stilles lige med det ufrie. Han anser det for utæn-

keligt, at Bonden kan faa sit Fæste til Arvefæste eller Ejendom uden Godtgørelse til Jordejeren. Forøgelse af Husmændenes Antal, som jeg anser for en Nødvendighed til Jordens fortsatte bedre Dyrkning, saafremt alt Hoveri skal kunne hæves.*

Sejrherrn Johansen var en øvet Kommunalmand: Fattig-, Skole- og Sogneforstander. Han sluttede sig til J. A. Hansen, blev Distriktsformand i Bondevenneselskabet 1849. Fra 1849 til sin Død 1863, kun 58 Aar gammel, var han Folketingsmand for Sønder sø (Otterup). Trydemand valgtes 1852 og Februar 1853 til Folketinget i sin egen Kreds Middelfart, men faldt i Maj 1853 for den kendte Vækkelsesprædikant *Anders Larsen*, Gamborg, og gled dermed ud af det politiske Liv. Skoleforstander Sørensen blev 1849 nationalliberal Landstingsmand. Blixen-Finecke var i flere Perioder Folketingsmand og Udenrigsminister i det første Bondevenneministerium *Rotwitt* 1859—60.

8. DISTRIKT - KERTEMINDE

Dette Distrikt bestod af *Kerteminde Købstad* og 16 Landsogne: *Dalby, Stubberup, Mesinge, Viby, Drigstrup, Rynkeby, Revninge, Birkende, Marslev, Rønninge, Rolsted, Seden, Aasum, Kølstrup, Agedrup* og *Munkebo*. Forholdene i Distriktet var præget af den stærke Lægmandsbevægelse, som havde sit Udspring her, repræsenteret ved Navne som Købmand *Svane*, Kerteminde, og *Kristen Madsen*, Bregvær. Senere havde Grundtvigianismen vundet stærkt Indpas. En Række betydelige Præster med videnskabelige og folkelige, nationale og politiske Interesser havde deres Virkefelt her.

De stærke Modsætninger indenfor Valgkredsen gav Valgkampen en større Voldsomhed end i de andre Distrikter i Fyens Stift, Rudkøbing undtaget.

Martsdagene 1848 og Kampene i Sønderjylland skabte paa Kertemindeegnen en særlig stærk national Bevægelse, der fandt sit

Udtryk i et stort nationalt Folkemøde paa Munkebo Bakke 14. Juni. Der mødte 2000 festligt smykkede Deltagere af begge Køn, repræsenterende alle Samfundsklasser. Pastor *C. E. Møller*, Dalby, var Festpræsident, Musik fra Kerteminde spillede, Sange af to Bønderkarle fra Kredsen blev afsunget. Den lærde Magister, Pastor *Viborg*, Rynkeby, talte om Aanden fra 48: »Den gamle Løve rystede nu ikke sin Manke for intet, ej alene Løvebrøl skulde høres, men ogsaa Løvekraft skulde føles, naar den slog sin Klo i Tyskens Nakke for at sønderslide ham ved det gamle Dannevirke.« Skolelærer Petersen fra Revninge skitserede paa en humoristisk Maade den Lavhed, der laa i Forræderens (Augustenborgerens) Planer. Den kristeligt vakte Gaardfæster *Christen Larsen* (1804-75), Dalby, nedbad fra det Høje Guds »Aand over os og det hele Folk.« Han sammenlignede Augustenborgeren med Ulfeldt og talte om hans »helvedlumre Hjerte.« Frederik VII blev sammenlignet med baade Rolf Krake og Frode Fredegod. Et nyt Bondecirkulære om at skaffe Landpolitiet »mere Kraft og Myndighed« overfor Demonstrationer fra Bøndernes Side (Neergaard I, S. 202, 295-96) havde dog bragt en kold Trækvind fra Absolutismens Dage og atter fortrængt Frihedens milde Luftning. Han vendte sig mod Cirkulærets Ophavsmand, Justitsminister Bardenfleth, og sluttede med at tale om Frihedstræet og det treenige nordiske Broderhjerter. Flere Husmænd, Bønderkarle og de ovennævnte Præster talte. Man vedtog en Resolution om Ansættelse af Feltpræster ved Arméen. Kun en Kaptajn talte imod, da han mente, alle vore Soldater var opdragene i Religion. Der blev solgt skandinaviske Sløjfer. »Almuevennen«s Meddeler, en fynsk Bonde, slutter: »Jeg ved aldrig, at jeg nogentid har forladt festlige Sammenkomster mere højtidelig stemt. Der laa noget vidunderligt rørende under en blid Alvor i denne Festlighed.«

Mødet viste baade, at man forstod at løfte i Flok, og at der ikke indenfor Kredsen vilde blive Mangel paa Kandidatemner til Valget. *C. E. Møller* og *Viborg*, der begge senere blev Folketingsmænd, traadte

i Skygge for deres Provst *C. Heiberg*, Kerteminde. Fra Bondestandens Side arbejdede man maaltbevidst paa at faa en Bonde fra selve Distriktet, og i *Christen Larsen* havde man Manden. Det første Valgmøde i Geels Kro — 2. Septbr. — var kun svagt besøgt. Ikke alle Sogne var repræsenterede. Deltagerne var overvejende Gaardmænd og Husmænd. Pastor Viborg ledede Mødet. Overlærer Sicks Avis undrede sig over, at en ellers særdeles dygtig Bonde, da de Mænd, som mulig der i Egnen vilde stille sig, omtaltes, kunde fremstille en saa forkert Ytring som den, at man havde bestemt kun at ville vælge en Bonde. Rigtigheden af hans Referat blev iøvrigt senere bestridt.

»Glædeligt var det imidlertid, at de øvrige Bønder, da denne Ytring alvorlig blev imødegaaet, erklærede sig temmelig almindelig mod en Anskuelse, der vilde føre det gamle Klasse- og Kastevæsen tilbage, og ytrede, at man udelukkende vilde se hen til Dygtigheden og Værdigheden hos de eventuelle Kandidater.« Sick lancerede Gaardejer *N. Andersen*, forhen Over Kærby, nu Ejer af Kragssbjerggaard ved Odense, som den, der havde mest Adkomst til at komme i Betragtning indenfor den egentlige Bondestand.

Baade Sick, Brygger C. H. Hansen og andre Talere advarede mod at vælge Bønder. »En Taler gik endog saa vidt, at han vilde bilde Bønderne ind, at Bondestanden stod saavidt tilbage, at man havde tungt ved at faa en til Sognefoged.« Ved Afstemningen fik Chr. Larsen alle Stemmerne. Den angrebne Bonde, Sognefoged *Rasmus Rasmussen*, Birkende Mark, hævdede, at han ikke havde sagt, at man kun vilde vælge en Bonde, men at man havde bestemt at ville vælge en Bonde, hvilket undrede Hr. Sick i den Grad, at han umiddelbart derefter optraadte og i en kritisk Tale udtømte sig paa en belærende, men truende Maade og i en tilsyneladende forvirret Tilstand. »Bønderne skal nok vide at vælge dygtige og værdige Mænd uden at være instruerede ved højlærde Skolemestres Foredrag.«

Pastor Møller protesterede mod Udtrykket om Sicks »Rasen«, men kunde godt forstaa, at Sicks Optræden have været mindre behagelig

for Rs. Rasmussen, der kun havde indbudt Gaardmænd og Husmænd til et Prøvevalg for deres egen Mund.

Til Prøvevalget i Kerteminde 15. Septbr. var alle Kræfter mobiliseret. Referaterne i Odensebladene, af hvilke »Fyens Stiftstidende« gik stærkt ind for Chr. Larsen, og i »Almuevennen« synes at være stærkt farvede af Redaktørernes Sym- og Antipatier. Vi citerer foreløbig det fyldigste, »Almuevennen«s. Lærer Jacobsen, Kerteminde dirigerede.

Pastor *Rütsow*, som sjælden er heldig enten det saa er politiske eller religiøse Foredrag han holder, stod ogsaa her paa sit sædvanlige Standpunkt, saa der blev hysset temmelig stærkt ad ham. Provst Heiberg viste i et meget godt og flydende Foredrag i Korthed, hvad der vilde blive Rigsdagens Opgave: at lægge den Grundlov, som maaske i Aarhundreder skulde gælde for høje og lave. Man burde ikke ved Valget tage Standshensyn, da de Forhold, som angik Borger og Bonde, ikke vilde blive behandlet i Rigsforsamlingen. I Korthed tolkede han sine politiske — nationalliberale — Anskuelser.

Chr. Larsen takkede paa det hjerteligste Vælgerne for den ham viste Tillid. Han stillede sig kun paa Opfordring, fordi man fandt ham værdig dertil og troede ham ærlig og karakterfast nok til at blive Sandheden tro, saavel hvor det gjaldt vort elskede Fædrelands Tarv og Bedste, som alle Samfundsklassers, hvad enten det var Stormandens i hans ophøjede Stilling eller den ringe og lave Mands i hans tit upaaagtede trykkende Omstændigheder.

Niels Andersen, Kragssbjerggaard, stillede sig — ikke, fordi han følte sig værdig, men fordi hans gode Venner havde anmodet ham derom. Hans politiske Tro stemte overens med Heibergs. Derefter holdt Pastor Rohmann, Rønninge (se Svendborg) en temmelig lang Katekisation med Larsen, som dog Kateketen selv besvarede.

Chr. Larsen traadte atter frem og aflagde i korte Sætninger sin politiske Trosbekendelse: Frihed og Selvstændighed for vort elskede Fædreland, det koste, hvad det vil, Fred eller Krig, Gods eller Blod.

Lighed i Byrder og Rettigheder. Almindelig Væbning. Kommunen kalder selv sine Embedsmænd. — Da han havde udtalt denne Bekendelse, blev han standset af Rohmann, som nu begyndte en Katekisation af ham baade paa langs og tværs. Først vilde han vide, hvem det var i Kommunen, der skulde kalde disse Embedsmænd, og hvad for Embedsmænd de skulde kalde. Larsen blev ham ikke Svaret skyldig i nogensomhelst Retning: hans Mening var, at Kommunens Repræsentanter skulde have Indstillingsretten og Kaldsretten til alle Embedsmænd, som vedkom den, dog kunde ogsaa Beboernes Mening indhentes desangaaende; han troede, at denne Kalds- og Indstillingsret da vilde komme i lige saa gode Hænder som nu, da de er i døde og søvnige Godsejeres, som kun bryder sig lidt om, hvordan det gaar med at besætte disse vigtige Kald. Da dette ikke kunde bide paa, og Rohmann ikke kunde sætte Larsen istaa paa denne Maade, spurgte han ham, om Konerne da ikke ogsaa skulde have Kaldsret, da der var Embeder, hvortil de burde have Stemme, saasom Jordemoderembedet. Paa dette for Rohmann uværdige og usømmelige Spørgsmaal, svarede Chr. Larsen i en alvorlig og værdig Tone: »Min Herre! De kommer med et Spørgsmaal som gør Dem kun liden Ære i en saa alvorlig Sag som denne. Tror De mig saa dum, at jeg ikke ser Deres Hensigt dermed, da tager De fejl; eller tror De ikke, at jeg ved, at Embedsmændenes Kald er at styrke og oplive Folkelivet, og det kan en Jordemoder vel ikke, min Herre!«

Almindelig Latter og talrige Bravoer fulgte herpaa, og Præstemanden høstede saaledes straks sin velfortjente Straf.

I Fernando Linderbergs Afhandling om Chr. Larsen i Aarvog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter 1915, der for en Del bygger paa Chr. Larsens egne Optegnelser, gives en fra »Almuevennen«s Referat noget afvigende Version (S. 276): »Under denne Tale blev Provst Rohmann saa ophidset, at han for at gøre Chr. Larsen til Latter spurgte, om en Jordemoder da ogsaa ifølge sin Stilling burde have Ret til at stille sig til Rigsdagen. Larsen svarede

meget roligt, at han ikke kendte nogle Bestemmelser, der omhandlede dette Spørgsmaal, men han vilde anbefale Provsten at gøre et Forsøg med en af Jordemødrene; det vilde da vise sig, om Rigsdagen vilde godkende Valget. Ved dette lune og besindige Svar var det Provsten, der blev Genstand for Latteren og fra den Dag af ret almindeligt kaldet »Jordemodermænden«. Med dette Tilnavn var hans politiske Indflydelse i Kredsen for stedse tabt.«

Pastor Viborg, Rynkeby, stillede et tvetydigt Spørgsmaal om Ejendomsretten, hvortil Chr. Larsen svarede: om Magisteren da troede, at han vilde have, at alle maatte løbe med ens Ejendom Stump for Stump, som de lystede, og hvor da Ejendomsretten blev af. Viborg mente, at efter Valgloven kunde der gerne være Fare for, at Rigsforsamlingen kunde komme til at bestaa af lutter Husmænd, og overlod Forsamlingen Svaret paa, om Landet kunde være tjent dermed.

Væver *Christen Hansen*, Dalby, ytrede, at der af Husmændenes Midte ogsaa nok kunde være en, som var duelig til Rigsdagsmand, og at der ingen Fare var for, at Rigsforsamlingen kom til at bestaa af lutter Husmænd.

Viborg imødegik atter denne Bemærkning og vedblev, at der dog kunde være Mulighed for, at dette kunde ske og overlod Svaret til Væveren, men denne fandt, at det i Grunden ikke var værd at diskutere. Væveren søgte derefter at vise, hvori den Dygtighed skulde bestaa, som en Rigsdagsmand skulde være i Besiddelse af, at det just ikke bestod i at være videnskabelig dannet eller at have været lænket til Professorernes Bænke i en Række af Aar, men at en Mand godt kan være dygtig i sit Fag uden alt dette og have de Egenskaber, som udfordres af en Valgkandidat. Provst Heiberg imødegik ham udførligt. Godsejer *Berg* til Skovsbo »talte derpaa nogle herlige Ord om Frisindethed«. Pastor Møller sluttede med en kort Tale om Broderenhed som en Nødvendighed i denne for Danmark saa faretruende Tid. Ved Prøvevalget sejrede Chr. Larsen stort med 310 Stemmer (178 ved skriftlig Fuldmagt), Heiberg 170

(52 ved skriftlig Fuldmagt), N. Andersen 35. Hvis de skriftlige Stemmer var blevet talt med, havde Larsens Majoritet været endnu større.

Referatet i »Fyens Avis« giver et noget andet Billede. Rohmann havde sat Larsen paa Plads, Heiberg havde imødegaaet Væveren under levende Bifald fra Bønderne. Bladet anerkendte Larsen som retskaffen og meget gudfrygtig, men haabede, at det maatte lykkes at hindre hans Valg, da han maatte regnes for en temmelig yderlig Tilhænger af det revolutionære Parti. N. Andersen havde sikkert kun faaet saa faa Stemmer, fordi man først saa sent erfarede, at han var villig til at stille sig.

Chr. Larsen imødegik i et længere Indlæg i »Fyens Stiftstidende« Paastanden om, at han skulde være revolutionær. Indlæg fulgte paa Indlæg. En Del Vælgere fra 5 af Landsognene erklærede, at omend Pastor Møller »holdt nok saa mange Lovtaler over Hr. Sick og hans Tordenstemme, saa var han af mange betragtet som et halvt forvirret Menneske«. Bønderne mindedes med Taknemlighed Colbjørnsen, Reventlow og Bernstorff, men deraf fulgte ikke, at de ubetinget skulde rette sig efter Sicks eller Møllers Lærdomme med Hensyn til at vælge Kandidater, »thi vi staar ingenlunde saa langt tilbage, at vi ikke skulde kunne finde en Rigsdagsmand uden at belæres af Overlærer Sicks overflødige Prædiken. Men der er en Ting, som vi beder Dem, Hr. Pastor, om at forklare os, nemlig hvad Deres Mening var med, at De sagde i Geels Kro, at »hvor Aadslet er, der forsamles Ørnene« — at De, som mange mente, ved Aadslet forstod en Bonde som aldeles uværdig til Rigsforsamlingen og ved Ørnene Bønderne, som vælger en saadan til Rigsdagsmand, kan vi ikke tro, — thi var dette Tilfældet, da kunde man jo fristes til at sige, at De vilde holde Bønderne for Nar, hvilket dog ikke sømmer sig, især for en Ordets Forkynder.« Pastor Møllers Svar fremkom først efter Valgdagen. Hans billedlige Tale var sikkert blevet forstaaet rigtigt af de fleste Tilhørere: Valgkandidaterne var Ørnene, som flokkedes om Aadslet-Valget. Han opfordrede Klagerne til at navngive sig, saa at han

fræmtidig i deres Nærværelse kunde undgaa at bruge Ordsprog eller billedlig Tale. Han bevidnede, at han »ingensinde havde holdt Bondestanden for Nar; i saa Fald havde jeg vel valgt mig en anden Levevej, og ikke i 14 Aar fundet min Glæde i at leve med og virke blandt Bønderne.« Saa sent som 30. November indrykkede Bønderne et Stykke i »Fyens Stiftstidende« om, at deres Navne laa til Eftersyn for Møller paa Bladredaktionen. »At sammenligne en saa hellig og betydningsfuld Handling som Valget til Rigsdagen med et Aadsel — det finder vi at være en meget daarlig Lignelse af en lærd Mand. Hermed Farvel!«

Den sidste Dag, Sick redigerede »Fyens Avis«, angreb han paany Larsen, anbefalede N. Andersen eller Heiberg og sluttede »Der tales om en 4de Kandidat. Dette vil antagelig ingen Indflydelse faa paa Stemmegivningen.« Denne Bemærkning fremkaldte et harmdirrende Indlæg fra Fjerdemanden, Billettør *P. Petersen*, Odense. Han stillede sig som Middelstandsmand og havde aldrig søgt Skudsmaal hos Sick eller hans højlræde Klike. I Tillid til at Vælgerne ligesom han havde »gennemskuet Sicks Planer og, hvad De fører i Deres politiske Skjold, kan jeg lade Deres hæse Skrig forsaavidt være uønsede. Borger og Bonde gaar ikke længer i Avisredaktørernes Ledebaand og ved meget vel at skelne mellem det almindelige Omdømme og det af Intelligens-Aristokratiets politiske Udraaber.« Med et Skin af Folkelighed arbejdede Sick for N. Andersen, men hans sande Hensigt var at faa Bønderne til at splitte Stemmerne og dermed sikre Embedsmanden, Heibergs Valg . . . »Den samme Hensigt mod mig dukker unægtelig op i Deres ovennævnte Ytringer, og De maa derfor taale, at jeg her tilbageviser Deres insinuante Formodning og hovmodige Anmasselse. De er, Hr. Redaktør, med al Deres Belæsthed, praktisk udygtig til at være Folkeleder eller Opinionsskaber, hvorpaa den senere Tids Tildragelser vist vil have givet Dem, om ikke slaaende, saa dog fyldestgørende Beviser. Det er vel muligt, at De er et Lys i Deres egen Cirkel, men naar De træder ud til Folket, løber De paa og famler i

Mørke formedelst Deres egen Glans, og dette er Grunden til, at De i folkelige Anliggender stedse vil blive — enten en Eftersnakker af andre (for Tiden f. Eks. »Fædrelandet«) — eller, naar De er Dem selv — dømme som den blinde om Farverne.«

Redaktør Seedorff tog Artiklen, men beklagede, at Billettør Petersen, »hvis Indsigt, Retskaffenhed, Fædrelandskærlighed og demokratiske Sind vi kender, og hvem vi derfor ellers gerne vilde have anbefalet til Vælgernes særdeles Opmærksomhed, netop har valgt 8. Distrikt, hvor han kommer til at konkurrere med den brave og i alle Henseender til sine Medborgeres Tillid saa værdige varme Fædrelands- og Folkeven, Gaardmand Chr. Larsen.«

Valgdagen i Kerteminde gav det Resultat, at Larsen valgtes med 693 Stemmer, Heiberg fik 210, N. Andersen 7, P. Petersen 2. Stemmepercenten var den højeste i Stiftet — 84,6. »Fyens Stiftstidende« fremhævede, at Valget foregik paa festlig Maade og i skønneste Orden og bar Præg af sandt Folkevalg. »Fyens Avis« indrømmede, at Valgbestyrelsens Formand havde ledet Valget med Orden og Værdighed. Humanitet og Sindighed, men citerede en anonym Indsender: »Vor Overbevisning er denne, at om en Engel fra Himlen, ja, om den store Bondeven, *Balthasar Christensen* selv havde stillet sig som Valgkandidat her i Distriktet, var han dog blevet forkastet af »de Stærke,« naar han ej havde været iført en Bondekofte.«

Chr. Larsen har selv skildret sine Følelser paa Valgdagen saaledes: Af sit inderste Hjerter bad han til Vorherre om, at han vilde hindre hans Valg, hvis det ikke var hans Vilje, at han skulde vælges. Han ventede iøvrigt at falde igennem, thi han var ikke i Stand til at ordne sine Tanker eller fastholde, hvad der skulde siges. »Min Sindsstemning var derfor nedtrykt, da jeg i Jesu Navn besteg Talerstolen, men da Formanden i Valgbestyrelsen gav mig Ordet, lysnede det forunderligt op for mig, hele mit Indre kom i en dyb og mægtig Bevægelse, alt, hvad jeg skulde tale om, stod malet med store klare Træk for mit Øje, og jeg talte saa varmt og inderligt, at Taarerne rullede

ned ad mine Kinder, saa at jeg flere Gange var ved at hensmelte i lydelig Hulken. Jeg kunde tydeligt fornemme, at jeg talte ud af Folkets Hjerter, at jeg havde hele Valgkredsens Stemning for mig.«

Efter Valget fik han fra Modstanderne anonyme Breve, der lykønskede ham til Valget, men beklagede, at han maatte ty til at græde for at opnaa Valg. Sligt prellede ganske af paa ham. (Aarbog for Hist. Samf. for Odense og Assens Amter 1915 S. 276—77.)

Chr. Larsen tog flere Gange Ordet i Rigsforsamlingen om Grundlov og Valglov, Højskolen i Sorø med flere Emner. Et Digt, han fik trykt i »Almuevennen« 30/10, er mere velment end vellykket. Han valgtes til Folketingsmand for Kerteminde 1849—55, stillede sig ikke 1855 og 1858, hvor henholdsvis N. F. S. Grundtvig og den kendte Oliemøller, Proprietær *F. V. Schytte* valgtes, men søgte 1861 forgæves at fortrænge Schytte. Juni 1866 stillede han sig som Nejsiger, besejredes med 46 Stemmers Majoritet af Prokurator *Fr. Jespersen* (se Bogense), men valgtes Oktober samme Aar med stor Majoritet. Han stillede sig ikke oftere. 1869—1903 valgtes der Højremænd i den oprindelig udpræget grundtvigske Venstrekreds.

N. Andersen, Kragstbjerggaard, blev Landstingsmand 1853—55, valgt af Venstre. Billettør Petersen drev det i 1852 til at samle 265 Stemmer mod Chr. Larsens 667. Pastor *C. E. Møller* valgtes som nationalliberal i Assens 1854—58, Pastor, Magister Viborg som nationalliberal til Rigsraadets Folketing 1864—66 (Slagelse). Provsterne Heiberg og Rohmann faldt begge igennem ved Landstingsvalgene 1849 og 1853. Rasmus Rasmussen, Birkende, var Landstingsmand 1855—59. Man vil se, at Hovedaktørerne i Valgkampen i Kerteminde 1848 med større eller mindre Held fortsatte deres politiske Arbejde.

SVENDBORG AMTS 1. DISTRIKT

RUDKØBING

En særlig Interesse knytter der sig af mange Grunde til Valgene i Svendborg Amts første Distrikt, der omfattede *Rudkøbing Købstad*, de 7 Landsogne i Langelands Sønder Herred: *Longelse, Fuglsbølle, Lindelse, Humble, Fodslette, Tryggelev og Magleby, Skrøbelev* af Nørre Herred samt den nærliggende *Strynø*. Valgkampen kom til at staa mellem to meget betydelige Mænd, der repræsenterede hver sit Livssyn og sin Samfundsklasse. To Mænd, der begge havde lokal Tilknytning. Den veltalende og myndige Provst i Humble *Ulrich Adolph Plesner* (1782—1861), der havde været kongevalgt Medlem af Roskilde Stænder 1841—47 og der havde følt det som sit Kald at virke til materiel Gavn for den Befolkning, hvis Sjælehyrde han var, specielt Husmændene, og »Almuevennen«s Redaktør *J. A. Hansen* (1806—77). J. A. Hansen havde fra sit tredie Aar levet i Rudkøbing, havde staaet i Skomagerlære hos sin Far, var siden blevet Svend og Mester. Bortset fra et Aars Arbejde i København boede han i Rudkøbing til 1838. Da det gik småt med Haandværket, tog J. A. Hansen Bibeskæftigelse som Organist og Stadsmusikant og var saaledes en velkendt Mand i Langelands Hovedstad. Han bevarede Forbindelsen med Øen. Hans Blad fik en større Udbredelse der end i de fleste andre Landsdele. Derimod havde »Svendborg Amtstidende« kun faa Abonnenter; først 1851 fik Langeland sin egen Avis. Korrespondenter paa Øen rejste i »Almuevennen« Stemning mod de lokale Godsejere. Aargang 1847 havde bragt en stor Dobbeltartikel om »Den Hjortholmske Herre og hans Hovbønder«. I Juli 1848 maatte Godsejer *Hastrup* paa Hjortholm paany staa for Skud. Kort efter fulgte et Angreb paa »En langelandsk Godsejers patriotiske Sindelag« (Leth paa Egelykke) og en Artikel om »En anden Stormands Godsadministration«, hvor Ejeren af Nedergaard maatte holde for. En Fæster klagede over, at man havde vist ham gale Udskiftningskort, hvor-

ved han han havde mistet Brugsretten til 4 $\frac{1}{2}$ Tønde Land. En Gaardejer i Lindelse indgav Klage til Justitsminister *Bardenfleth* over, at Sogneforstanderskabet havde nægtet at optage ham paa Valglisten under Henviſning til, at han ved Højesteretsdom havde

forbrudt sit Lærerembede. Justitsministeren gav Afslag, da han ikke var kompetent til at gøre nogen Forandring i Sogneforstanderskabets Afgørelse.

Mest agitatorisk Sving er der over en Artikel 18/8 om »Ladefoged-Justits paa Langeland«. Efter at Karlene havde gjort deres pligtige Dagværk, vilde Ladefoged Møller have dem til ekstra at udføre et Arbejde, som han sagde vilde tage 5 Minutter. Da de var klare over, at det vilde tage over en Time, nægtede de det. Møller slog da en af Karlene over Skulderen med en Stok, som gik i Styk-

J. A. Hansen

ker. Karlen sprang tilside, hvorpaa Møller prøvede at ride ham ned. Næste Dag brugte en Husmand 3 Timer til det Stykke Arbejde, som Møller saaledes forglemte al Fornuft og Betænkſomhed over, at Karlene ikke vilde udføre, at han derfor overfaldt dem paa den anførte morderiske Vis. En anden Dag var en Karl færdig med at spise før de andre. En anden Ladefoged befalede ham straks at tage fat, men han vilde vente, til de andre var færdige. Ladefogeden fo'r da til og stødte Karlen saaledes i Ansigtet og paa Hovedet, at Blodet flød ham ned af Ører og Halsen, og da den ovennævnte Møller næste Dag lod sig give en Beretning af Historien af Ladefogeden, tillod han ikke Karlen at anføre et Ord, men holdt Stokken tæt op for Ansigtet af ham, hver

Gang han aabnede Munden for at forsvare sig. »Enhver Retsindigs Foragt rammer saadanne Personer, der er brutale nok til at tillade sig sligt.« Det var den Slags Overgreb, som bundfældede sig i Sindene og har været med til gennem et Aarhundrede at gøre Langeland til en af Radikalismens Højborge.

Det var naturligt, at J. A. Hansen havde udset sig sin gamle Ø som Valgdistrikt. Han følte det som en »Pligt at stille sig mod en Mand af Kongevalgspartiet«. Bladet havde beredt Jordbunden for hans Kandidatur. Selv berejste han Distriktet i Løbet af Eftersommeren, men var ikke personlig tilstede ved Prøvevalget i Rudkøbing 9. September. Vi er i det heldige Tilfælde at have Fremstillinger af dette og følgende Møder fra flere Sider. »Svendborg Amtstidende« fremhæver, at Orden og Frimodighed herskede i Forsamlingen. En lokal Boelsmand *Gotfred Christensen* i Longelse, der »skal være en Mand af brav Karakter, hyldende Sandhed og Ret, fremstillede sig som Kandidat, men uden at udtale sig. Han lod sig konsternere derved, at en Person, Møller Brandt, gjorde den Bemærkning, at han som Baptist ikke kunde være Repræsentant. Naar han lader sig tilbagevise af saa lidet, er det vel ogsaa bedst, at han bliver borte fra en Rigsforsamling«. »Almuevennen«s Referat begynder med en Spydighed til Provst Plesner, fordi han, skønt selv Valgkandidat, betragtede det som en Selvfølgelighed, at han overtog Dirigentposten. Han gjorde et Forsøg paa straks at faa Forsamlingen til at afgøre, om man skulde vælge en Mand fra Kredsen eller ej, med Tryk paa det første, men »dette Krigspuds mislykkedes«. Doktor *Schlegel*, Lindelse, rettede Angreb paa »Almuevennen« i et for en dannet Mand højst uværdigt og smudsigt Foredrag, som Bladet opfordrede ham til at offentliggøre for derved at vise, at han ikke har talt som et Barn eller en Taabe. Provst Plesner roste ufortrødent i mange og lange Taler sine Fortjenester af Almuen; som Stænderdeputeret havde han gjort meget mere for dem end de vidste. Det var de uheldige Forhold, der hidtil havde gjort, at hans Sved og Arbejde ikke havde

haft større Følger. Hippodromselskabet beskyldte han for at arbejde for uindskrænket Næringsfrihed, skønt det kan ses af Forhandlingerne i Hippodromet, at det er det modsatte, idet det var to af Provstens Parti, som vilde have Næringsfrihed, og alle de andre satte sig derimod. Til Prøvevalget var kun mødt 1 eller 2 fra hver By af den egentlige Bondestand med skriftlig eller mundtlig Besked fra de andre. Paa disses Vegne talte Møller *Brandt*, og hvad han sagde, var alle vi Bønders Mening.

Provsten troede at vinde ved, at de skriftlige Stemmer ikke blev talt med den Dag. Godsejer- og Embedsmandspartiet var det talrigeste paa Mødet, saa han fik den Fornøjelse at faa det overvejende Antal Stemmer. (185, J. A. Hansen 45, [+270 skriftlige], Gotfred Christensen, Longelse 12). Naar Valgdagen kommer, og de skriftlige Stemmer bliver til levende Mennesker, saa skal *vi* se, hvad vi kan gøre. Saa er det nok forbi med Provstens stortlydende Selvros. Det var Regeringen, der hidtil havde valgt ham til Stænderdeputeret. Da Drewsen og Balth. Christensen i Stænderne forlangte en Landbokommissions Nedsættelse, *da tav Plesner ganske stille*. I en anden Sag sagde han, at under de nuværende Forhold ansaa han Fæstevæsenet for en Lykke for Danmark.

Indsenderen, Skorstensfejer *R. Frederiksen*, Fodslette, gaar derefter over til et voldsomt personligt Angreb paa Provsten, som denne først imødegik paa selve Valgdagen. Som Sognepræst i Humble er han en Slags Godsejer; flere Hundrede Jordlodder hører under Embedet. Et Par Eksempler paa hans folkelige Sind med Hensyn til Overdragelsen af disse Huse kunde det ikke være overflødigt at meddele. Skønt de er paa 3 Tønder Land og derunder pr. Lod, har Provsten dog betinget sig to Pligtdage om Ugen, uden at der dog er nogen Bestemmelse for hvad Dage, de skal præsteres, en Afgift, som den større Del af vore Godsejere endnu ikke har været haardhjertede nok til at fordre. Flere af disse Husmænd har betalt deres Indfæstning for mange Aar siden, uden at de endnu har kunnet

formaa ham til at meddele dem Fæstebreve, og uden at de har mindste Sikkerhed for, hvad de skal betale i Afgifter, saa at Provstens Død kunde medføre, enten at de stakkels Folk blev udjagede af Husene eller i hvert Fald affordrede langt højere Afgifter, end de vilde se sig i Stand til at svare, dersom hans Eftermand ikke var en god og menneskekærlig Mand. Enkelte af disse Mænd har endog oftere leveret Provsten stemplet Papir til deres Fæstebreve, hvilket han ikke engang godtgør dem, naar det er blevet ubrugeligt. Endelig har Provsten ladet et Hus med Have og Jordlod ligget ubenyttet i 3 Aar. Huset er faldet sammen af sig selv, Haven er overgroet med Ukrudt, og Lodden ligger udyrket. Flere har henvendt sig til Provsten for enten at fæste eller leje den, men de faar kort Besked, enten hedder det: »De skal nok faa Bud, naar han vil bortfæste eller udleje den«, eller blot: »Det kan ikke ske«. Imidlertid skærer det mange i Hjertet at se *det* ligge ubrugt hen, som kunde føde en Familie, medens der er stor Trang til Husly og Erhverv. Spørger man Sognets Beboere, hvad Grund de da tror, Provsten har til denne forkastelige Fremgangsmaade, saa svarer de, at det kun kan være for at vise Bondestanden sin Magt og sin bestemte Vilje; maaske tillige for at vise, at han ikke er uværdig til det Slægtskab med Godsejer *Hastrup*, som han er ifærd med at indgaa. Se, saaledes er det *folkelige* Sind, Provsten og hans Venner berømmer saa meget.«

Muligvis Provstens Søn Johan paa det Tidspunkt er blevet forlovet med Godsejer *Hastrups* Datter. Brylluppet fandt først Sted 8 Aar senere — 1856. Medens alle andre Valgberettigede i Fodslette Sogn havde indtegnet sig som Vælgere, havde den i »Almuevennen« jævnlige angrebne Godsejer som den eneste ikke sørget for at komme paa Valglisten indenfor den lovbefalede Tid! Een sikker Stemme var gaaet tabt for Provsten. Skorstensfejerens Angreb havde i hvert Fald sat ind paa eet ømt Sted. Selv Provstens velvilligste Biografer indrømmer, at det kneb for ham med at overkomme og holde Orden i de ham paahvilende skriftlige Arbejder.

I de sidste Uger før Valget kom J. A. Hansen til sin Valgkreds og synes at have udfoldet en stærk personlig Agitation fra Hus til Hus, noget, den højærværdige Provst ikke nedlod sig til. 29. September offentliggjorde J. A. Hansen sit Program, som naturligvis var nøje paa Linje med Hippodromprogrammet: Eet Kammer. Enhver myndig og pletfri Mand er valgberettiget og valgbar. Kongen *suspensivt Veto*, fordi jeg tror, at dette i *Virkeligheden* giver ham den største Magt, medens det absolutte kun i Formen er det største. De almindelige Friheder og Ligheder. Ligelig Beskatning. Almindelig Folkevæbning. Fødsels- og Standsprivilegier, Rang og Titler er noget, der ikke sømmer sig for et frit og oplyst Folk. Almindelig Valgret i Kommuner, større Kommunalfrihed. Ret til selv at vælge deres Embedsmænd, naturligvis med kgl. Approbation.

En Reform bør finde Sted i Næringsforholdene, men en dybere Indgriben deri er for Tiden ikke ønskelig, og navnlig bør Købstædernes Opkomst og Pengemagtens Farlighed for den uformuende Haandværker derved komme i fortrinlig Betragtning.

Som den fremragende Taktiker, der var klar over, hvorfra han særlig skulde faa Stemmerne paa Valgdagen, udtalte J. A. Hansen sig sidst og udførligst om sit Jordreformprogram: »Hoveriet bør *øjeblikkeligt* ophæves baade for Gaard- og Husmænd for en Afløsningssum, som beregnes efter, hvad det vil koste Godsejeren selv at lade Arbejdet udføre. Fæstegodset bør gaa over til Selvejendom, saa snart Fæsterne ønsker det, og for en Afløsning, hvorved *Fæsternes Medejendomsret*, som Christian 8. har anerkendt ved Afløsningen paa de kgl. Domæner, *lægges til Grund*, efter det samme Forholdstal som der. Stamhuse og Fideikommisser i Jord bør ophæves.

Dersom De billiger disse politiske og sociale Grundsætninger, saa smigrer jeg mig med det Haab, at De vil bære mig med Deres Stemmer.«

Provst Plesner fik Undsætning gennem Indsenderartikler i den nationalliberale »Svendborg Amtstidende«. Under Mærket X gav to

Bønder i et Brev en Skildring af Prøvevalget i Rudkøbing. »Vælgerne er for Størstedelen Fæstere, Jorden drives godt. Bønderne i Distriktet er jævne, velstaaende Mænd. Hvad vi begge ved, er, at det hoverigørende Hjortholmske noksom omtalte Fæstegods destoværre ligger paa denne af Naturen saa begunstigede Ø. Provst Plesner havde i Martsdagene frimodigt tolket vor folkelige Konge Nødvendigheden af en indgribende Forandring i Statsstyrelsen. Frihed begrænset af visse Love og Lighed i Rettigheder og Byrder for alle Stænder, det vil han. Hvor gerne gav jeg denne værdige og frimodige Mand min Stemme, thi ham leder visselig hverken Egen nytte eller Forfængelighed, men ene og alene et indre Kald til at gavne med de store Evner, han besidder.

En Hr. Schlegel advarede Bondestanden mod de Ledere, som vi kalder Hippodrom, og som med smukke Ord paa Læberne, lig hine Frankfurtere^{*)}, vilde pludselig omstyrte det bestaaende og selvfølgelig bringe ind i Samfundet Splid og Uenighed.

Den ukendte Mand — Møller Brandt — der havde skræmt Baptisten Gotfred Christensen, anbefalede J. A. Hansen som den »simple Mand«s Ven. Hvis Provsten ikke havde været Embedsmand, vilde han gerne have stemt paa ham. Embedsmændene og de store havde nu regeret længe nok. For Bonden var intet gjort hidtil. Skriver saadanne Ytringer sig fra Ondskab eller Uvidenhed? Indsenderne antager den sidste Grund, naar der tages Hensyn til den beklagelige Omstændighed, at Bonden saavel paa Langeland som i min Kreds dog med hæderlige Undtagelser ikke har Sans for at anvende nogle Dalere aarligt paa udvidet Læsning af Dagspressen. At man har en Tilbøjelighed til at læse, hvad der passer i ens Kram, er naturligt, og Partilederne benytter denne Svaghed. »Almuevennen« er saaledes et velkomment Blad i Bondestanden. Besindige og oplysende Modbemærkninger skal derfor søges i andre Blade, som ikke bliver læst.

^{*)} Medlemmer af den tyske Nationalforsamling i Frankfurt am Main.

Plesner sejrede stort ved Prøvevalget, men Partilederne og disses godtroende Hjælpere arbejdede af al Kraft for J. A. Hansen. Disse Ledere er undertiden fanatiske nok. Selv vi, der er Bønders Sønner . . , vil vel næppe forskaanes for haarde Angreb, naar vor rene Overbevisning stred mod Partimændenes uforgribelige, ene saliggørende Grundsætninger; vi vilde blive stemplede som Aristokrater og Gud ved hvad.

Ved Prøvevalget var kun $\frac{1}{3}$ af Stemmerne mødt. Vi haaber, at vi vil modtage Efterretninger om, at Partilederne og disses godtroende Udsendinge vil vises tilbage af Bondestandens sunde Dømmekraft, saaledes at Valget bliver Standen værdigt, og den og det almindelige Folk nyttigt og gavnligt.«

To Dage før Valget rykkede Lærer V. *Brandstrup* fra Nabodistriktet Tranekær frem med et længere Indlæg i »Svendborg Amtstidende«: »Efter Prøvevalget kunde man vel have Grund til at ønske Rudkøbingkredsen tillykke ved Valget af en ligesaa frisindet som indsigtfuld og ædel Personlighed, der i sit hele offentlige som private Liv har vist sig som Sandhedens oplyste Forsvarer, som alles, men mest fremtrædende som Menigmands varme Ven. Men hemmeligt og offentligt arbejder man mod denne Mand. Og hvem vil man stille istedet? En Schouw eller Clausen? Nej, disse er ikke gode, danske Mænd. Redaktøren af »Almuevennen«, det er Manden! Og hvilke Dyr besidder da denne Mand? Een Kardinaldyd i det mindste: En sød Tunge. Men var det ikke ham, der ligesaa dristigt som ubesindigt vovede at fraraade Valg paa nogle af de bedste Mænd, Danmark ejer? Var dette Fædrelandskærlighed? Sandelig! Andet Vidnesbyrd gjordes ikke behov for at stemple Manden. Men man kan have aabne Øjne uden at se med dem. Eller da han lod den gamle, djærve, prøvede Bondeven Drewsen gaa i Barndom, da hans alvorsfulde Røst lød til Bondestanden! Var dette ædelt? Og naar han i sit lidet hæderlige Blad gør sig til Repræsentant for det Parti, der uden retfærdige Hensyn vil en voldsom Omstyrtning af det bestaaende, er han da sit

Fædrelands sande Ven? Visselig ikke. Historien vidner paa tusinde Blade imod ham. Og hvilke Midler bruger han nu for at trænge sig frem ved det forestaaende Valg? Han optager Artikler i sit Blad, der indeholder falske, fordrejede Fremstillinger, sigtende til at vække Mistanke mod en Mand, hvis største Fejl maaske er en vis Sky for Kontorlivets Trivialiteter, en Fejl, der forsaavidt kommer ham dyrt at staa, som den nu snildeligt benyttes til lave, hadefulde Insinuationer, idet der tillægges ham Egenskaber, der er ham ligesaa fremmede, som Retfærdighed og Ærlighed er hans Modstandere fremmede. Og for ret at give Beskyldningen Vægt, undser man sig ikke for at krænke Familielivets Helligdom. Men en slet Sag kræver jo slette Midler.

Hæderlige Vælgere af Langelands søndre Valgdistrikt! Lader Eder ikke blænde af falske Profeter. Tro ikke dem, der ængsteligt gaar fra Dør til Dør for at tigge Stemmer. Den gode Sag nedlader sig aldrig til Tryglen; den gaar sin Vej ligefrem, stolende paa sig selv. Jeg ønsker med Eder, at Frihedstræet maa blomstre smukt og frodigt i vort dyrebare Fædreland: at dettes Børns almindelige Rettigheder stedse i højere Grad maa erkendes; at de bedste Midler maa findes til at fremme sand, varig Fred i det indre som i det ydre; at alt slet og lavt maa svinde og give Plads for hvad der er ædelt og godt. Trane-kær, den 29de Sept. 1848.«

De gengivne Indlæg fortæller mellem Linierne mangt og meget om Vilkaarene og Formerne for Datidens politiske Agitation.

»Almuevennen« anførte som et Eksempel til Efterfølgelse andre Steder, at Gaardmændene i flere Sogne paa Langeland havde tilbudt samtlige Husmænd at ville køre frit for dem paa den egentlige Valgdag.

Alt tydede paa, at der var lagt op til en bevæget Valghandling i Rudkøbing. Vi er velforsynede med Kilder til Skildringen af dennes Forløb. Dels gennem Referater i Dagspressen, dels gennem en Pièce paa ikke mindre end 47 Sider: »Valghandlingen i Svendborg Amts første Valgdistrikt med en Opfordring til Rigsdagsmanden, »Almuevennen«s Udgiver Hr. J. A. Hansen. Udgivet af nogle Vælgere hos

Boghandler *Gislason*, Rudkøbing. I Kommission hos Boghandler E. L. Thaarup i København.« Piécens Motto med dens Héntyndning til J. A. Hansens oprindelige, ikke synderligt indbringende Profession angiver straks Tonen. »Af alle menneskelige Kunster er den den vanskeligste, at regere en Stat, saa alle dens Undersaatter faar lige Ret og Skel, og dog gives der udi vore Dage saa mange simple Personer, der kun er maadeligt fremmede i deres egne Professioner og maadeligt bestyrer deres egne Sager, som dog indbilder sig, at de bedre kan regere Riget end Kongen og hans Raad.« (Af en gammel Bog.)

Den anonyme Forfatter, efter Stilen at dømme en lokal Akademiker, begynder med en hadefuld og højst uparlamentarisk Skildring af J. A. Hansen som Redaktør og Valgkandidat. Rygter, som Forfatteren ikke selv tror paa, bringes alligevel paa Tryk.

Skrevet og trykt er det bevist, at al hans Raaben (i »Almuevennen«) er usandfærdigt Vaas. Han har haft Mod til at kaste Snavs paa alle de hæderlige Mænd i begge Stænderforsamlingerne, fordi de med 2 à 3 Undtagelser stemte for kongevalgte Rigsdagsmænd. Gamle Drewsen har han gjort vanvittig og haft Styrke nok til ikke igen at give ham Forstanden, da over 500 Mænd erklærede, at han ingensinde havde mistet den. . . Han har syet ivrigt sammen paa Hippodromforeningens velkendte Program. Han er Mand for at skaffe hver Husmand 6 Skæpper Hartkorn efter den ny Matrikel og til den Ende rask væk nedlægger en, to til tre Gaarde i hvert Sogn, og alt dette uden at tabe Gaardmændenes Venskab. En djærv Mand, denne Hansen! . . Derfor blev ogsaa alle Hjul sat i Bevægelse. Man drog fra Hus til Hus, fra By til By. Man overtalede, ja nogle er uforkammede nok til at sige, at man truede til dette Valg, men sligt tror vi ikke. Frænde virkede paa Frænde, og det vil sige meget paa Langeland, hvor snart alle af Bondestanden er beslægtede med hverandre. Flere Forsamlinger afholdtes, hvor man skriftligt — saa siger Rygtet — forpligtede sig til at stemme for Hansen, hvem alle de, der ikke kender »Almuevennen«, ikke

vidste andet om, end hvad hans Udsendinge fortalte dem. Provst Plesners Sejr ved Prøvevalget maatte end mere opflamme Iveren hos vedkommende til at virke for Hansen. For at fremme Sagen løsrev »Almuevennen«s Redaktør sig fra sit møjefulde Liv og drog nogle Dage over til sine langelandske Venner; efter denne Tid saa man Operationerne gaa frem efter en fast og velordnet Plan. Husmændene blev vundet for Sagen. De blev tilbudt fri Befordring paa Valgdagen til Rudkøbing og forsikrede om, at ved Hansen vilde deres Sag ret blive fremmet i Rigsforsamlingen. Rygtet fortæller endog, at flere Husmænd blev lovet en Rigsbankmark og fri Fortæring paa Valgdagen, naar de vilde stemme for Hansen; men dette er vistnok kun Digt af Ondskab og Misundelse og bør ikke troes, lige saa lidt som det, at en af Hansens Venner har paa Valgdagen fra den tidligste Morgen af opholdt sig i en Kro, hvor de fleste Vælgere paa Rejsen til Valgstedet tog ind, og der skænket for dem samt paany taget Forsikring af dem om at stemme paa Hansen.

En af Hansens Venner, den tidligere omtalte Skorstensfejer Frederiksen indrykkede i »Almuevennen« nogle skammelige, forvanskede og usande Beskyldninger mod Provsten. Den besindige og endog blot lidet oplyste Mand troede ikke disse hadefulde Angreb paa en saa uplettet Mand som Hr. Provsten og harmedes over sligt Misbrug af Pressen, men den mindre oplyste store Hob, der ikke har Begreb om, at der kan staa *Usandhed paa Prent*, var desto mere overtydet om Sandheden i dette Raahedens Aandsfoster.

Hvad man mest forundrede sig over, ja, hvad der endnu er en Gaade for selve Skorstensfejerens Venner, er den mærkelige Omstændighed, at han, der ikke før kunde skrive en læselig Skorstensfejerregning, nu er blevet saa skrivekyndig, at han selv har kunnet skrive saaledes om Provsten. . . Lad nu være sandt, hvad sandt er, og Rygte, hvad der er Rygte. . . Højt og lydeligt blev det sagt overalt: »Hansen naar det; thi nu er han sikker paa over 600 Stemmer.« Da Resultatet altsaa paa Forhaand var givet, skulde der paa Valgdagen blot »op-

føres en Farce«, som den noble Forfatter vil skildre, ikke for at fortælle om Redaktør Hansens Valg, som han anser »intetbetydende, men for at give et lille Bidrag til vor unge Valglovs Historie og for at vise dem, der mener, at den udstrakte Valglov er Buketten i vort begyndte demokratiske Liv, at denne Buket saare let kan faa en ubehagelig Duft.«

Efter denne Omgang Ravnekrogssladder svinger Forfatteren sig op til lyriske Højder: »Den 5te Oktober frembrød, og Vælgerne samlede sig i Rudkøbing, hvor der paa Torvet var oprejst en passende Tribune, fra hvilken vajede tvende Dannebrogssflag. Den var kun sparsomt smykket med Grønt. Bygmesteren, som vidste, hvad Udfald Valget vilde faa, havde vel fundet det upassende at lade Haabets Farve vise sig stærkt der, hvor Haabet var svagt. Dagen var mørk og traurig; Luften graa og uvenlig, ret et Billede paa den forstemte, uhyggelige Følelse, hvormed Land og By hilste hinanden. Borte var den glade, fortrolige og gemytlige Stemning, der ellers finder Sted, naar Landboerne i Masse samles med Købstædernes Borgere. Uvenlige stod begge Klasser for hinanden, beredt til Kamp, omendskønt det tabende Parti ret godt vidste, at det skulde tabe.« De to Lejre holdt sig adskilte; J. A. Hansen maatte sande Bibelordet: En Profet er mindst agtet i sit Fædreland. Næsten alle Rudkøbingvælgerne og ca. 130 selvstændige og oplyste Landbovælgere stod samlet om Provsten. Rudkøbings Borgere har alle kendt Hansen som Dreng, Svend, Mester og Borger; de fandt, at det vilde være en stor Skandale for Distriktet at vælge en saa ubetydelig Personlighed, som om der ikke i Distriktet fandtes langt betydeligere Mænd end han, som om Provst Plesner, der vilde være en Prydelse for ethvert Distrikt, ikke var langt at foretrække.

Omtrent 900 Vælgere havde indfundet sig, da Valgbestyrelsens Formand, Etatsraad *v. Schmidten* paa Slaget 11 aabnede Valghandlingen med nogle indledende Ord om Dagens store Betydning for Fædrelandets Vel og endte med et Leve for vor folkelige Konge,

hvilket med jublende Hurra gentoges af alle tilstedeværende. Som den første i Alfabetet fremsatte J. A. Hansen nu sin politiske Trosbekendelse i Overensstemmelse med sit tidligere gengivne Program. Forfatteren beder undskyldte, at han ikke ser sig istand til at give nogen aldeles fuldstændig Fremstilling af hans Ord. »Han er ikke Taler af Profession, hans Stemme var uhyre monoton, hans Tale ofte afbrudt og som alle uøvede eller forlegne Talere meget tautologisk, saa Opfatningen ikke var nogen let Sag.«

Først forklarede han, hvad man forstaar ved et Parti, og at enhver bør høre til et saadant. Det liberale Parti havde delt sig i to: det folkelige, der ønskede, at alle skulde have lige statsborgerlige Rettigheder, og det doktrinære eller lærde, der vilde en vis Klasses Overvægt. Særlig udførligt udtalte han sig ogsaa her om Ejendomsretten til Jorden og Fæstegodsets Overgang til fri Ejendom.

Provst Plesners Vaabendrager fra Prøvevalget, Læge Schlegel, fremhævede, hvilke Egenskaber en Rigsdagsmand burde have, navnlig at han var selvstændig, saa at han ikke lod sig lede af Partimænd. Han imødegik J. A. Hansens Udtalelser om ubetinget Pressefrihed og fremførte derefter et meget personligt Angreb paa J. A. Hansen.

Det var kommet til et Brud mellem J. A. Hansen og hans oprindelige Medredaktør af »Almuevennen«, den kendte Bondeagitator, Skolelærer *Rasmus Sørensen*. Da deres Veje skiltes, var der truffet den Overenskomst, at J. A. Hansen ikke vilde forbeholde sig selv noget Overskud af Bladet, før en Gæld til Bogtrykker *Græbe* paa 248 Rigsdaler var betalt. Af Overskuddet skulde først dækkes en Gæld paa 110 Rigsdaler til Drewsen for Papir. Hvad der videre blev af Overskud, vilde han betale til Afgørelse af Gælden til Græbe, eller, hvis Sørensen forinden maatte have betalt Græbe, da til ham. Hvis Sørensen ikke var villig til at betale Renter af denne Sum til Græbe, saa længe samme henstod ubetalt, vilde han svare disse Renter til Græbe.

Endnu i 1847 var intet indbetalt. Da »Almuevennen« nu havde over

800 Abonnenter, mente Sørensen, at der maatte være Overskud og havde indstævnet Hansen for Forligelseskommissionen i København. Hansen vedstod, at han i et Brev til Græbe havde paataget sig en moralsk Forpligtelse, men ikke den allerringeste juridiske Forpligtelse. Han havde svaret Nej til at ville holde denne moralske Forpligtelse og havde overfor Kommissionen nægtet at oplyse, om Bladet gav Overskud.

J. A. Hansen svarede Schlegel, at han og Sørensen hver skulde bære det halve af Bladets Gæld. Han havde blot lovet at betale Græbe, naar hans egen Gæld var betalt, Sørensens Fremstilling stemplede han som løgnagtig.

Lærer *Fich*, Skråbelev, ansaa det for en Hæder engang at være blevet udskældt i »Almuevennen«. Han mente, at J. A. Hansen manglede Dannelse og Dygtighed til at være Rigsdagsmand. Han paaviste, at to af Hippodromprogrammets Punkter ikke fandtes i J. A. Hansens: at Rigsforsamlingen skulde være grundlovgivende, og at de kongevalgte burde udsondres ved Afstemningerne. J. A. Hansen vedkendte sig disse to Punkter.

Fich fremdrog Hansens Angreb paa Clausen, Schouw og Drewsen. I »Almuevennen« havde J. A. Hansen nægtet at optage en Meddelelse om, at Drewsen ved et Prøvevalg i en ren Landkreds havde faaet over $\frac{3}{4}$ af Stemmerne. Paa selve Valgdagen fik Drewsen kun 30 af 911 afgivne Stemmer. J. A. Hansen vilde ikke diskutere yderligere og slog paa den rigtige Streng ved at henvise sine Vælgere af Bondestanden til sin Virksomhed for dem i »Almuevennen«.

Provst Plesner traadte nu frem og begyndte med en Hentydning til Vejret: »Dagen er oprunden kold og uhyggelig. Lad det være varmt for Danmark, hyggeligt for Sandhed og Ret i vore Hjerter. Gid det være klart og lyst i Aand og Tanke! Da skal den kolde, dunkle Dag blive lig en lys Morgen for Danmarks Fremtid!«. Gerne havde han holdt sig tilbage, hvis der var fremtraadt en Hædersmand af denne By, eller for en dansk Mand fra fjerne Egne, hvis Dygtighed var

Forsamlingen og ham bekendt. J. A. Hansens Liv og Levned kan være meget hæderligt, men det kendes ikke her. Plesner stiller sig som dansk Mand, ikke som Standsrepræsentant. Danskhed, Frihed, Lighed, almindelig Værnepligt, Nærings- og Handelsfrihed vil han virke for. Standsprivilegier skal afskaffes. Selvejendom er bedre end Fæste.

Dernæst gik han over til at inødegaa Skorstensfejerens Beskyldninger i »Almuevennen«. »Det har føjet sig saa besynderligt, at Beskyldningerne mod mig er kommet i Bladet saa *betimeligt*, at de kunde blive bekendte og ret virke paa Bondestanden gennem de — jeg tror 69 Eksemplarer af Bladet, som cirkulerer i vore Egne — og tillige saa *sildigt*, at der ikke er levnet mig Tid til offentligt Selvforsvar inden denne Valgdag. De to Gaardejere betaler langt mindre, end det ellers er Skik og Brug. Uden at være forpligtet dertil betaler han Skatter af alle 14 Huse. Husmændene skal arbejde langt færre Dage end andre Steder og er delvis paa hans Kost. Flere bor husfrit. Det omtalte Kuskehus er af Ælde nedfaldet. Det beboedes i mange Aar af en Enke, som betalte 8 Rigdaler aarligt og intet videre, hvorimod jeg i flere Aar pløjede gratis for hende. Jorden henligger nu til Græsning og benyttes *aldeles gratis* af de tilstødende Husmænd. Det er dog næppe disse, som det »skærer i Hjertet« at se denne Lod ligge fæsteledig. Iøvrigt er den tiltænkt en Søn af forrige Fæster, og det er mange vitterligt, at den bier derefter. . . . Er dette at trykke nogen?« Hertil svarede Forsamlingen et lydeligt Nej. »Saaledes,« vedblev Taleren, »er Sandheden, saaledes er min Haardhed beskaffen! Har jeg talt Usandhed, da vidne man mod mig!« Ikke een Stemme ytrede sig mod Rigtigheden af det anførte. Provsten fremhævede sit Arbejde, navnlig for Husmændene, i Roskilde Stænder. Nu i Krigens Aar var to af hans Sønner gaaet med som frivillige, deres Blod har blandet sig med Bøndernes Sønners og Brødres paa Valpladsen. . . . Jeg hilser Eder alle, Medborgere af By og Land, og anbefaler mig til Eders Kærlighed og

Brodersind, som jeg vil agte højt, hvor det møder mig, som valgt eller ikke-valgt af Eder. Vort Slutningsønske være for Danmark: Herren bevare det!«

»Jublende Hurraraab fra hele Forsamlingen lød, efter at Hr. Provsten havde endt sit Foredrag*). Hans Ord var talt ud af Hjertet; de trængte vist ogsaa ind i mange Hjerter, omendskønt de ikke kunde forandre Vælgernes under saa mange Former indgaaede Forpligtelse til at stemme paa den anden Kandidat.«

Der indtraf nu et muntert Intermezzo. Skorstensfejeren viste sig paa Tribunen og raabte, at han nok skulde forsvare, hvad han havde skrevet. »Vi ved, eller rettere, vi vil ikke vide, hvad det var, der morede Forsamlingen ved denne Mands Fremtræden, men saa snart han viste sig, og en Stemme blandt Vælgerne, der raabte: »Ned med Skorstensfejeren!« var hørt, paakom der alle en uimodstaaelig Lyst til at le, og Latteren tabte sig ikke, før Redaktør Hansen, der vel troede, at han burde tage Hr. Skorstensfejeren under Armen, traadte frem for Vælgerne. Det var af Vigtighed for ham at faa at vide, om det, der indrykkedes i hans Blad, var Sandhed eller ikke.«

Han boltrede sig nu i sit rette Element, idet han trods Provstens Redegørelse mente, at Beskyldningerne mod ham dog i det væsentligste var rigtige. Midt i det hele lød en Bondemands høje Raab: »Maa vi nu ikke blive fri for mer' af det Vrøvl?« Hurra- og Bravo-raab hilste Afbrydelsen. Endeløs lystig Jubel, der fik Valgstyreren til til alle Vælgernes store Tilfredshed at erklære, at Afstemningen nu skulde begynde. Ved Haandsoprækningen var der stort Flertal for J. A. Hansen. Den paafølgende skriftlige Afstemning gav 570 Stemmer for J. A. Hansen, 261 for Provst Plesner. Efter fleres Ønske anfører Piëcen Navnene paa 118 Vælgere i Rudkøbing, der havde stemt for Plesner (kun 9' for J. A. Hansen), 53 for Longelse og Fuglsbølle, for Lindelse opføres 17 Stemmer, Humble, Provstens eget Sogn, som »Almuevennen« triumferende anførte som svigtende

*) Udgivet under Titlen: En Bondevens Tale ved Valget i Svendborg Amts 1. Distrikt.

ham, 55, Tryggeløv og Fodslette 5, Magleby 3. Navnlig i Longelse og Fuglsbølle havde Plesner faaet et anseligt Antal Stemmer fra Gaardmænd, Husmænd og Haandværkere. J. A. Hansen proklameredes som valgt; der udbragtes Leveraab for Kongen, J. A. Hansen og Valgbestyrelsens frisindede og humane Formand.

Dette Afsnit af Piècen slutter: »Den valgte Rigsdagsmand saa man ikke mere til. Han blev ikke, som saa mange andre Steder har været Tilfældet, fulgt hjem med Jubel af sine Vælgere eller paa anden Maade feteret af disse. Om dette bevirkedes ved en rosværdig Følelse af Frygt for at forstyrre den Orden, der fandt Sted under hele Valghandlingen, eller det var Følgen af en vis Undseelse, derom kan vi ingen Mening have.«

Trods Piècens Forsikringer om at forfølge andre Formaal ved Udsendelsen kommer dens sande Hensigt for Dagen i nogle Slutningsord, i hvilke det hævdes, at J. A. Hansen ikke har et rent og uplettet Rygte paa Grund af de af Rasmus Sørensen fremførte Beskyldninger, som J. A. Hansen havde ladet ubesvaret paa Valgdagen.

Efter at de første 44 Sider af Piècen var sendt til Trykning, modtog Forfatteren en af J. A. Hansen udgiven Pièce paa 32 Sider »Et lidet Tillæg til Skolelærer Rasmus Sørensens Levnetsløb«, hvori han hævdede, at Gælden var et Mellemværende mellem ham og Bogtrykker Græbe og ikke vedkom Rasmus Sørensen.

Piècens Forfatter var naturligvis ikke tilfreds. J. A. Hansen var i hans Øjne kun retfærdiggjort, hvis han kunde bevise, at »Almuevennen« fra Brevets Afsendelse 2. Maj 1843 til 16. Oktober, den Dag, J. A. Hansens Pièce er dateret, — ikke har haft saa stort et Overskud, at Hansen af dette foruden at betale 110 Rigsdaler til Drewsen, har kunnet betale 248 Rdl. 4 Mark til Græbe. I modsat Fald har han ikke rensat sig for den ærerørige Beskyldning ikke at ville overholde en af ham selv indgaaet moralsk Forpligtelse.

I »Almuevennen« 10. November indrykkede J. A. Hansen et Svar med Næb og Klør, der dog ikke giver noget Svar paa Spørgsmaalet,

om hans Blad havde givet Overskud: »Den i Piècen givne Fremstilling af min Optræden før og under Valghandlingen er *aldeles forvansket og urigtig* og viser, at Udgiverne enten mangler *Evne eller Vilje* til at holde sig til Sandheden. Der gaar tillige en skumlende Tone gennem det hele Produkt, som viser, at Forfatterne har gjort Ret i paa sædvanlig Skumlermaner at udkaste deres Skarn fra skjulte Kroge. Jeg skal ikke misunde dem den fattige Glæde, de kan have af denne deres afmægtige Harmes Udgydelse, thi det er dog den mindste Erstatning, de kan have for al deres Ærgrelse over, at deres stortalende Intethed maatte ligge under paa Valgdagen. Skumleren, der selv skammer sig over sit Værk, maa finde sig i, at andre ikke vil tilsmøre sig ved at berøre det.

Den i Slutningen tilføjede Opfordring viser, at de anonyme Æreskændere endog tror sig berettiget til at anstille Undersøgelser paa Hr. Bogtrykker Græbes Vegne om mine Indtægter. Denne Mand er imidlertid selv fuldkommen istand til at afgøre, hvad der ifølge mit private Brev er os imellem, saa snart han skulde blive betænkt paa at ønske det afgjort. Jeg kan derfor ikke tjene andre, enten benævnte eller ubenævnte, med nogensomhelst Oplysning den Sag angaaende, med mindre de i alt Fald skulde være lovformelig forsynede med Fuldmagt fra rette Vedkommende.«

Allerede 16. Oktober havde »Almuevennen« bragt en Skildring af Valghandlingen, som gav et helt andet Billede end Piècens. Den skyldtes Bomuldsvæver *N. Hansen* i Longelse og var skrevet Dagen efter Valget: »Aldrig har jeg haft nogen Interesse for den ny, saakaldte konstitutionelle Forfatning, og allermindst har jeg interesseret mig for »Bondevenerne« og deres Selskab, men den Maade, hvorpaa Hr. Redaktør Hansen blev behandlet ved Valget, navnlig af de Herrer Schlegel og Fich, og den Fatning, Besindighed og Grundighed, hvormed han forsvarede sig, maatte indgyde mig Agtelse for Manden og Interesse for den Sag, som han repræsenterede. Hvad hans Tale og Trosbekendelse angik, da behagede den mig ogsaa

saare vel, thi den var ikke udstyret med noget overflødigt eller uvedkommende Stads, men grundig, fattelig og bestemt; derimod var de andre Herrers Taler og Bekendelser efter min Mening noget halvt og ubestemt; for det første gjorde de adskillige Spørgsmaal til en næsten uopløselig Gaade, ligesom om man ikke havde nogen Følelse af, hvad der er Ret eller Uret, uden man besad saare høj Lærdom; for det andet lagde de os saare meget paa Hjerte, at enhver Frihed burde lovlig begrænses uden at udtale dem nøjere om disse Begrænsninger.« Denne Folkets Røst giver maaske den dybeste Forklaring paa J. A. Hansens Sejr over Akademikerne. Han forstod at tale Folkets eget Sprog.

I et polemisk Svar til »Fædrelandet« 20/10 hævdede han, at det var aabenbar Usandhed, naar dette Blad sagde, at »Almuevennen« havde fremstillet Plesner som en haardhjertet Plager af Husmænd. »En Mand fra Langeland har anført i vort Nr. 66 tre Fakta eller virkelige Kendsgjerninger om Plesners Forhold til sine Husmænd, og han har ikke uddraget nogetsomhelst Resultat af disse Kendsgjerninger, men blot anført disse som Eksempler paa Provstens folkelige Sind! Landbefolkningen svigtede paa Valgdagen Provsten, selv den talrige Skare af Smaafolk, hvis Sag han saa varmt havde talt.«

Den 66-aarige Provst tog sig Valgnederlaget meget nær og erklærede ikke mere at ville tage aktiv Del i Politik. I et Brev til Præsterne i sit Provsti gav han Udtryk for sin Skuffelse og sit Mismod. En hjertelig Tillidserklæring fra 7 af Øens 9 Sognepræster gav ham Balsam paa Saaret. J. A. Hansen steg, omend langsomt, mod Stjerne-
nerne. I den grundlovgivende Rigsforsamling talte han ofte, var navnlig Specialist i meget skarpsindige, korte Bemærkninger, men stod endnu i Skygge af Balthasar Christensen.

2. DISTRIKT - TRANEKÆR

Distriktet omfattede Langelands 6 nordligste Sogne: *Stoense, Snøde, Bøstrup, Tranekær, Simmerbølle* og *Tullebølle* samt *Taa-singe, Turø* og *Drejø*. Ved Prøvevalget i Tranekær 30. August blev ikke mindre end 6 Kandidater bragt i Forslag.

Lensgreve *Ahlefeldt* og Skovrider *Cloos* stillede Pastor *Heilmann*, Bjerreby, Taasinge. Møller *Rasmussen* og Amsraadsmedlem *H. Mortensen* stillede Gaardfæster *Jens Rasmussen Jacobsen*, Lundby, Taasinge. Pastor *Graae*, Tranekær, stillede Lærer *Møllmann*, Bøstrup. Sekretær *Dencker* og Forpagter *Fabricius* stillede Amsraadmedlem, Pastor *Rohmann*, Rønninge. Gaardmand *Gotfred Jørgensen* stillede Gaardmand *Peder Gregersen*. Gaardmand *Niels Rasmussen*, Fæbæk, stillede ovennævnte Amsraadsmedlem, Gaardejer *H. Mortensen*, Emmerbølle.

Pastor Heilmann erklærede sig for Ven af Bonden, men ikke af »Bondevennerne«. Dirigenten, Amsraadsmedlem, Gaardfæster *K. C. Høier*, Bjerreby, Taasinge (der valgtes i Sønder Broby, jævnfør Om-talen under dette Distrikt), bad Heilmann præcisere sin Udtalelse nærmere; det havde undret ham at høre Præsten udtale sig som ikke virkende for *een Stand* (Bonden). En Rigsdagsmand maatte have alle Stænders Vel for Øje. Præsten indrømmede Rigtigheden deraf. Høier spurgte, om Heilmann var enig i de Punkter, der var offentliggjort af Hippodrommændene. Heilmann vedkendte sig Punkt 1, men var ikke enig i alle de øvrige uden dog nærmere at nævne dem, hvori han var uenig. *H. Mortensen* bemærkede, at Pastoren havde opstillet den Fordring til Valgkandidaten, at han maatte være selvstændig og uafhængig, men han vidste ikke, om en Præst, der skylder Aristokratiet sit Embede og staar i et vist underordnet Forhold til samme Aristokrati, kan kaldes selvstændig og uafhængig. Denne Bemærkning vakte stærkt Røre hos flere, især hos Pastor *Graae*, der med Varme og ved at slaa sig med Heftighed for Brystet,

tog til Genmæle mod den faldne Bemærkning og kom derved til at udtale det Ønske, at man dog ikke vilde gaa saa vidt at erklære Præsterne umyndige. Han endte med en Kompliment for Hr. Greven for den Humanitet og Velvilje, denne udviste mod sit Grevskabs Præster, hvilken Kompliment Greven straks gengældte med en lignende, idet han fortalte, at han blandt Grevskabets Præster nærede den allerstørste Højagtelse for Graae, men rettede det straks derpaa derhen, at han ikke nærede en større Højagtelse for nogen anden af Grevskabets Præster end for ham. Denne Komplimentering afgav en meget smuk Scene.

J. R. Jacobsen, der var stillet baade af Bondevennerne og den Schouw-Clausenske Komité, havde oprindelig ikke tænkt sig at give Møde, for at man kunde udtale sig saa meget des friere om ham, men Pastor Heilmann var bestemt paa at møde og havde forestillet ham, at man nu i vor Tid maatte tilsidesætte den gammeldags, overdrevne Beskedenhed. Han var enig med det Parti, Heilmann nylig havde talt imod, men han maatte protestere mod at anses som nogen »blind« Tilhænger af samme. Han var dets Tilhænger efter sin fuldeste og klareste Overbevisning, men han vilde ingenlunde følge det længere, end hans Overbevisning tillod.

Møllmann havde ikke i Forvejen ventet at se sig fremstillet som Kandidat. Hvis man bestemte sig for ham, vilde han virke, hvad han formaaede, for, at alle Landets Indbyggere blev stillet lige i Byrder og Rettigheder.

Dencker havde stillet Rohmann paa Grund af hans bekendte historiske Kundskaber; hans politiske Anskuelser kendte han ikke!

Peder Gregersen vilde ikke opstilles, og H. Mortensen traadte tilbage for Jacobsen. Ved Afstemningen fik den kun 30aarige Jacobsen 188 Stemmer, Heilmann 9. Ligesom ved Prøvevalget i Rudkøbing tog man det Parti ikke at tælle skriftlige Stemmer med; af disse havde Jacobsen 117, Heilmann en Sneg. (»Almuevennen«s Referat). 3 Mødedeltagere stemte ikke.

Alle 3 fynske Blade og »Almuevennen« var enige i at fremhæve Jacobsens sjældne Egenskaber. Selv Overlærer Sick, der ellers virkede for Akademikere og mod Bønder, hvor han kunde, udtalte sin »Ros over en bevislig udmærket begavet Bonde, J., fordi det var vor *Pligt* at henlede Opmærksomheden paa hans ualmindelige Dygtighed, og vi har endda dertil bemærket, at vi gjorde det, *uagtet* vi *ikke kendte* hans *nuværende* politiske Standpunkt. Og dog tillader Hr. Jørgensen (jævnfør Afsnittet om Sønder Broby) sig at betegne denne hæderlige Mand som anden Mands »Klient« (hvad Hr. Jørgensen i sit Indlæg iøvrigt ikke havde gjort i Forbindelse med Jacobsen). Den selvglade Overlærer fortsætter: »Vi har naturligvis ikke i en Række Aar kunnet give os af med politisk Virksomhed uden at komme i Berøring med mange og indvirke paa deres Anskuelser, men hvad Hr. Jacobsen angaar, vil vi til Overflod udtrykkelig bemærke, at han har udviklet sig aldeles uafhængig af os.« (!) Pastor Heilmann lod sig dog ikke forknytte. De, der havde stemt paa ham ved Prøvevalget, bad ham fastholde sin Kandidatur, »da vi erkender, at de Anskuelser, hvortil De bekender Dem, sikrest vil føre vort Fædrelands politiske Udvikling til et fast og tilfredsstillende Maal.«

Pastor Heilmanns i »Svendborg Amtstidende« offentliggjorte Program var mere moderat end de flestes: »Han var nærmest for absolut Veto. Han holdt paa Tokammersystemet for som i Belgien at undgaa voldsomme Rystelser. Han gik ind for de almindelige Friheder og Rettigheder. Fødsel og Rang er ikke berettigede til særlig Repræsentation, da de, om de end kan have subjektivt Værd for den enkelte, i statsborgerlig Henseende synes at være betydningsløse... Derimod henregner jeg Formue eller Ejendom til de Elementer, der er berettiget til Repræsentation. Naar den først er lovlig erhvervet, har den Krav paa Beskyttelse...«

Vi ønsker at opføre en Bygning, der kan bestaa ogsaa i en lang Række af kommende Tider, ogsaa da naar Proletarernes Klasse er vokset i Antal og politisk Indflydelse«. Vi har Socialist- eller Kom-

munistforskrækkelse lyslevende i 1848! Taasingepræsten var iøvrigt ikke ene om at repræsentere den!

Jacobsen indrykkede faa Dage før Valget sit Valgprogram i »Svendborg Amtstidende« med den særdeles fornuftige Begrundelse, at det kan have »den Fordel, at det muligt kan bidrage til at forkorte Diskussionen paa selve Valpladsen, hvilket i et Ødistrikt, hvor Vælgerne ikke kan forventes tidligt samlede, ikke turde være overflødigt.« Enhver fuldmyndig, juridisk pletfri Mand bør have Valgret. Han er for Eetkammer, suspensivt Veto, Frihed og Lighed, almindelig Værnepligt, folkelige Domstole. Adel, Titel og Rang bør afskaffes. Folkeundervisningen bør fremmes paa den hurtigste og bedst mulige Maade.

Den Selvstændighed, Jacobsen havde lagt for Dagen ved Prøvevalget, gav sig paany et tiltalende Udslag i hans Slutningsudtalelse: »... Jeg venter dog ikke, at Vælgerne vil forlange, at jeg skulde »sværge paa« hver enkelt Grundanskuelse som paa en Bibel, hvilket jeg heller ikke vil. Naar Vælgerne ved, at jeg hylder og vedkender mig samme Overbevisning som De, at jeg efter Evne vil søge at gøre den gældende i Rigsforsamlingen, og naar jeg lover, at denne Overbevisning kun skal kunne forandres ved, hvad der foregaar i mig, ikke ved noget *udenfor* mig, saa tror jeg, at De iøvrigt vil tillade mig at høste Frugten af den frie Diskussion, og at *De* som jeg kun vil *det* i hvert enkelt Tilfælde som i det hele, saavidt muligt *bedste* og *retteste*. Forsaavidt jeg vælges, forudsætter jeg altsaa: at Vælgerne netop derved erklærer, at De nærer saa megen Tillid til mig og kender min Karakter og mine Grundsætninger saa vidt, at De overlader til mig at træffe dette, paa samme Maade som De ved selv at være tilstede, vil søge at træffe det.«

Paa Valgdagen valgtes Jacobsen ved Kaaring, med ca. 1000 Stemmod 7. »Svendborg Amtstidende« erfarede med Glæde »den ualmindelig begavede og retsindige Mands Valg. Vi lykønsker Rigsdagen til et Medlem, der uden Tvivl snart vil blive almindelig anerkendt

som en Notabilitet blandt sin Stand.« Biadets Profeti slog til. Jacobsen var den eneste fynske Repræsentant, der kom ind i selve Grundlovsudvalget som en af Bondevennernes Repræsentanter. Han hørte ikke til de meget talende, men hævdede sig smukt baade i den grundlovgivende Rigsforsamling, i Folketinget (Gudme 1849—52, Svendborg 1853—54, begge Gange ved Kaaring), derefter som kongevalgt Medlem af Rigsraadets, senere Rigsdagens Landsting 1864 til sin Død 1873, kun 55 Aar gammel.

Valget i Tranekær fik et lille Efterspil, idet »Flere Fæstere paa Thorseng« Dagen efter Valget indrykkede følgende tidsbetegnende Stykke i »Svendborg Amtstidende«: »Kan det kaldes billigt, at Kammerherre *Juel-Brockdorff* har ladet udstede Ordre til samtlige Fæstere paa Thorseng at møde paa Valdemars Slot med deres Ydegæs og Havre Torsdag 5. Oktober, som er den Dag, paa hvilken efter Kongens Befaling Rigsdagsvalgene skal foregaa. Har man ikke billig Grund til at antage, at denne Ordre muligvis skulde forhindre os fra at give Møde ved vort Rigsdagsvalg i Tranekær, og er dette ikke et sørgeligt Bevis paa godsherrelig Inhumanitet?« Fæsterne fik ikke noget Svar, men havde næppe heller ventet det. Intet Svar er ogsaa et Svar!

3. DISTRIKT - SVENDBORG

Dette Distrikt var lagt saaledes, at det omfattede to Købstæder: *Svendborg* og *Faaborg* med *Bjørnø* og de fleste mellemliggende Sogne: *St. Jørgens*, *Sørup*, *Egense*, *Øster Skerninge* af Sunds Herred, *Hundstrup*, *Vester Skerninge*, *Ulbølle*, *Vester Aaby*, *Aastrup*, *Avernakø* og *Lyø* af Salling Herred. Takket være Svendborgs initiativrige, kun 31 Aar gamle Borgmester, senere Indenrigsminister *Johan Chr. von Jessen* (1817—81) var Byraadet ualmindelig tidligt paa Færde med Bekendtgørelse om Indskrivning af Vælgere og Indkaldelse til Prøvevalg i V. Skerninge 9/8. Utak er Verdens Løn. En Indsender

	Vælgertal	Colding	Niels Rasmussen	Rohmann
Svendborg	475	364	0	20
Faaborg	239	—	—	—
Bjørnø (Valgliste mangler)	—	—	—	—
St. Jørgens	64	47	0	0
Sørup	61	49	1	3
Egense	70	39	15	6
Øster Skerninge	59	43	10	3
Hundstrup	30	5	17	2
Vester Skerninge	50	5	34	0
Ulbølle	94	2	80	1
Vester Aaby	66	0	43	3
Aastrup	31	0	25	1
Avernakø	31			
Lyø	21			
	1291	554 (712)	225 (248)	39 (78)

Det vil ses, at den sejrriige Kandidat Colding har faaet det store Flertal af Stemmerne i Svendborg og de 4 tilstødende Landsogne i Sunds Herred samt i Faaborg,

at Niels Rasmussen har haft stort Flertal i de 5 andre Sogne og sikkert har faaet de manglende Stemmer fra Avernakø, Lyø, eventuelt Bjørnø,

at Rohmann maa have faaet Halvdelen af sine Stemmer fra Faaborg og de 3 Øer. Blandt hans Vælgere i Svendborg var der flere Embedsmænd, Købmænd og 1 Læge, i Landsognene Godsejere, Skovridere, Proprietærer, Præster og Lærere.

i »Svendborg Amtstidende« lod Byraadet vide, at det havde vist for stor Iver, og protesterede mod at holde Prøvevalg i et Distrikt, hvis Grænser ikke var officielt fastsat. Byraadet svarede, at Grænserne

næppe blev ændret. Paa Grund af meget ugunstigt Vejr var der kun mødt 61 Vælgere til Prøvevalget. Den højt ansete, fhv. Stænderdeputerede, Agent *H. B. Bruun*, Assens, fik 26 Stemmer, men erklærede senere, at han ikke ønskede at tage mod Valg. Gaardejer *Niels Nielsen*, Egeense 13, Konsul *Ploug*, Faaborg, 9. Svendborg Kommunalbestyrelse fik Bemyndigelse til at foranstalte nyt Prøvevalg. Indtegningen af Vælgerne gik meget livligt. Over $\frac{3}{4}$ af ca. 600 Valgberettigede indtegnede sig. Navnlig fremhæves »den prisværdige Nidkærlighed, hvormed Haandværkerstanden opfyldte sin statsborgerlige Pligt«. Resultatet blev 267 Haandværkere, Fabrikanter, Vognmænd, 6 Svende, 51 Handlende, Mæglere, Kommissionærer, Værtshusholdere, Apotekere og Gæstgivere, 85 Jordbrugere og Daglejere, 44 Embedsmænd, Lærere, Læger og Betjente, 22 Skibsredere, Skippere og Sømænd, ialt 475. (1845 udgjorde disse Klassers Hovedpersoner ialt 638). *Faaborg*: Haandværk 143, Industri 12, Handel 42, Skippere 13, Daglejere 6, Embedsmænd 8, andre Erhverv 15, ialt 239 Vælgere. Navnlig indenfor den jævne Klasse var der Stemning for den stedlige Redaktør *Assam*, der var Søn af en Værtshusholder i Svendborg. En Svendborgenser, Gæstgiver, Købmand og cand. pharm. *M. A. Lacoppidan* skrev imidlertid 21/8 til sin gode Ven, Pastor *J. L. Rohmann*, Rønninge, og bad ham om at stille sig eller tillade Lacoppidan at foreslaa ham ved det andet Prøvevalg, da han i saa Fald kunde sikre ham en Del Vælgere (Rohmann var Skomagersøn fra Svendborg). I Brevet omtalte han Rohmanns bekendte gode Egenskaber. Han var besjælet af sande, liberale Grundsætninger uden det skadelige Ultra. Som Amsraadsmedlem havde han gjort en dygtig Indsats. Ogsaa andre Venner, *Caspar Paludan-Müller* (se Odense) og Provst *Heiberg* (se Kerteminde) foreholdt ham hans Pligt til at stille sig. I et langt Brev erklærede Rohmann sig villig og fremsatte sine politiske Grundsætninger. Uden selv at lægge Navn til lod Lacoppidan en stor Del af Brevet indrykke i »Svendborg Amtstidende«, men gjorde sikkert derved Rohmann en Bjørnetjeneste. Tonen i

Rohmanns Brev var meget højstemt, mere egnet til en Prædikestol eller Talerstol end til et Dagblads Spalter. Han vil lige saa lidt betragtes som Repræsentant for Borgerstanden som Bondestanden alene, men som Folkerepræsentant i Almindelighed, thi han holder for, at Købstæderne ikke kan undvære Landet, og Landet ikke Købstæderne, og at begges Tarv fordrer hinandens størst mulige Velvære, og holder det derfor ogsaa lige fordærveligt for begge, om den ene vil strække efter nogen Herskermagt over den anden ... »At ville skruet Tiden tilbage eller at ville tænke paa at standse dens Vogn i den er kommet paa Skrænten nedad, vilde upaatvivleligt Farten, nu være et daarligt Vovestykke, der vilde knuse enhver, som i hint Øjemed vovede at kaste sig for dens Hjul. Hvad det fornemmelig kommer an paa nu, er at holde og styre den i det rette Spor, at den i Farten ikke skrider ud til Siden og vælter i Grøften, forinden den kommer vel ned ad Bakken. Men paa den anden Side vil det vist nok være ligesaa daarligt at give Slip paa alle Tøjler — det vilde da gaa med Staten som med de vælige Heste, de løber løbsk — og Ødelæggelse vil være i deres Spor.

At skyde Kongen tilside og de kongelige Elementer (de kongevalgte) og ubetinget erklære Rigsforsamlingen for en konstituerende Forsamling alene fra Folkets Side er at begynde Revolutionen forfra, hvis Farlighed og ulykkelige Følger Frankrigs Historie noksom maa have lært.« Han erklærer sig for Tokammerssystemet, »det ene Kammer skal være et Roligheds- og Besindighedselement til at moderere det andet Kammer maaske altfor stærke Fart, ligesom man lægger en Slæber eller Stopper bag efter en sværtbelæstet Vogn, der skal nedad en stejl Bakke, da den hjælper til at holde det rette Spor og sinker ikke Nedkørslen meget. »Jeg holder for, det er bedre at forekomme Udskejelser, som det maaske bagefter bliver vanskeligt at raade Bod paa.« Rohmann henviser til sin 20-aarige Skribentvirksomhed som Historiker og gør udførligt Rede for sine Anskuelser om Frihed og Lighed. »Frihed er efter en fransk Definition at kunne

foretage alt det, der ikke skader nogen anden. Det kan ikke kaldes sand og virkelig Frihed, at enhver kan gøre, hvad han faar Lyst til, den stærke kan derved maaske faa sin Vilje frem, men den svage maa bøje sig under Nævernes Aristokrati, derved lider han Skaar i sin Frihed; Lov og Ret forstummer, og Staten ophører egentlig at være Stat. Fuld Lighed er uigennemførlig. Menneskenes aandelige Anlæg er ulige. At gøre Naturen og Mennesket om, tror jeg næppe lader sig gøre; at gennemføre den kommunistiske Lighed maa nødvendig lede til det skrækkeligste lovløse Anarki, der tilsidst vil føde militær Diktatur og Despoti; man betragte Frankrig i dette Øjeblik.« Svendborgenserne har sikkert moret sig kongeligt over det Svar, en Ultrademokrat under Mærket »En Vognmand« gav Rohmann i Bladets næste Nr.: »... Fordi vor Konge har sagt, at hans Folk maa styre deres Sager selv, og fordi der nu engang skal begyndes derpaa, derfor er Statens Vogn ikke kommet op paa en stor Bakke, hvorfra den skal rende ned med en brækket Stang, saa vi behøver ingen Slæber paa den; nej, tværtimod, den er endnu ude i et Søle, hvor Aristokratiet og Bureaukratiet har fundet det mageligst at furagere. Herrerne maa holdes fra Livet, og Vognen løftes i Vejret — dertil skal Mod og Mandshjerte, Styrke og fast Vilje, men fremfor alt, ærligt folkeligt Sind.«

18/9 skrev Lacoppidan til Rohmann, at han havde tilladt sig at offentligøre en Del af hans Brev og har sporet god Virkning deraf.(!) Situationen i Distriktet er ikke afklaret. Direkte har heller ingen vist sig. L. haaber til Ære for Distriktet, at Redaktør Assams Parti skal vige. Et Parti i Faaborg arbejder for Pastor *Rasmussen*, Stenstrup. Konsul Ploug, der fornuftigvis føler sin egen Uformuenhed, stiller sig ikke, men arbejder for Rohmann. L. mener, det vil gøre Udslaget, hvis Rohmann selv kommer tilstede paa Mødet i V. Skerlinge 22/9. 80 Vælgere gav Møde der, mest fra de 2 Købstæder, kun 4—6 Landboer. Rohmann fik Faaborgensernes Stemmer. Gaardfæster *Høier* stillede sig som Bondevennernes Kandidat. (Jvf. Sønder Broby).

Borgmester Jessen værgede sig mod en i Tidenden fremsat Beskyldning for at have paavirket Lavene til Gunst for Embedsmanden Rohmann. Et helt nyt Navn var den populære Svendborglæge, Dr. med. *J. C. Colding* (f. i Gislev 1805). Han og Redaktør Assam fik de fleste af Stemmerne fra Svendborg. Inden et tredje Prøvevalg 25/9 afholdtes, trak Assam sig tilbage for Colding, da deres Anskuelser var ens, for at skabe Samling af Stemmerne og for at forhindre Bondevennens Valg. Colding fik 113 Stemmer, Rohmann 3.

I den 11te Time meldte Svendborgs By- og Herredsskriver, Kancelliraad *C. T. Horn* sig som Kandidat og indrykkede sit Program i »Tidenden«: »Ingen Kongevalg, Eetkammer, rent folkeligt, Kongen suspensivt Veto, ukrænkelig, ansvarlige Ministre. Alm. Værnepligt. Alm. Friheder. Ingen Forrettigheder knyttet til Adel, Titler og Rang. Offentlig Retspleje, Nævninge. Ejendomsretten ukrænkelig under Forbehold af Statens Ret. Arvefæste, Næringsforholdene og navnlig Lavsvæsenet vedbliver, som de er. Statskirken vedbliver. Religionsfrihed for alle kristelige Sekter og for Jøder. Men Jesuitter maa ej taales i Landet.« Der var noget for enhver Smag. Colding indrykkede nu sit Program, der paa mange Punkter laa paa samme Linje som Horns.

Han ønskede en Forfatning paa en saa folkelig Basis som muligt. Eetkammer, 25 Aars Valgret, Kongen suspensivt Veto. Almenvæbning. Ingen Rang eller Titler. Ret for Kommunerne til selv at vælge Embedsmænd. Overgang fra Fæstegods til Arvefæste. Lavstvang og Næringsfrihed kan formentlig lige godt bestaa, enten Regeringsformen er den ene eller den anden. Han er bange for en brat Overgang.

Horn lagde sig rigtig i Selen og rykkede i næste Nr. ud med et stærkt Angreb paa en af de konservatives Koryfæer, den i de første Stænderaar liberale *Algreen Ussing*. »Det er Tid til at handle nu. Lad os dog ikke gøre Rigsforsamlingen til et Auditorium, hvor nogle af de Deputerede er Professorer, medens de andre er tilstede for at

lære deres *Politica* . . . Altsaa repræsenterende Folkets bestemte Vilje i Grundsætningerne skal Folkets Deputerede staa paa Rigsdagen i sluttet Række, hvilken intet skal kunne gennembryde.« — I et tredie Indlæg svang han sig yderligere op: »Rigsdagsmanden er pligtig til at holde urokkelig fast ved de politiske Grundsætninger, han for Vælgerne har vedkendt sig . . . Enhver Kandidat skylder sine Vælgere fuld Oprigtighed, ingen Halten til begge Sider, selvom denne Oprigtighed skulde i enkeltes Øjne kaste en Skygge paa ham selv . . . Og hermed: Gud befalet og vel mødt paa Valgdagen!«

»Svendborg Amtstidende« knyttede dertil følgende spydige Kommentar: »Med sand Tilfredsstillelse har flere Vælgere læst de Artikler i denne Avis, hvori vor som politisk Størrelse hidtil ubekendte By-skriver har ladet sit Statsmandsvid og stenægte demokratiske Sindelag skinne for Publikum. Men netop at derved manges Øjne er blevet hendraget paa ham som det non plus ultra af Folkeviljens Bannerfører, der . . . foranlediger det ærbødigste Ønske, at Rigsdagsmanden in spe godhedsfuldt vilde oplyse Vælgerne om, ved hvilket Mirakel han lig en fordums Saulus er blevet forvandlet fra stivsindet Bureaukrat og Absolutist til Demokratiets »viljeløse Forkæmper«. Eller skulde maaske Rygterne om Hr. Horns fortids Embeds-Enevoldsmagt være ubegrundede? — Hvad behager?«

Paa Valgdagen fremsatte de tre nationalliberale Kandidater deres Program, hvorimod Sognefoged *N. Rasmussen*, Ulbølle, der i sidste Øjeblik havde afløst *K. C. Høier* som Bondevennernes Kandidat, »ikke glædede Forsamlingen med noget politisk Foredrag, men blot indskrænkede sig til den naive Bemærkning, at han ikke var Taler, men en Bonde, der boede paa Landet, og henholdt sig til, hvad de andre havde sagt, hvorefter han atter absenterede sig«. Der forlangtes skriftlig Afstemning. For at hindre Bondevennens Valg blev de nationalliberale enige om, at den Kandidat, der ved Haandsoprækning — Horn — havde faaet færrest Stemmer, traadte tilbage. — Horn stillede sig 1853 uden Held i Faaborg. — Valgbestyrelsen

havde paa Forhaand indskrænket Diskussionen saavidt muligt og ladet opstille en Skranke for at adskille Vælgerne fra de andre tilstedeværende. Man ønskede Valgakten tilendebragt paa een Dag, men takket være det praktiske Arrangement tilendebragtes Afstemningen til Protokollen paa 2 Timer! Colding fik 712 Stemmer, N. Rasmussen 248, Rohmann 78. Colding proklameredes som Rigsdagsmand, takkede Vælgerne og udbragte et Leve for den folkekære Konge, som Forsamlingen istemte med et nifoldigt Hurra, hvorefter Vælgerne i Procession ledsagede Rigsdagsmanden til hans Hjem.

»Den hele Valgakt foregik med en Orden og alsidig Opmærksomhed for Handlingens Vigtighed, og Udfaldet udbredte en saa synlig Tilfredshed blandt Vælgerne, at vi kun kan ønske, at Valgdagen trindt om i Landet maa have endt paa en ligesaa hæderlig og tilfredsstillende Maade som her i Byen.«

Colding stod som Løsgænger i Rigsforsamlingen og betegnedes sammen med Auditor *C. E. Dahlerup* (Hørning), Redaktør *Bernhard Rée*, Aalborg (Voldum), og Lektor *Schiern* (Nyborg) som »Friskytterne«. Han fremsatte kun to korte Bemærkninger.

4. DISTRIKT - NYBORG

Dette Distrikt omfattede *Nyborg By, Hjulby, Flødstrup, Ullerslev, Avnslev, Bovenne, Kullerup, Refs Vindinge, Vindinge, Skellerup, Ørbæk og Frørup* Sogne. Om de politiske Strømninger i Distriktet fremkom der saare lidt før Valget, saa meget des mere bagefter. Der har aabenbart været Tale om at opfordre Præsidenten i Roskilde og Viborg Stænder, Professor *Schouw*, der 1847—48 havde været Stænderdeputeret for 13. Landdistrikt*), til at stille sig, men inden man fik mandet sig op til Handling, havde han modtaget Kandidaturen i Mariager. Nogle Vælgere af Bondestanden fra Flødstrup og Ullerslev opfordrede i en Indsenderartikel til at vælge en Bonde fra Kredsen og

*) Hovedparten af Vindinge, Bjerge og Aasum Herreder.

polemiserede mod Godsejer *Langkilde*, Juulskov, der paa et Møde i Saaderup Kro havde villet skræmme Distriktets Vælgere fra at stille ham. Han havde selv været paa 6 Stænderforsamlinger, men følte sig ikke egnet til Rigsdagsmand. Overlærer Sick fremsatte Dagen før Valget en Redegørelse i »Fyens Avis«. Et Par Maaneder tidligere havde han foreslaaet Distriktet at vælge en eller anden politisk Notabilitet. Da man mente, at Vælgerne næppe vilde være tilbøjelige til at gaa udenfor Provinsen (Fyn), havde han modtaget en Opfordring til selv at stille sig. Da han i København kort efter traf Historikeren, Universitetslektor *F. E. Schiern*, erfarede han, at denne vilde stille sig; Sick trak sig tilbage, da han fandt Schiern kompetent og fandt det urigtigt at splitte Stemmerne. Tilskyndet fra flere Sider, ogsaa fra sine politiske Venner i Hovedstaden, tænkte han saa paa at stille sig i Assens. Da han imidlertid fik at vide, at man der havde en Kandidat »med den fornødne Dannelse«, Kammerjunker *Cederfeld de Simonsen*, der desuden hørte til de ellers næsten ikke repræsenterede større Landejendombesiddere, opgav han ogsaa Kandidaturen der. En sen Septembersøndag, da han tilfældig var i Nyborg for at se de svenske Tropper forlade Byen, blev han paany af flere indflydelsesrige Personer opfordret til at stille sig, »fordi Stemningen var mod Schiern.« Da en formodet Kandidat erklærede, at han vilde trække sig tilbage, hvis Sick stillede sig, »og jeg efter alle mig dengang bekendte Omstændigheder maatte antage, at der kun var een Kandidat, hvis Valg var usikkert, og jeg altsaa frygtede for, at en eller anden aldeles ukvalificeret Person skulde faa Stemmeferien, ansaa jeg det for Pligt ikke at unddrage mig.« Da Sick 30/9 kom til Prøvevalg, fandt han Situationen helt forandret, men følte sig bundet af sit om Søndagen givne Tilsagn, »ligesom jeg ej heller mente at burde lade den sig tilbydende Lejlighed ubenyttet til med en talrig og tildels af Bønder bestaaende Forsamling at tale om de offentlige Anliggender for efter Evne i denne Kreds at modarbejde de falske og fordærvelige Lærdomme, som dagligen med stor Ud-

holdenhed udbredtes gennem Provinsens mest læste Blad! (»Fyens Stiftstidende«.) Sick var — selv efter Venners Udsagn — særlig uheldig med sin Tale. — Han meddelte Vælgerne, at han var Medlem af Bondevenneselskabet. Schiern var ikke Medlem og ikke officielt opstillet af dette. Derimod anbefaledes hans Kandidatur varmt baade af »Almuevennen« og »Fædrelandet«. Schiern sejrede overlegent med 325 Stemmer, en lokal Præst *Engelbrecht*, Ørbæk, fik 10 — 11 — og Sick 0 Stemmer. Man overlod Schiern Valpladsen, og paa Valgdagen var han en af de 5 fynske Repræsentanter, der kaaredes. Ved en Kontraprøve stemte ingen imod. Valget foregik i Nyborg Kirke.

Bagefter rykkede de skuffede frem i de to Odenseblade. I et Til-lægsblad til »Fyens Stiftstidende« meddelte Lærer *Langberg*, Nyborg, at han, efter at det var løbet ud i Sandet med Schouws Kandidatur, mente, at man burde vælge en »Søn af Huset«, en fra Distriktet. Sin egen Kandidatur havde han trukket tilbage. Man skulde vælge en Mand, som stod fast, og som ikke sagde Ja den ene Dag, Nej den anden. Schiern udlagde følgende Passus som et personligt An-greb, hvad der sammenholdt med det i det følgende omtalte Ind-læg var nærliggende, men Langberg fralagde sig i et sidste mat Svar denne Hensigt. »Lad os vogte os for dem, for hvem det er lige-gyldigt, om de idag sidder paa yderste venstre Side og raaber og buldrer med Anarkister og Republikanere, imorgen lukker sig inde for at gøre hemmelig Aftale med et særskilt politisk Parti.«

Adskilligt farligere og rammende visse Brist i Schierns Karakter -- manglende Evne til at gaa i Dybden og til at fastholde et Stand-punkt — var det Angreb, som en anonym »Ven af Retfærdigheden« fremførte i en Artikel om »Det eenstemmige Valg i Nyborg« i »Fyens Avis«, dateret 11/10. »Hvem har for det første anbefalet Lektor Schiern for Distriktet; thi han var en aldeles ukendt Person for Borger og Bonde, og efter at have hørt hans Foredrag maa man absolut komme til det just ikke glædelige Resultat, at han har ene og alene at takke for sit Valg Anbefalinger og Talsmænd: 1) af en

Herremand, 2) af Bondevenneselskabet, 3) af »Fædrelandet«, 4) af et vist Parti i Nyborg, der regner sig i Slægt med ham, og nogle af dette Partis ivrige Agenter. Nogle af disse Anbefalings-Bestanddele er af en saa modstridende Natur, at man næsten kunde fristes til at antage Hr. Kandidaten i Besiddelse af en Proteus-Natur, eller, hvad man vel snarere maa formode, af *slet ingen politisk Karakter*, noget jeg næppe tror er videre anbefalende i vor bevægede Tidsalder. Schiern havde afslaaet at tale ved et Møde Dagen før Prøvevalget, der talte 150 Deltagere, hvoraf kun ca. $\frac{1}{3}$ var hans Tilhængere. Han havde henvist til Mødet næste Dag. Det var ubehageligt to Dage i Rad at holde samme Tale ... Ved Prøvevalget holdt Pastor Engelbrecht et usædvanlig godt Foredrag, der udmærkede sig ved en høj Grad af Tydelighed og Klarhed i Fremstillingen og ved et Træk af politisk Redelighed, der maatte være indlysende for enhver, der ikke kendte ham. ... Men man ventede alligevel med en vis Spænding paa Hr. Lektorens, en offentlig, en Universitetslærers Tale; man ventede et glimrende Foredrag, men man blev meget ubehageligt skuffet, og det værste var, at selv hans Partimænd syntes at føle sig overraskede; efter en mat, for en Del fra Historiens Side endogsaa uvedkommende Indledning, efter nogle tildels uforstaaelige Henvendelser til Bønderne om, at han genkendte dem fra sin Barndom (Lektorens Fader var for flere Aar siden Amtsforvalter i Nyborg [1826-40], en Anbefaling, som en af hans Partimænd ikke undsaa sig ved at fremføre, da han ved et Møde paa Landet ikke vidste andet at sige til Kandidatens Ros), og at Tiden ikke havde tilladt ham at besøge alle og enhver; efter denne *captatio benevolentiae* (Jagen efter Velvilje) gik han sit Program igennem med en Harefod og behandlede sit Foredrag saa skødesløst, at han endog brugte det lidet passende Udtryk, »at det ikke var Folkets Mening at ville have Kongen under Pisken«. Sick var den Dag ikke saa heldig i sit Foredrag, som han plejer, men i Overensstemmelse med Sandhed og Upartiskhed maa vi erklære, at hans Fremstilling meget overgik Lektorens i Grundig-

hed, ja, endogsaa paa de fleste Steder i, hvad Veltalenheden angaar. Udfaldet af Prøvevalget var i Sandhed mærkværdigt, et Resultat af Partimænds samvittighedsløse Ledning . . . Valgdagen kom, hvor Pastor *Nyholm* og Justitsraad *Bierfreund* atter gav Hr. Lektoren et Bevis i Hænde, hvad baade Veltalenhed og et godt, grundigt Foredrag er.

Som Kandidat fremstod Hr. Schiern saaledes alene, men opbyggede sine Vælgere og sit Parti aldrig en Smule bedre end ved Prøvevalget. Han talte over dette i stilistisk Henseende besynderlige Tema: »Dette er et mærkeligt Tidspunkt, dette Tidspunkt.« En Interpellation om Næringsforholdene troede Schiern ikke at burde drøfte nøjere, da de næppe vilde komme for i den forestaaende Rigsforsamling. Ved Haandsoprækningen var alle for; men til Ære for en stor Del af Vælgerne vil vi tilføje, at en Mængde beholdt Haanden nede. Ved Kontraprøven vilde ingen være den første til at række Haanden op. Man vil haabe, at Vælgerne for Fremtiden ikke gaar efter Anbefalinger alene, men selv paatager sig at bedømme den, den stiller sig, og vi vil ønske, at Hr. Lektoren i Rigsforsamlingen maa lægge en større Dygtighed i sit Hverv for Dagen, som han maaske noget overilet har paataget sig.«

Overfor Inkonsekvenserne i de to Angreb havde Schiern i sit Forsvar ret let Spil. Paa Hippodromen havde han netop talt for fuld Offentlighed. Til Langberg, der havde anført, at det latinske »candidus« betyder »hvid«, og kritiseret Stemmehvervning og Husagitation til Gunst for Schiern, svarede han, at han til Vælgerne havde omsendt et trykt Program, der Punkt for Punkt indeholdt hans faste Meninger. Hans virkningsfulde Slutning blev ogsaa i anden Forbindelse citeret af J. A. Hansen: »Allerede i Roms gamle Dage var det Tilfældet, at de, der ved Valgene ej formaaede at sætte deres Vilje igennem, bag efter paa stundom mere, paa stundom mindre hæderlige Maader gav deres Følelser Luft; men Dommen over lignende Udbrud vil, jo mere politisk Overbevisning nu udbreder sig over vort Fædreland, stedse

roligere kunne overlades til Vælgernes Skønsomhed og Menneskekundskab.«

Paa Rigsforsamlingen stod Schiern — som nævnt under Svendborg — som Løsgænger, nærmest paa venstre Fløj. Han udtalte sig om mangt og meget, ønskede f. Eks. efter engelsk Skik, at Talerne skulde henvendes til Præsidenten, ikke til Forsamlingen. Ingen af hans Ændringsforslag blev vedtaget.

Han stemte for Grundloven, men erklærede faa Dage efter i »Berlingske Tidende«, at han misbilligede Repræsentationsmaaden, navnlig Landstingets Valgbarhedscensus (40 Aar). Ogsaa over hans følgende politiske Virksomhed var der noget flimrende. I Nyborg viste han sig ikke oftere paa Valgtribunen. 1849 og 1852 stillede han sig i københavnske Kredse, men trak sig tilbage. Februar 1853 valgtes han med stort Flertal i Hjerting (Guldager), men faldt 3 Maaneder efter med 24 Stemmer for lidt. 1855 kaaredes han i Faaborg og genvalgtes 1858 med 3 Stemmers Flertal over en stedlig Malermester. Intetsteds formaaede han i Længden at bevare Kredsens Tillid. Efter Pyrrhussejren i Faaborg stillede han sig ikke oftere. Samme Splitthed og Uro kom ogsaa til at præge ham som historisk Forfatter og Universitetslærer. »I sine sidste Aar var han en dybt skuffet Mand, fuld af Klage over, at hans Arbejde var gaaet istaa«. (Ellen Jørgensen.)

5. DISTRIKT - KVÆRNDRUP

Dette Distrikt, der for en stor Del falder sammen med den nuværende, rene Landkreds Gudme, bestod af Sognene *Skaarup, Tved, Vejstrup, Oure, Gudme, Brudager, Hesselager, Øksendrup, Langaa Svindinge, Ollerup, Kirkeby, Kværndrup, Gudbjærg* og *Ryslinge*. Ved Prøvevalget i Ellerup Kro 19. August var der kun mødt 29 Vælgere. Sognefoged, Gaardejer *Hans Christensen*, Vejstrup, og Snedker *Hans Løv* fra Gudbjærg Skov fremstillede sig som Valg-

kandidater og afgav ikke selv Stemme. Af de øvrige 27 stemte 13 paa Hans Christensen, 12 paa Pastor *Brandt*, Ollerup, 2 paa Pastor *Holberg*, Skaarup, alle tre Mænd fra Kredsen. Hans Christensen (1781—1868) var den af samtlige Valgkandidater paa Fyn, der tidligst havde deltaget i det politiske Liv. Han var en dygtig og oplyst Bonde, den første paa Egnen, der merglede sin Jord. 1835—40 havde han været Medlem af Roskilde Stænder og fremhæves bl. a. af Historikeren *Hans Jensen* som den betydeligste Bonde i denne Forsamling. Han gjorde sig til Talsmand for Hoveriets Afskaffelse, Selvejendoms Fremme og Ændringer i Jagtretten. Det var ikke lykkedes ham at føre nogen af sine Mærkesager frem til Sejr; maaske det var i Skuffelse herover, at han ikke søgte Genvalg i 1841, men helligede sig sin Bedrift. Han støttede midt i Fyrrerne Planen om at opkøbe og udstykke Herregaardene. 1846 blev han Distriktsformand i Bondevennernes Selskab og var en ivrig, omrejsende Agitator for dette. Som saa mange andre af de fremtrædende Bondevenner var han ivrig Grundtvigianer. — J. A. Hansen anbefalede paa det varmeste hans Valg. At Overlærer Sick søgte at reducere ham til en simpel Bonde, vil ikke undre, navnlig ikke, naar han stillede sig mod en Præst. Valgkampen synes at være gaaet meget stille af. Ovennævnte J. H. Løv, der ogsaa var ivrigt Medlem af Bondevenneselskabet, har i »Almuevennen« 20. Oktober givet en Skildring af Valget i Kværndrup, som fra Valgbestyrelsens Side synes at have været ualmindelig daarligt tilrettelagt. Først gik man fra Kroen til Kirken. Da denne ikke kunde rumme alle Vælgerne, gik man atter ud paa aaben Mark. »Her begyndte Forhandlingerne, idet Valgbestyrelsen ved nogle af de tilstedeværende rekvirerede et Par Møgvogne hidbragte paa Pladsen, hvorpaa blev oplagt en Indretning, som jeg i nogen Frastand ansaa for at være en Gaasebænk uden Bund og Forklædning, der bestemtes til det hæderlige Brug, dels at bære den ærede Bestyrelse, dels de Herrer Kandidater, som vilde udtale deres politiske Trosbekendelse. Pastor *Suhr* fra Tved

dirigerede og opfordrede Kandidaterne til at træde op paa Stilladset. Pastor Brandt, Ollerup, udtalte sig i Begyndelsen i demokratisk Retning, men han tog snart — efter mine Anskuelser — en besynderlig Retning. Ytrede for Eks.: »Hvad godt Bondevenneselskabet, de Københavnerne har gjort Eder, det kan jeg ikke indse; jeg har selv læst det Opraab, de har udsendt for at udpege de Kandidater, paa hvem I skal stemme.« Ved denne og flere saadanne Ytringer vakte han almindelig Misfornøjelse i Forsamlingen. En mumlede: »Mon han dog ikke snart stikker af?«; en anden: »Han var ikke for god at tørne ned!« o. s. v. Endelig holdt han dog op.

Hans Christensen udtalte sit demokratiske Sindelag i faa og fyndige Ord. Han var enig med den foregaaende Taler, naar han undtog det sidste, denne havde omtalt. Pastor Holberg stemmede omtrent i et og alt overens med de foregaaende Talere, naar han undtog, at Brandt havde erklæret det for lige meget, enten Kongen fik suspensivt eller absolut Veto. Holberg foretrak det suspensive. Derpaa fortalte han os, at han ikke havde gaaet fra Hus til Hus for at tigge Stemmer, at han ikke havde tigget 4 Skilling af nogen, da Tiggeriet var forbudt i Danmark. Derpaa begyndte han at fortælle Smaa-historier, hvilket han efter eget Sigende holdt meget af, og som jeg ogsaa tror skal være Mandens almindelige Metode: »Der var engang en Kong Henrik i Frankrig, som blev spurgt, hvorfor han bar det graa Haar og den skaldede Isse« — her standsede vor gode Pastor og udbrød: »Ha! Ha! Ha! nu kan jeg ikke huske, hvad det var, jeg vilde sige.«

Dirigenten lod Vælgerne vide, at de kun maatte stemme paa een Kandidat. Vælgerne aftraadte derpaa i tre forskellige Baase til de respektive Kandidater. Da d'Hrr. Pastorer mærkede, at Fiskene ikke vilde bide paa Krogen, fandt de for godt at slaa deres Stemmer sammen, da der skulde stemmes til Protokollen, og Hr. Brandt rejste hjem, vistnok meget fortrydelig.« Hans Christensen fik 606 Stemmer, Holberg uagtet de snilde Anslag kun 258. Derefter skiltes Forsam-

lingen ad med et 3 Gange gentaget Hurraraab for deres ærede Rigsdagsmand.«

»Almuevennen«s Referat mishagede i høj Grad »Svendborg Amtstidende«, der 4/11 meddelte, at »Pastor Suhr kun deltog i Ledelsen af Valghandlingen efter Anmodning af Formanden, Forvalter *Vognsen*, Egeskov, hvem det højst mangelfulde Arrangement til Valgets Afholdelse alene maa tilskrives.

Hvad den øvrige Fremstilling af Valghandlingen og Citeringen af enkelte Vælgeres pøbelagtige Ytringer under Hr. Pastor Brandts ypperlige og meget frisindede Foredrag angaar, da afgiver dette unægtelig et beklageligt Vidnesbyrd om vedkommendes Tilbøjelighed til at besudle alt, hvad der ikke passer i deres Kram.«

Hans Christensen tog ikke Ordet i Rigsforsamlingen. Han stillede sig ikke oftere, men, naar den folkelige Frihed var i Fare, mødte han op og deltog i Valgkampene 1855 og 1865—66. To af hans Sønner blev Landstingsmænd. Pastor Holberg blev Venstre-Landstingsmand 1849, udtraadte Juni 1852, valgtes paany 1853—55. Juni—Oktober 1866 repræsenterede han som Nejsiger til den reviderede Grundlov Middelfartkredsen i Folketinget. 1850 havde han opgivet Dobbeltstillingen som Præst og Seminarieforstander i Skaarup for at blive Præst i Nørre Aaby og Ingslev i sidstnævnte Kreds.

6. DISTRIKT - KORINTH

omfattede 13 Landsogne: *Lunde, Stenstrup, Krarup, Brahetrolleborg, Svanninge, Diernisse, Horne, Haastrup, Jordløse, Vester Hæsinge, Sandholst-Lyndelse, Øster Hæsinge og Herringe*. Man gik her meget grundigt tilværks, idet der afholdtes hele 3 Prøvevalg. Søndag 22/8 mødtes 22 Delegerede, 2 for hvert Sogn, 2 Sogne var ikke repræsenterede. Stemmerne spredtes paa 5 Kandidater: Møller *P. Pedersen*, Kaleko, 8, Gaardejer *Jens Rasmussen*, Svanninge, 8, Gaardejer *Rasmus Milling*, Horne, 2, Kancelliraad, Birkedommer *Blom*, Sallinge, 2,

Forvalter *Vognsen*, Egeskov 2. Indbyderne valgtes til en Valgkomité, der skulde foranstalte Prøvevalg i hvert Sogn af samtlige Vælgere. J. A. Hansen ønskede, at Studenterpolitikeren, cand. phil. *H. P. Poulsen*, Frederiksberg, skulde opstilles som Bondevennernes officielle Kandidat, men stødte her paa afgjort Modstand fra Vælgerne, der ønskede at vælge en Bonde fra selve Distriktet, saaledes som Vælgere fra Horne gav Udtryk for i Indsenderartikler. Det andet Prøvevalg 27/8 viste, at Jens Rasmussen og P. Pedersen, der begge var Distriktsformænd i Bondevenneselskabet, stadig førte med henholdsvis 152 og 147 Stemmer. Kancelliraad Blom 83, Pastor *Rasmussen*, Stenstrup, 60, Rasmus Milling 57. Endelig Poulsen 33, Prokurator *Holm*, Sorgenfri, 17, Sognefoged *H. Madsen*, Tørringe, 14, Hørbereder, Gaardejer *Schroll*, Lykkenssæde, 11, Forvalter *Vognsen* 1, Kammerraad *Erichsen*, Skerninggaard, 1. J. A. Hansens Forslag blev sendt til Cirkulation til nøjere Overvejelse af samtlige Vælgere. Ved et tredje Prøvevalg fik P. Pedersen flest Stemmer, men ønskede ikke at stille sig. Paa Valgdagen fik Jens Rasmussen 409, Blom 99 Stemmer.

Valgdagens Forløb gav Anledning til meget divergerende Skildringer i de to Odense-Aviser. »Fyns Avis« boltrede sig 9/10 i en humoristisk Skildring, der skyldtes »En Tilskuer af ovenanmeldte Drama«, som ifølge Redaktionens senere Oplysning var identisk med en »almindelig agtet Embedsmand«. Det værste Eksempel frembød Valget i Præstø (hvor Væver Hansen fældede Professor H. N. Clausen). Et andet Eksempel, hvor der imidlertid ikke er Tale om nogen moralsk Uværdighed, men om en af vedkommende selv erkendt Udygtighed, indeholder følgende Meddelelse angaaende Valget i Korinth:

Den 5. Okt. efter Christi Byrd 1848 opførtes udi den berømmelige Stad Korinth et tragikomisk Drama, »en Valghandling« kaldet. Dets Indhold var følgende: Over 500 velinstruerede saakaldte Vælgere havde indfundet sig, mange med trykte Sedler i Lommerne, indeholdende Regler for deres Forhold. Amtets vise Mænd, som synes at mene, at kun en Mand med juridisk Eksamen formaar at styre

en Valghandling og udtyde en Valglov, havde til denne Bestilling beskikket Hs. Majestæts Kammerraad, Forvalter *Madsen* paa Holstenshuus. Denne, som havde udvist saadan Iver og Interesse for Sagen, at han hverken havde fundet det fornødent forud at konferere med sine Medbestyrere, ej heller skal have tænkt paa at træffe mindste Foranstaltning til, at Handlingen anstændig kunde foretages, indledede denne ved en belærende, Hjerterne gribende Tale, bestaaende i Oplæsningen af hans Beskikkelse som Valgbestyrrelsens Formand. Derefter fremstilledes de tvende Kandidater, som havde stillet sig. Blom talte først. Han søgte at skildre, hvorledes en ret Rigsdagsmand burde være, og lagde især Vægt paa, at dertil udfordredes mere end en sund Menneskeforstand, en Mening, som ikke syntes at behage Tilhørerne. Ikkun meget kortelig og i almindelige Udtryk berørte han sine politiske Anskuelser og erklærede sig uvillig til at give en mere detaljeret Fremstilling af sine Meninger, da han muligens siden kunde forandre dem, hvilket atter ligesaa lidt behagede Vælgerne, der vilde have noget reelt at holde sig til, som man kunde tage og føle paa, og forlanger, at man skal love dem noget, som kildrer deres Interesse.

Umiddelbart derefter optraadte den anden Kandidat og begyndte at opremse en Slags politisk Trosbækendelse, hvilket han med synlig, næsten krampagtig Anstrengelse søgte at fremdrage af sin stedse svigtende Hukommelse, men som dog bestandig blev hængende ham i Halsen, endskønt han af sin Sognepræst (Johan Fr. Leth) forud skal have været omhyggeligt manuduceret og instrueret. Tilsidst gik det helt i Staa — det var ved Foreningsfriheden — Kandidaten stod i flere Minutter og kæmpede en fortvivlet Kamp med sin utro Hukommelse, ubevægelig som en Billedstøtte (dette var Dramaets mest gribende Sted), et ynkeligt, Medlidenhed vækkende Skue. Omsider løstes Tungens Baand, og han udbrød: *»Jeg er blevet forbløffet, det er nok bedst, at jeg træder tilbage«*.

Efter at Blom derpaa havde fremsat nogle Bemærkninger i Anled-

ning af en Ytring af den anden Taler, forsøgte denne endnu engang at komme op med sin Lektie, men atter slog Hukommelsen saavel som Munden ham fejl. Man hørte kun i korte Mellemrum de med døende Stemme fremstammede Ord: jeg ønsker lovlig Frihed, Lighed for Lovene, Afskaffelse for en Del af Standsprivilegier, en Rigsdag med eet Kammer, Religionsfrihed, Pressefrihed, Foreningsfrihed. Til sidst erklærede Taleren: »Mine Medborgerne anser mig for en skikkelig Mand, og jeg tror at have nogenlunde sund Menneskeforstand, men da Kancelliraaden har sagt, at dette ikke var nok, og jeg ogsaa selv tror det, træder jeg herved tilbage.«

Hertil raabte flere Stemmer: »Nej! endnu ikke.«

Efter at derpaa prakt. Læge Krohn i et kraftigt og veltalende Foredrag havde gjort en Sammenligning af Kandidaterne og lagt Forsamlingen paa Hjerte ret at betænke deres Pligt som Vælgere, at de dog maatte sende en Mand til Rigsforsamlingen, af hvem de kunde have Ære, og medens alle i Bondestandens Mysterier uindviiede maatte anse den ene Kandidat for ligesaa fuldkommen slaaet, som han selv følte og maatte føle sig tilintetgjort, foretoges Afstemning, og nu løstes Knuden paa en glimrende Maade: en betydelig Majoritet erklærede sig for den tvende Gange tilbagetraadte Kandidat. Ved Stemmegivningen til Protokollen viste Forholdet sig at være 509 mod 99. O, Bondestand, hvor er du stor i dine Kandidater! Da Rigsdagsmanden proklameredes, hilsedes han med høj Jubel af sine Vælgere, som indbød ham til et Gilde Dagen efter i Falsled Kro. Saaledes sluttedes denne Farce, hvis Indtryk paa flere udtalte sig i saadanne Udbrud som: »Hvilket slaaende Vidnesbyrd om Folkets Modenhed til Frihed!« eller: »Hvilken Skandale!«

Denne Skildring medførte en kraftig Reaktion i »Fyens Stiftstidende«, der dog ikke forsøgte paa at skjule det Faktum, at Rasmussen havde været uheldig. »Jens Rasmus« en var forsaavidt uheldig ved Udviklingen af sin politiske Trosbekendelse, at han tvende Gange af overdreven Ængstelighed gik istaa i sit Foredrag, men

hvad han sagde, var altsammen godt og viste, at han er en ægte Demokrat og en ædel Fædrelandsven. (Modkandidaten, Kancelliraad Blom havde vel i mange Ord udviklet, hvilke store Egenskaber en Rigsdagsmand efter hans Mening bør besidde, men kun meget kort og ubestemt ytret sig om sin politiske Tro; hvilket han undskyldte med, at han let kunde komme i det Tilfælde i Rigsforsamlingen at maatte afvige fra, hvad han nu tænkte og mente.) Vi kan ogsaa forsikre, at J. R. er efter sin Stand en særdeles indsigtfuld og kyndig Mand, der ved megen Læsning og Selvtænksomhed saavel som ved at holde sig til Mænd og Selskaber, af hvilket meget lærerigt var at hente, har vidst at følge med Tiden og gøre sig fortrolig med dens Fordringer, og det er vor fulde Overbevisning, at han er værdig til den Post, hvortil hans Medborgeres Tillid nu har udset ham. — Redaktionen venter af de Blades Retfærdighedsfølelse, der af en *anonym* Meddelelse i Milos Avis har taget Anledning til at fremstille J. R.s Valg som meget uheldigt, at de vil tro at skylde ham den Oprejsning at optage ovenstaaende.« »Fædrelandet« havde aftrykt Skildringen i »Fyns Avis«, men tog intet Hensyn til denne Henstilling. »Fyns Avis« foretog et vist Tilbagetog: »Indsenderen benægter jo paa ingen Maade, at Bonden J. R. er en »hæderlig og fornuftig« Mand, men kun ifølge det Indtryk, den hele Valgdiskussion efterlod hos ham og flere af de tilstedeværende, antager han, at han er mindre skikket til at repræsentere Distriktet ved Rigsdagen. Meddelerens Anke er ikke saa meget rettet mod den valgte som mod Vælgerne! Forøvrigt skal Red. overlade til Medd. selv at give videre Tilsvar, hvis han anser det fornødent.« Hvilket ikke skete.

Det vil ikke forbavse, at Jens Rasmussen ikke tog Ordet i Rigsforsamlingen, eller at han ikke stillede sig oftere. At han ikke var saa ringe endda, fremgaar af, at han er en af de 13 Fynboer, der er optaget i D. E. Rugaards »Fremragende danske Bønder før og nu« (1871) sammen med flere af de store religiøse Vækkere, Hans Christensen, Vejstrup, m. fl. Her skildres hans umættelige Læselyst

og Fremdrift som Landmand. Han tog Navneforandring til *Dahlkild* 1853, var flere Gange Valgmand og med til at danne en Grundlovs-værneforening i Kampen mod Ministeriet A. S. Ørsted. Kort efter dettes Fald døde han 1855, kun 50 Aar gammel. Hans Søn var Højrefolketingsmand for Faaborg 1873—76.

7. DISTRIKT - SØNDER BROBY

Denne vidtstrakte Kreds, der for en Del falder sammen med vore Dages Højrupkreds, bestod af 17 Landsogne: *Sønder Broby, Nørre Broby, Vejle, Allested, Heden, Hillerslev, Vantinge, Espe, Gestelev, Ringe, Sønder Højrup, Aarslev, Søllinge, Hellerup, Herrested, Gislelev* og *Ellested*, i tre forskellige Herreder. Dette Distrikt viste i særlig Grad, at Prøvevalg er eet, selve Valget noget ganske andet, Ved Prøvevalget i Ringe fik den stedlige Kirkesanger, Lærer *Jørgensen* 54 Stemmer, Kancelliraad *Blom*, Sallinge, (jævnfør Valget i Korinth) 7, de tidligere Stænderdeputerede, Brygger *C. H. Hansen*, Odense, og Gaardejer, Prokurator *Mouritz Hansen*, Sødinge, henholdsvis 7 og 6. Overlærer Sicks Kommentar til de tre ikke-akademiske Kandidater faldt i høj Grad disse for Brystet og affødte en Række Indlæg, Modindlæg og Følgeblade i Odensebladene, som dog her kun skal omtales ganske kort, da de fik saa ringe praktisk Betydning. Sick gav Bolden op: »Kirkesanger Jørgensen anses, saa vidt vi ved, for en agtbar og forstandig Mand, men vi kender iøvrigt for lidet til ham og hans politiske Anskuelser til at kunne tillade os at have nogen Mening om hans mulige Valg. Hvad C. H. Hansen og M. Hansen, Sødinge, angaar, der vistnok maa betragtes som lidet skikkede til at deltage i Rigsdagens Forhandlinger, saa er det vel kun en mindre heldig Reminiscens fra tidligere Stænderforsamlinger, naar de her er kommet under Omtale.«

Kirkesanger Jørgensen var meget fornærmet og antydede, at Sick maaske vilde sende Distriktet en af sine »Klienter« paa Halsen.

Sick protesterede og anførte, at han havde omtalt Bonden J. R. Jacobsen, (se Svendborg 2. Tranekær) som »indtagende en særdeles betydelig Plads blandt den egentlige Bondestand i Fyn.«

M. Hansen, der var paa den sorte Tavle, fordi han havde stemt for de kongevalgte, indrømmer i sit Svar, at »enhver, der paatager sig et offentligt Hverv, maa finde sig i at blive offentligt bedømt. Dette kan dog kun taaes indenfor Sømmelighedens Grænser. Overskrides disse, træder man ind under Injurielovens Gebet, og det er netop denne Fejl, Sick i blind Iver har gjort sig skyldig i.« Han staar ved den Holdning, han havde indtaget i sin 2—3 Ugers Stænder-virksomhed, der er for kort til at fælde nogen Dom over hans Dygtighed eller Udygtighed. . . Redaktør Sick skal ikke kunne frakende ham de Kundskaber og Erfaringer, hans tidligere mangeaarige Virksomhed i forskellige Livsforhold har givet ham. »Jeg ser altsaa i Annoncen kun den samme foragtelige agiterende Bestræbelse, der som en Kræftskade synes at gribe om sig i Samfundet, men mod hvilken enhver for Alvor maa forsvare sig, og tør saaledes dristigt tilbagevise det mod mig rettede Udfald.«

C. H. Hansen havde forsøgt sig som baade Proprietær og Brygger, var blevet mest kendt — for sine endeløse Processer mod Fyns Vejvæsen — under Navnet »Vej-Hansen«. I den Tid, han havde siddet i Roskilde Stænder, havde det flere Gange vist sig, at han ikke var fint Papir, og han blev der betragtet som en ren Outsider. I sit første Svar til Sick giver han det Udseende af, at han kun er mødt op ved Prøvevalgene i Ringe for at vejlede Bønderne, som helst bør vælge Folk af deres egen Midte, ikke Boglærde og Embedsmænd. Findes der ingen egnet Bonde i et Distrikt, bør Bønderne se sig om efter en Kandidat blandt dem, der staar Bondestanden nærmest i Anskuelse og Dannelse. I næste Aandedræt udvikler han udførligt sit eget Program, der falder ret nøje sammen med Bondevennernes. . . Han har den Tro, at han som Stændermand har gavnet Bønderne. »Tillad, højlærde Hr. Overlærer Sick, at jeg beholder denne Tro. Stænder-

tidenden vil i al Fald være den rette Dommer... thi en Dom af en saa upraktisk, af Boglærdom og fast utaaelig Arrogance betagen Person, der tillige ved flere Lejligheder har vist at have ondt at udeholde personlig Animositets Indflydelse, er mig ligegyldig og vil ej heller skade mig hos den retsindede.«

Sick svarede skarpt og vittigt: »Tonen i det Inserat, som vilde være tilstrækkeligt til at karakterisere dets Indsender, naar han ikke i Forvejen var bekendt til Overflod, fritager os for at indlade os med Forf., for hvem vi gerne viger i de Egenskaber, i hvilke *han* søger sin polemiske Styrke. Naar man iøvrigt fra mange Sider for os har udtrykt Forundring over, at vi overhovedet vilde omtale Hr. Hansens Bestræbelser for at blive valgt til Rigsdagsmand, eftersom den Utrættelighed, hvormed han gennemkrydser Stiftet fra Øst til Vest, dog ikke skaffer ham Stemmer, saa er det vel sandt, at Hr. H. ved sin mangeaarige, offentlige Færd selv har godtgjort, at han mangler den Grad af Dannelse, Talent og Besindighed, som er fornøden for en Deputeret, der tilbørlig skal udfylde sin Plads.« Sick føler det som sin Pligt at advare Bondestanden mod at spille Stemmer paa ham.

C. H. Hansen beskylder Sick for fræk Usandhed. Bag de 7 Stemmer i Ringe staar mange andre. Han har været til 6 Møder, men ikke stillet sig andre Steder end i Ringe og Søndersø! Efter de Fiaskoer, Sick allerede har haft ved flere Prøvevalg i rene Landkredse, anbefaler han ham for Fremtiden at holde sig og sin Klike til Byerne... »Nu har jeg forberedt Dem, for at ikke den Ulykke skal komme forkert paa Dem, Hr. Sick, nemlig mit mulige Valg.«

Kedelig er de to Herrers Polemik ikke, men det vilde være af større politisk Interesse, hvis vi var i Stand til at følge den politiske Udvikling i Distriktet i Løbet af September Maaned. Faa Dage før Valget meddelte Gaardfæster K. C. Høier, Bjerreby, Taasinge, at han havde opgivet at stille sig i Svendborg — hvor han havde al mulig Udsigt til at falde for en Købstadsrepræsentant — men at han stillede sig som Bondevennernes Kandidat i Sønder Broby. Paa

Valgdagen sejrede han overlegent med 495 Stemmer, Kirkesanger Jørgensen, Ringe, 82, Kammerherre C. Sehestedt-Juel, der faa Dage efter blev kongevalgt Medlem af Rigsforsamlingen, 78, Brygger Hansen 18. Højer fremsatte kun nogle faa Bemærkninger i Rigsforsamlingen. 1849 til sin Udtræden August 1854 repræsenterede han i Folketinget Sønder Brobykredsens 19 Landsogne (siden 1902 Højrupkredsen). 1849 sejrede Brygger C.H. Hansen stort i Verningekredsen over en stedlig Provst og en Husmand, men trak sig tilbage 1852. 1861 stillede han sig i Frederikssund, hvor imidlertid en Gaardejer fra Kredsen blev kaaret. Det maa fremhæves, at han til enhver Tid var en varmhjertet Forkæmper for Husmands- og Landarbejderklassen.

* * *

Faa Dage efter Valget den 5. Oktober udnævnte Kongen 38 Medlemmer, deriblandt 8 større Godsejere, en Stand, som kun var blevet svagt repræsenteret ved Folkevalgene. Pressen opgjorde Valgene, fordelt efter de forskellige Klasser, saaledes:

1. Videnskab og Lærerstanden	29
2. Gejstlige Embedsmænd	15
3. Militæretaterne	5
4. Civile Embedsmænd (hvoriblandt Sagførere)	32
5. Godsejere	15
6. Mindre Jordbrugere (hvoriblandt nogle Godsforvaltere)	33
7. Handels- og Industridrivende	22
Eet Medlem er ikke rubriceret.	151

Mandag den 23. Oktober traadte Rigsforsamlingen sammen i Højesteretssalen paa Christiansborg Slot. De tre Partier: Højer, Centrum (Nationalliberale) og Bondevennerne var talmæssigt set

omtrent lige stærke, dog med et lille Forspring for Højre. Kongen aabnede Mødet med en kort, hjertelig Tale. Premierminister *A. W. Moltke* gjorde Rede for Danmarks udenrigspolitiske Stilling og understregede, at Slesvig senere — efter Freden — selv maatte tage Stilling til Grundloven. Den næste Dag vilde Ministeriet forelægge Udkast til Grundloven og Valgloven. Om Aftenen holdtes der en Festbanket paa Slottet for Ministrene, Rigsforsamlingens Medlemmer, højtstaaende Embedsmænd, Militære, Medlemmer af Hofetaterne m. fl. Arveprins *Ferdinands* Adjutant, senere Generalmajor *Fr. G. Müller* har i sine Erindringer skildret Aftenens Forløb. Han kom til at sidde mellem den ultrakonservative Godsejer, Kammerherre *Scavenius*, Gjorslev, og Gaardfæster *J. R. Jacobsen*, Taasinge. Han foretrak at underholde sig med den sidste og anfører en Bemærkning, der er betegnende ikke alene for Jacobsen, men for flere af hans Standsfæller: »Det havde jeg dog aldrig tænkt mig, at jeg, en simpel Bonde, skulde spise hos Kongen, i Kongens Hus, ved Kongens Bord, men det er herligt.«

Det havde en Bonde ikke drømt om, da Nytaarsklokkerne ringede 1848 ind.

RETTELSE

Side 14, 8 Lin. f. n.: Bønderne i Sønder Brobykredsen
skal læses *Bønderne i Korinthkredsen*

KILDER:

- Valglistor og Valgprotokoller: Landsarkivet, Odense.
- Provst J. L. Rohmanns Privatarbiv: Landsarkivet, Odense.
- Fyens Stiftstidende (Hempels Avis) 1847, 1848.
- Fyns Avis (Milos Avis) 1847, 1848.
- Svendborg Amtstidende 1848.
- Almuevennen 1848.
- Fædrelandet 1848.
- Kjøbenhavnsposten 1848.
- J. A. Hansen: Vor Forfatnings Historie.
- J. A. Hansen: Mit Livs Historie I-II. 1875-1876.
- J. A. Hansen: Et lidet Tillæg til Skolelærer Rasmus Sørensens Levnedslob. 1848.
- Niels Hansen: Skizzer af Folketingets Medlemmer. 1863.
- H. G. A. Jørgensen: Sognepræst og Præstegaard. Provst U. A. Plesner. 1938.
- U. A. Plesner: En Bondevens Tale ved Valghandlingen i Svendborg Amts første Distrikt. Rudkøbing 1848.
- Valghandlingen i Rudkøbing 5. Okt. 1848. Rudkøbing 1848.
- C. Paludan-Müller: Hvad er nu at gøre i Danmark? Odense 1848.
- Ellen Jørgensen: Caspar Paludan-Müller. Historisk Tidsskrift 9. 5.
- H. P. Kofoed-Hansen; Er der da intet at gøre i Danmark udenfor København? Odense 1848.
- P. P. Jørgensen: H. P. Kofoed-Hansen. Disp. 1920.
- C. P. Corneliussen: Omkring en fynsk Bønde. (Cornelius Petersen, Davinde). Odense 1936.
- D. E. Rugaard: Fremragende danske Bønder. 1871.
- Fernando Linderberg: Kristen Larsen. Aarbog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter. III. 1915.
- Thøger Dissing: Hans Christensen, Vejstrup. Fra Svendborg Amt. 1931, 1934.
- Klaus Berntsen: Erindringer fra Barndom og Ungdom. 1921.
- Hans Jensen: De danske Stønderforsamlings Historie I-II.
- N. Neergaard: Under Junigrundloven I.
- A. Thorsøe: Kong Frederik VII's Regering I-II.
- Engelstoft og Wendt: Danmarks politiske Historie 1814-1932 m. fl. Haandbøger.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Indledning	5
Oversigt over Valgene	18
Odense Amts 1. Distrikt, Odense	20
— — 2. — Højby	35
— — 3. — Vissenbjerg	36
— — 4. — Assens	37
— — 5. — Middelfart	39
— — 6. — Bogense	40
— — 7. — Søndersø	41
— — 8. — Kerteminde	43
Svendborg Amts 1. Distrikt, Rudkøbing	53
— — 2. — Tranekær	72
— — 3. — Svendborg	76
— — 4. — Nyborg	83
— — 5. — Kværndrup	88
— — 6. — Korinth	91
— — 7. — Sønder Broby	96
Slutning	99